

Vlaanderen
is erfgoed

Onderzoeksrapport

Sporen van het industriële verleden Vaartstraat – Leuven

Eindverslag van een toevalsvondst

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

COLOFON

TITEL

Sporen van het industriële verleden Vaartstraat – Leuven. Eindverslag van een toevalsvondst

REEKS

Onderzoeksrapporten agentschap Onroerend Erfgoed nr. 355

AUTEURS

Marc Brion, Geert Vynckier, Alice-Jan Hellinx, Brigitte Cooremans,
Koen De Groote, Isabelle Jansen, An Lentacker en Johan Van Laecke

JAAR VAN UITGAVE

2025

Een uitgave van agentschap Onroerend Erfgoed, Wetenschappelijke instelling van de Vlaamse Overheid, Beleidsdomein Omgeving
Published by the Flanders Heritage Agency, Scientific Institution of the Flemish Government, policy area Environment

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Peter De Wilde

OMSLAGILLUSTRATIE

De opgraving in 2018 met een detail van een vloertegel met inscriptie.
Copyright Onroerend Erfgoed, foto: Geert Vynckier.

agentschap Onroerend Erfgoed
Koning Albert II-laan 15 bus 236
1210 Brussel
T +32 2 553 16 50
info@onroerenderfgoed.be
www.onroerenderfgoed.be

Dit werk is beschikbaar onder de Modellicentie Gratis Hergebruik v1.0.
This work is licensed under the Free Open Data Licence v1.0.

Dit werk is beschikbaar onder een Creative Commons Naamsvermelding 4.0 Internationaal-licentie. Bezoek <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> om een kopie te zien van de licentie.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

<https://doi.org/10.55465/NVZG5913>
ISSN 1371-4678
D/2025/3241/090

////////////////////////////////////

SPOREN VAN HET INDUSTRIËLE VERLEDEN VAARTSTRAAT - LEUVEN

Eindverslag van een toevalsvondst

////////////////////////////////////

MARC BRION, GEERT VYNCKIER, ALICE-JAN HELLINX, BRIGITTE COOREMANS,
KOEN DE GROOTE, ISABELLE JANSEN, AN LENTACKER EN JOHAN VAN LAECKE

INHOUD

1	ADMINISTRATIEVE GEGEVENS VAN HET PROJECT.....	6
2	INLEIDING	8
3	DE ONDERZOEKSOPDRACHT, WERKWIJZE EN STRATEGIE VAN HET ONDERZOEK	11
3.1	ALGEMENE BEPALINGEN	11
3.2	DE VRAAGSTELLING MET BETREKKING TOT DE ARCHEOLOGISCHE SITE	12
3.3	RANDVOORWAARDEN BIJ TOEVALSVONDSTEN	13
3.4	WERKWIJZE EN STRATEGIE VAN DE OPGRAVING	14
4	AANPAK VERDER ONDERZOEK, ONDERZOEKSVRAGEN EN POTENTIEEL VOOR WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK.....	18
5	RELEVANTE VOORKENNIS EN RUIMERE CONTEXT	18
5.1	BODEMKUNDIGE SITUATIE	18
5.1.1	VOORKENNIS DOSSIER ORIËNTEREND BODEMONDERZOEK	20
5.1.2	VOORKENNIS DOSSIER ARCHEOLOGISCH ONDERZOEK: LEUVEN – HAVENKANT 18-20C.....	23
5.2	HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE CONTEXT.....	24
5.2.1	ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS	24
5.2.2	ARCHEOLOGISCHE INVENTARISSEN EN ARCHEOLOGISCHE BESCHERMINGEN	27
5.2.3	HISTORISCHE VOORKENNIS	30
5.2.4	HISTORIEK VAN DE SITE OP BASIS VAN GESCHREVEN EN ICONOGRAFISCHE BRONNEN.....	35
5.2.5	19DE EN 20STE-EEUWSE PROBLEMATIEK VAN EEN INDUSTRIËLE ONTWIKKELING BINNEN DE STAD	59
6	BESCHRIJVING VAN DE SITE	62
6.1	BODEMKUNDIGE SITUATIE	62
6.2	SPOREN EN STRUCTUREN	64
6.2.1	MUURRESTEN	66
6.2.2	VLOEREN	82
6.2.3	KUILEN.....	83
6.3	VONDSTEN	84
6.3.1	AARDEWERK	85
6.3.2	BOUWKUNDIG MATERIAAL	91
6.3.3	GLAS EN METAAL.....	92
6.3.4	NATUURWETENSCHAPPELIJKE VONDSTEN	93
6.4	INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE	101
7	SAMENVATTING	106
8	BIBLIOGRAFIE	107
8.1	LITERATUUR	107
8.2	DIGITALE KAARTEN EN PLANNEN	110

Leuven, Vaartstraat 120 – Jan Pieter Minckelersstraat 142-144

Terreinwerk	Marc Brion Geert Vynckier Michel Mulleners Jozef Wijnants Rudi Roosen Jurgen Staf (allen aOE)
Opmetingen en aanmaak kaartmateriaal	Johan Van Laecke (aOE)
Tekenwerk en plannen	Geert Vynckier Marc Brion Johan Van Laecke Marc Van Meenen (allen aOE)
Fotografie terrein en vondsten	Geert Vynckier Johan Van Laecke Marc Brion Kris Vandevorst (allen aOE)
Rapportage	Marc Brion Geert Vynckier Brigitte Cooremans Koen De Groote Isabelle Jansen An Lentacker (allen aOE) Alice-Jan Hellinx (BAAC Vlaanderen)
Lay-out	Sylvia Mazereel (aOE)

2 INLEIDING

Naar aanleiding van een stedenbouwkundige aanvraag voor de bouw van sociale appartementen met ondergrondse parkeergarages op de hoek van de Vaartstraat en de Jan-Pieter Minckelersstraat maakte Studiebureau Archeologie bvba een archeologienota op¹. De erkende archeoloog stelde dat het merendeel van het vergunningsgebied in het kader van een recente bodemsanering tot 3,5 meter diep werd afgegraven. Op basis daarvan adviseerde de archeologienota dat geen vervolgonderzoek nodig was. Het volledige projectgebied werd bijgevolg opgenomen in de vastgestelde inventaris van de 'gebieden waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt' (GGA²; fig. 1).

Figuur 1: Het projectgebied op het GRB aangeduid als 'gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt' in blauw (© Digitaal Vlaanderen).

In augustus 2018, tijdens het bouwrijp maken van het terrein, stootte men langs de Vaartstraat op massieve muurresten. Dit noordelijk deel van het perceel bleek slechts oppervlakkig gesaneerd waardoor archeologische sporen hier intact waren gebleven. Dit deel van het terrein maakte zoals te zien op de afbeelding (fig. 2) geen deel uit van de eerder ontgraven zones. Het saneringsplan werd door de erkende archeoloog foutief geïnterpreteerd en dus ten onrechte vrijgegeven in de archeologienota³.

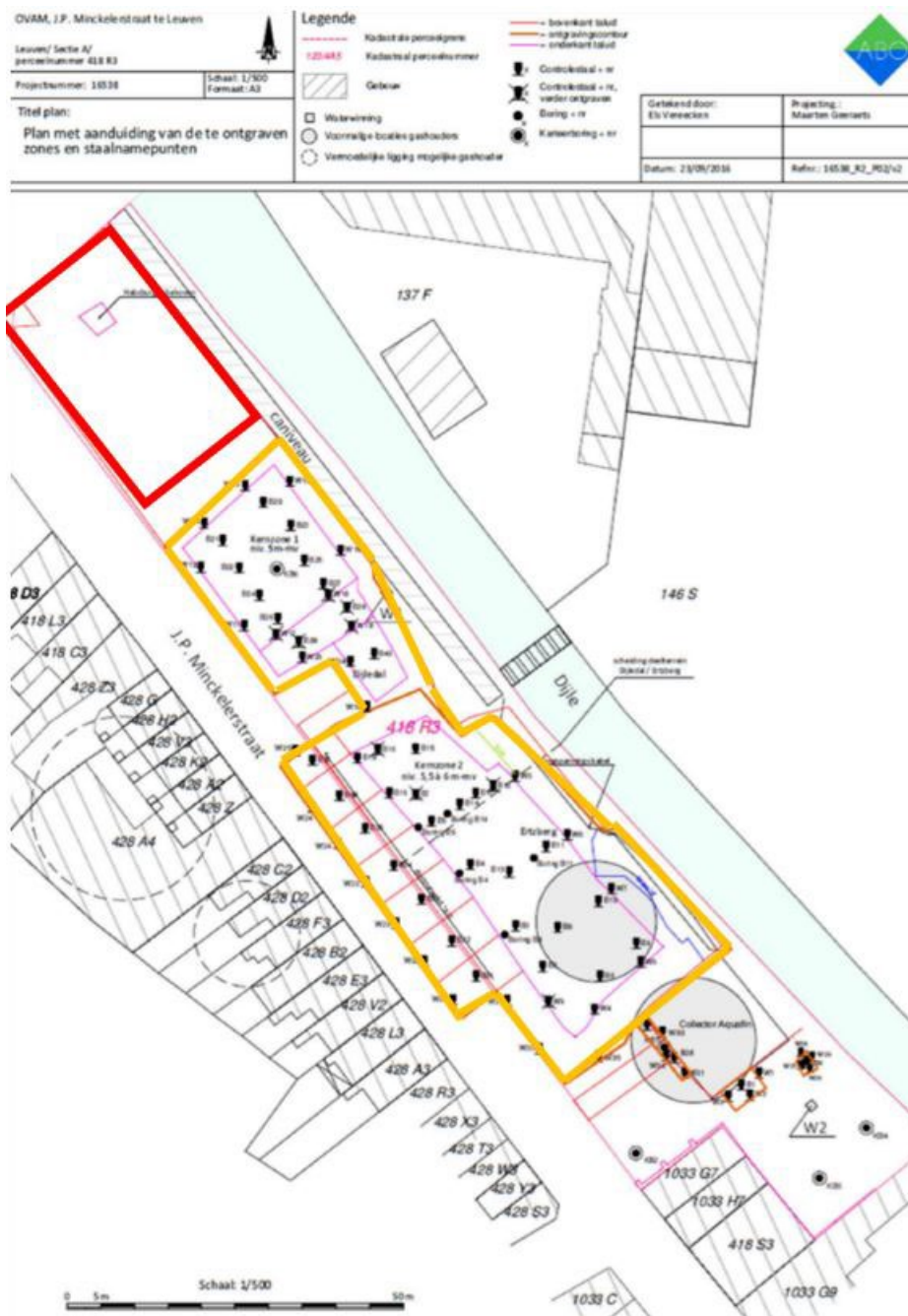
De vondst werd door de aannemer op 28 augustus 2018 via het digitaal meldingsformulier van het agentschap Onroerend Erfgoed gemeld. Archeologen van het agentschap bezochten dezelfde dag nog het terrein. Een aantal vierkante bakstenen structuren en een massieve muur bestaande uit baksteenlagen afgewisseld met ijzerzandsteenlagen waren zichtbaar. Aanvankelijk werd op basis van

¹ Vander Ginst 2017.

² <https://id.erfgoed.net/besluiten/14765>.

³ Vander Ginst 2017.

de door het Leuvens Historisch Genootschap aangereikte documentatie, vermoed dat de vierkante structuren mogelijk restanten waren van 18de-eeuwse militaire broodovens⁴.

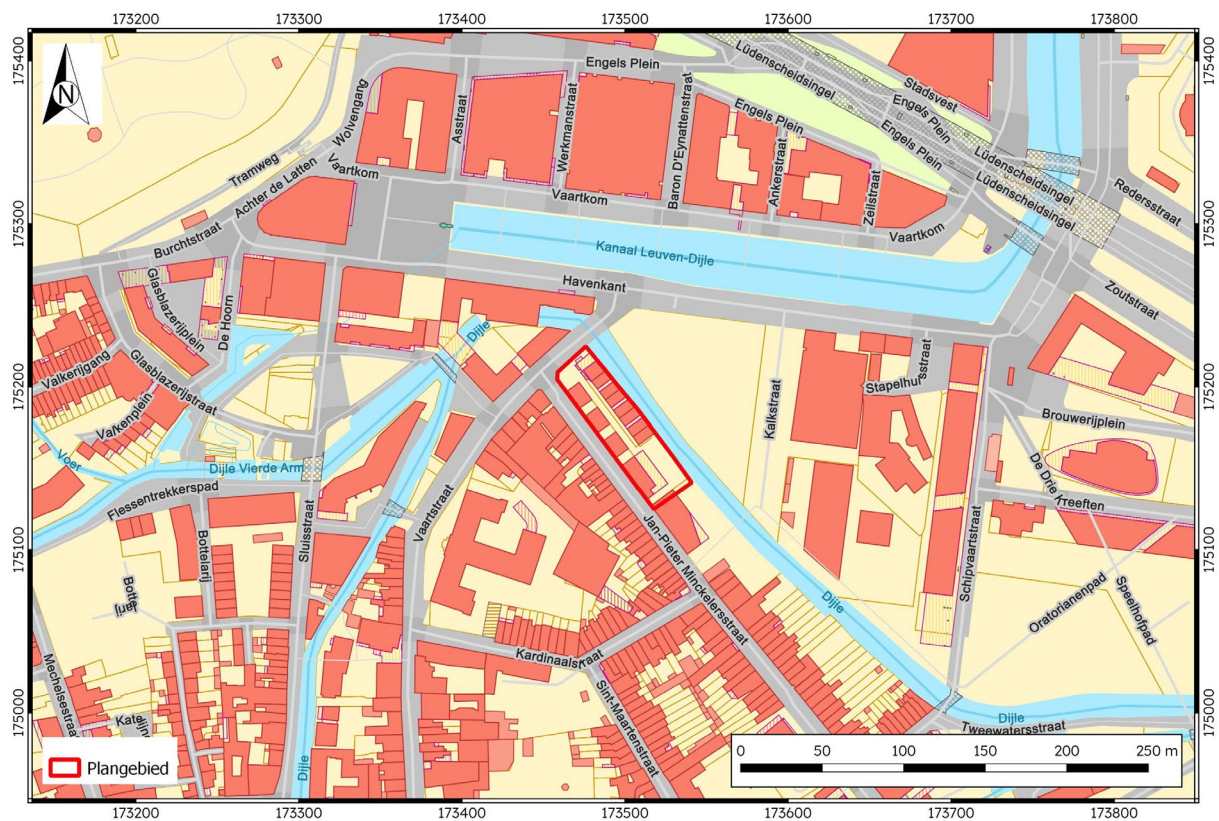

Figuur 2: Plan van de sanering. De ontgravingszone tijdens de sanering is aangeduid met een oranje contour, de zone van de vondstmelding met een rode contour (© ABO; Vander Ginst 2017).

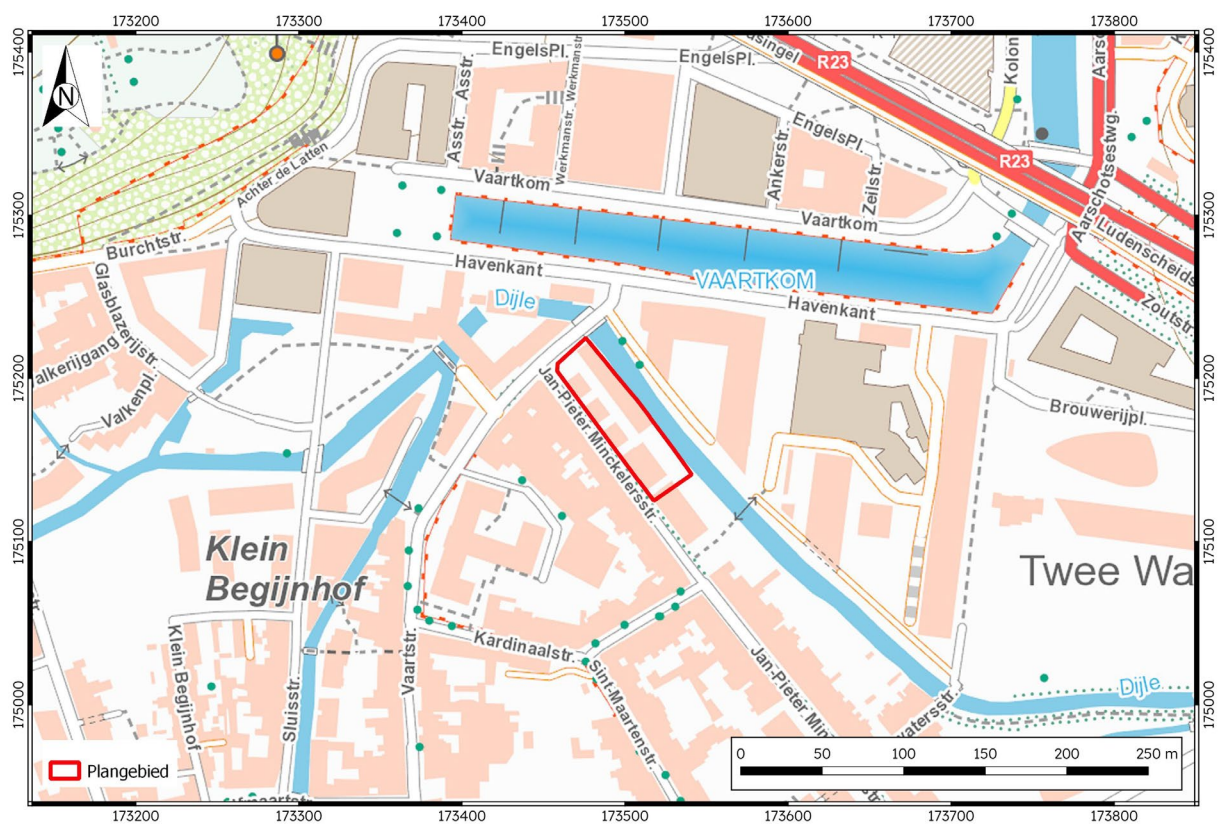
De aangetroffen muurresten werden vervolgens opgegraven en onderzocht door het agentschap Onroerend Erfgoed. Het onderzoek verliep in twee fases; enerzijds van 29 augustus tot 5 september 2018 en, na een tweede vondstmelding, van 28 tot 30 november 2018.

Het voorziene veldwerk werd volledig afgerond. De uitgewerkte resultaten van dit archeologisch onderzoek, de verdere verwerking van de onderzoeksgegevens en de vondsten, net als de interpretatie van de site binnen de ruimere historische context vormen het onderwerp van dit eindverslag.

⁴ Cresens 2012.

Figuur 3: Afbakening van het onderzochte gebied op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).

Figuur 4: Afbakening van het onderzochte gebied op de topografische kaart (© Digitaal Vlaanderen).

3.2 DE VRAAGSTELLING MET BETREKKING TOT DE ARCHEOLOGISCHE SITE

Aangezien het hier een toevalsvondst betreft, was een voorafgaande vraagstelling niet aan de orde.

Het doel van het onderzoek van een toevalsvondst beperkt zich tot inzicht verkrijgen in de aard van de aangetroffen archeologische sporen en vondsten, hun datering en indien van toepassing hun relatie en fasering, alsook het *ex situ* bewaren van de vondsten die dreigen vernietigd te worden.

De resultaten van het archeologisch onderzoek zijn bestudeerd in het licht van de archeologische voorkennis van het gebied en de historische context om te komen tot een interpretatie van de site.

Enkele algemene onderzoeksvragen met betrekking tot het archeologisch onderzoek binnen stadscontexten worden vooropgesteld:

- Wat is de aard, omvang, datering en conservatie van de aangetroffen archeologische resten?
- Op welke diepte vangen de restanten aan en tot welke diepte kunnen ze worden vastgesteld?
- Vormen ze een plattegrond? Hoe is de opbouw, de constructie en het gebruik van de materialen?
- Welke specifieke activiteiten hebben in het onderzoeksgebied plaatsgevonden? Wat zijn de materiële aanwijzingen hiervoor? Passen deze in de historische context van de locatie?
- Kunnen de archeologische restanten gelinkt worden aan historische (bouw)plannen of andere iconografische bronnen?
- Wat zeggen de aangetroffen vondsten over de welstand, de levenswijze en de sociale/economische/culturele achtergrond van de bewoners gedurende de gebruikperiode?
- Levert het organische en anorganische vondstmateriaal nieuwe inzichten inzake de ontstaans- en bewoningsgeschiedenis van de site op, eventueel ook over de materiële cultuur?
- Uit welke periode dateren de vondsten? Kan er een functionele interpretatie aan gegeven worden?
- Wat is de datering en samenstelling van de aangetroffen ophogingslagen?
- Hoe kaderen de resultaten van dit onderzoek binnen de bestaande kennis van de stadsgeschiedenis en –ontwikkeling van Leuven?
- Over welke soort vindplaats gaat het? Zijn deze geografisch en chronologisch af te bakenen?
- Zijn verschillende lagen/stratigrafie te onderscheiden? Bevatten deze lagen archeologische vondsten?
- Op welke hoogte bevindt zich de natuurlijke bodem?

Enkele site-gerelateerde onderzoeksvragen vanuit de historische voorkennis van het projectgebied en de onmiddellijke omgeving worden toegevoegd:

- Op welke manier ontwikkelde deze locatie zich van woonbuurt naar een omgeving in gebruik door de militaire overheid en uiteindelijk tot industriële site? In welke mate werden bestaande gebouwen opnieuw gebruikt of aangepast?
- Zijn restanten van de Oostenrijkse militaire broodovens bewaard binnen het projectgebied?
- Zijn restanten van het militaire depot bewaard?
- Zijn restanten van de 19de- en 20ste-eeuwse fabriekspanden bewaard?

3.3 RANDVOORWAARDEN BIJ TOEVALSVONDSTEN

De randvoorwaarden noodzakelijk voor het onderzoek van een toevalsvondst worden beschreven in artikel 5.1.4. van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013: *‘De zakelijkrechthouder, de gebruiker en de vinder moeten tot de tiende dag na de aangifte de archeologische artefacten en hun vindplaats in onveranderde toestand bewaren, de archeologische artefacten en hun context tegen beschadiging of vernieling beschermen, de archeologische artefacten en hun context toegankelijk maken voor onderzoek door het agentschap’.*

In oktober 2015 gebeurde een eerste melding van archeologische sporen op het zuidelijke deel van dit terrein⁵. Aangezien dit echter zwaar vervuild was met cyanide en omdat het terrein gesaneerd moest worden en het dus niet toegankelijk was zonder de nodige beschermkledij, werd toen besloten het perceel niet te betreden voor onderzoek. In dit eindverslag worden een aantal foto's opgenomen van de muurresten aangetroffen tijdens deze sanering.

Een tweede melding werd gemaakt op 8 januari 2016. Opnieuw werden bakstenen funderingen aangesneden, dit keer op het noordelijk deel van het terrein aangrenzend aan de Vaartstraat. Twee archeologen van het agentschap Onroerend Erfgoed; Els Patrouille en Geert Vynckier, bezochten samen met de werfverantwoordelijke en adviseur monumentenbeleid van de stad Leuven, Joke Buijs het terrein dezelfde dag. Grenzend aan de noordelijke zijde langs de Vaartstraat waren enkele bakstenen funderingen zichtbaar. De vervuiling op deze locatie bleek minimaal. Er kon echter niet gegarandeerd worden dat plaatselijk en in de dieperliggende lagen geen vervuiling aanwezig was. Na overleg werd besloten het terrein niet op te schonen of de sporen te registreren. De risico's in verband met de vervuiling bleven te groot⁶.

Op 28 augustus 2018 meldde de aannemer via het digitaal meldingsformulier opnieuw massieve muurresten. Deze waren vrijgekomen tijdens het bouwrijp maken van het terrein. Het perceel was ondertussen volledig gesaneerd en vrijgegeven door OVAM. Er was bijgevolg geen risico op bodemvervuiling meer aanwezig. De zichtbare muurresten werden onderzocht en geregistreerd door het agentschap Onroerend Erfgoed tussen 29 augustus en 5 september 2018. De diepere muurresten zouden in een latere fase worden onderzocht, namelijk tijdens de graafwerken in functie van de aanleg van de ondergrondse parkeergarage. De aannemer meldde de start van deze graafwerken in november zoals afgesproken. Hierbij kwamen oudere fases van de muren aan het licht, echter omwille van uitvoeringstechnische redenen tijdens deze graafwerken was het niet mogelijk deze oudere resten correct te onderzoeken (fig. 5). Er werd immers niet laagsgewijs afgegraven, maar van onder (funderingsniveau van de kelder) naar boven toe. De graafmachine circuleerde op de rand van de bouwput. De graafbak met tanden sloopte de funderingsmassieven van onderuit en lichtte deze zo uit hun context. In dergelijke omstandigheden was een opgraving niet mogelijk, bovendien waren de werkomstandigheden erg onveilig.

Op het diepste niveau registreerden de archeologen restanten van een bakstenen waterput en een veenlaag. Verder werd ook een beerput deels onderzocht en bemonsterd.

⁵ Mail dd. 2 oktober 2015 van André Cresens aan Joke Buijs, adviseur monumentenbeleid afdeling ruimtelijk beleid, stad Leuven.

⁶ Vynckier 2016.

De sporen, spoorcombinaties en gebouwde archeologische structuren werden digitaal opgemeten. Details en profielen werden manueel getekend op watervast millimeterpapier op schaal 1/20. Het digitaal inmeten gebeurde door landmeter-expert Johan Van Laecke met een *Robotic Total Station* (RTS) en GNSS-RTK toestel in Lambert72. De hoogtes werden geregistreerd in TAW (Tweede Algemene Waterpassing), met een minimum gps-nauwkeurigheid. De verwerking van de gegevens gebeurde in Liscad, Geomax en AutoCAD Map 3D 2019.

Het archeologisch onderzoek stond onder toezicht van Lisa Van Ransbeeck, stadsarcheoloog van de stad Leuven, en Els Patrouille, erfgoedconsulent bij het agentschap Onroerend Erfgoed. Contactpersoon bij het aannemersbedrijf was werfleider Simon Theys. Historicus André Cresens, Liesbeth Croimans van het stadsarchief Leuven, en Sonia Busselen en Raymond Kenis van het Leuvens Historisch Genootschap bezorgden bruikbare informatie en documentatie in functie van het historisch onderzoek van de site.

De vondsten, stalen en onderzoeksdocumenten die tijdens de opgraving werden verzameld, worden gedeponeerd in het onroerendergoeddepot van het agentschap Onroerend Erfgoed.

Figuur 7: Overzichtsfoto van de opgraving. De Vaartstraat bevindt zich bovenaan de foto (© agentschap Onroerend Erfgoed. Foto: Johan Van Laecke).

4 AANPAK VERDER ONDERZOEK, ONDERZOEKSVRAGEN EN POTENTIEEL VOOR WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK

Gelet op het beperkte aantal sporen en vondsten wordt bij deze toevalsvondst een volledige verwerkingsstrategie gevolgd en wordt alles in detail uitgewerkt. Alle gegevens zijn immers noodzakelijk om tot een zinvolle conclusie te kunnen komen van deze vindplaats. Aangezien de vondsten en sporen volledig worden uitgewerkt, is een assessment binnen deze context niet aan de orde en wordt in dit rapport geen assessment-rapport opgenomen.

De studie beperkt zich tot case-gebonden onderzoeksvragen met betrekking tot de aard van de vindplaats, de datering, de relatie en de fasering van sporen en vondsten. Toekomstig archeologisch onderzoek op de aanpalende percelen, bijvoorbeeld ter hoogte van de oude brandweerkazerne (Vaartstraat 148), zal in de toekomst misschien bijkomende informatie aanreiken, waardoor de muurresten uit deze opgraving te begrijpen zullen zijn in hun ruimere context. De combinatie van de resultaten uit de verschillende archeologische onderzoeken in de omgeving zal uiteindelijk leiden tot een beter begrip van de bewoningsgeschiedenis van deze stadsbuurt. Bijvoorbeeld de manier waarop ze groeide van een woonbuurt naar een omgeving in gebruik door de militaire overheid tot industriële site.

Literatuuronderzoek maakt het mogelijk om ook de historische context van de site te beschrijven en te vergelijken met de resultaten uit het archeologisch onderzoek. De onderzoeksvragen staan hogerop vermeld.

5 RELEVANTE VOORKENNIS EN RUIMERE CONTEXT

5.1 BODEMKUNDIGE SITUATIE

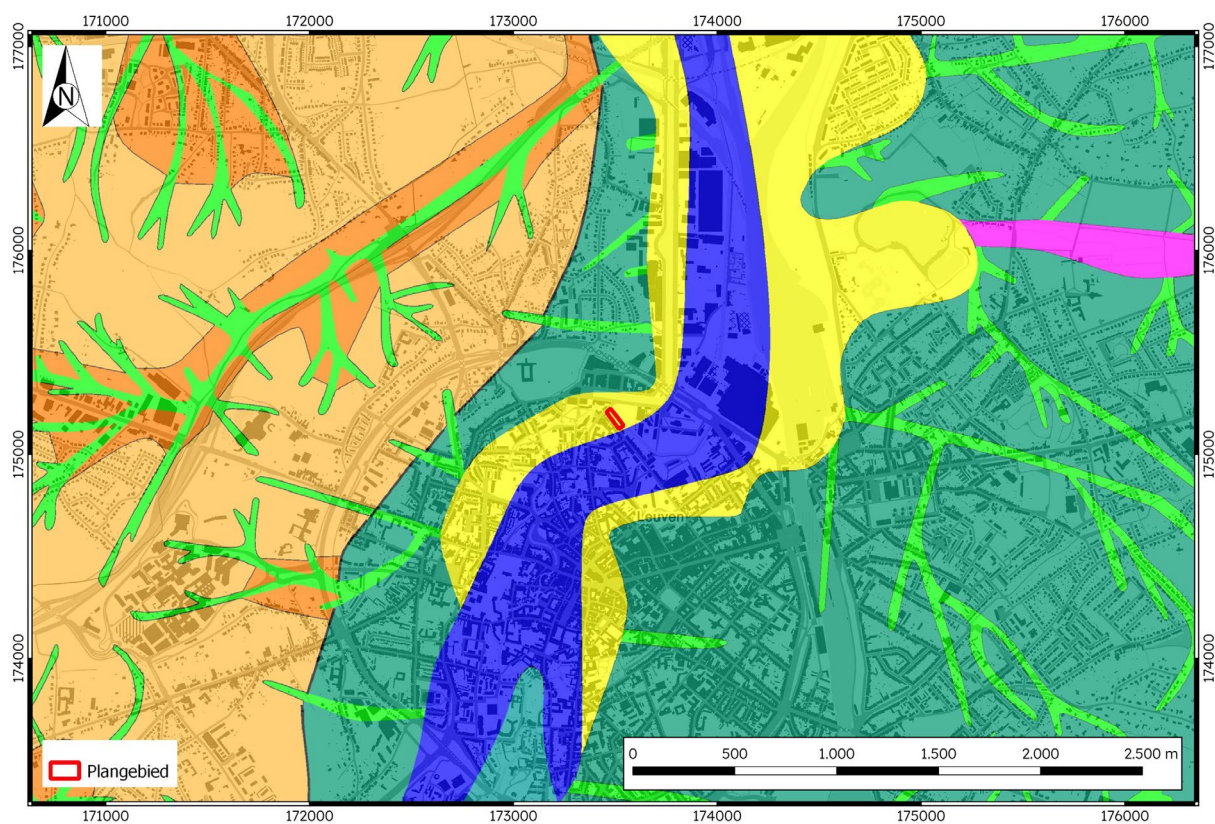
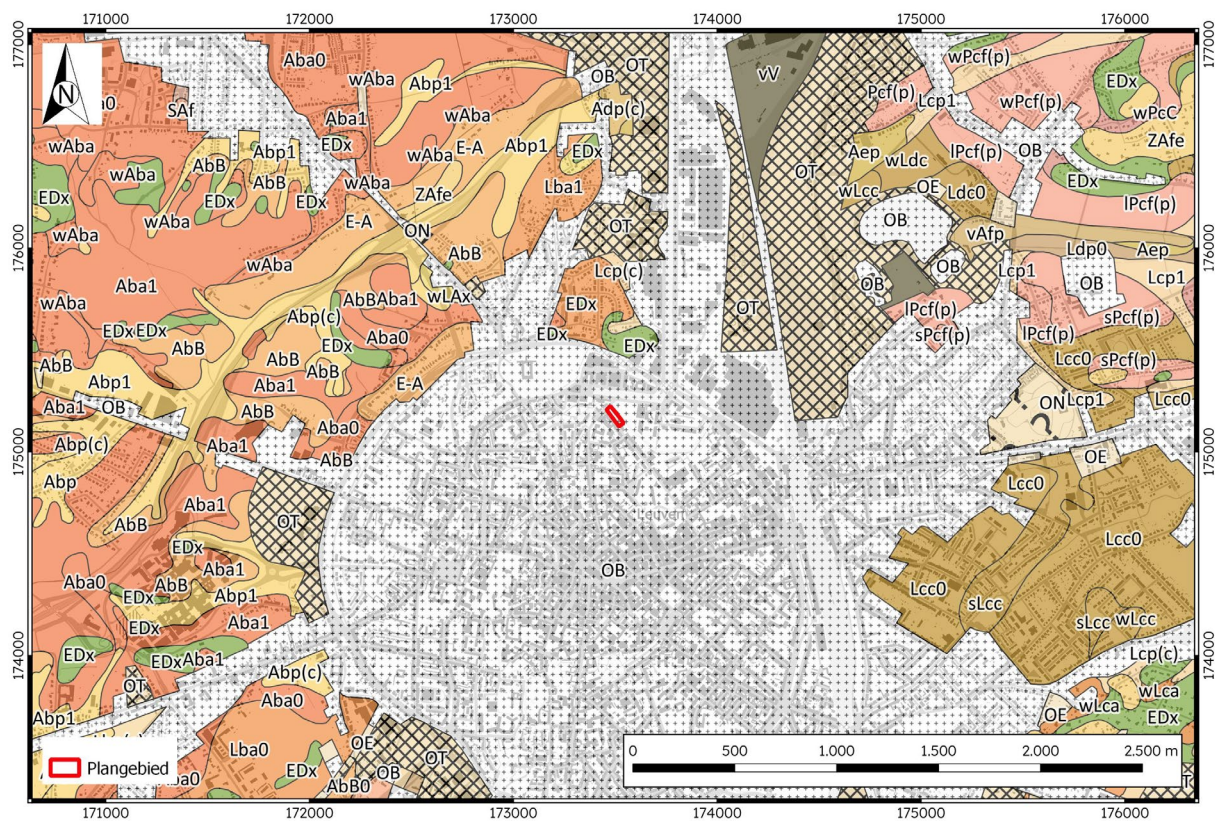
Leuven ligt in de aluviale vlakte van de Dijle, deze rivier baande een brede vallei in het tertiaire substraat. Deze riviervallei is opgebouwd uit holoceen waterrijk slap kleiig tot lemig alluvium met op sommige plaatsen ook afzettingen van veen⁷. Daaronder bevindt zich een laag van eoceen alluviaal grindrijk zand waarvan de top in het centrum van de vallei tot zeven meter diep kan liggen, dit is de zogenaamde formatie van de Zanden van Brussel. Dit vult een kilometersbrede geul waarvan vermoed wordt dat het een inham was in de kustlijn die de toenmalige noordelijk gelegen zee verbond met een ondiepe zee in het Bekken van Parijs. Deze grindrijke zandige laag is sterk watervoerend met een hoog aantal bronnen met een groot basisdebiet. Het water is hard, kalkrijk, ammoniakvrij en niet of slechts licht ijzerhoudend.

Het projectgebied staat volgens de bodemkaart van België aangeduid als kunstmatige gronden van het type bebouwde zones (OB; fig. 8)⁸. De legende OB betekent 'niet gekarteerd'. Voortgaand op de bodemkundige situatie uit de ruimere omgeving lijkt het erop dat Leuven tot stand kwam in een lager gelegen noord-zuid georiënteerde strook van natte leem- en zandleembodems (Lcc, Adp, Aep) omrand door de droge leemgronden van het Brabants plateau (Aba) in het noordwesten, droge zandgronden (Lcp, Pcf) in het noordoosten en droge zandleemgronden (sLbc, Lba) in het zuidoosten.

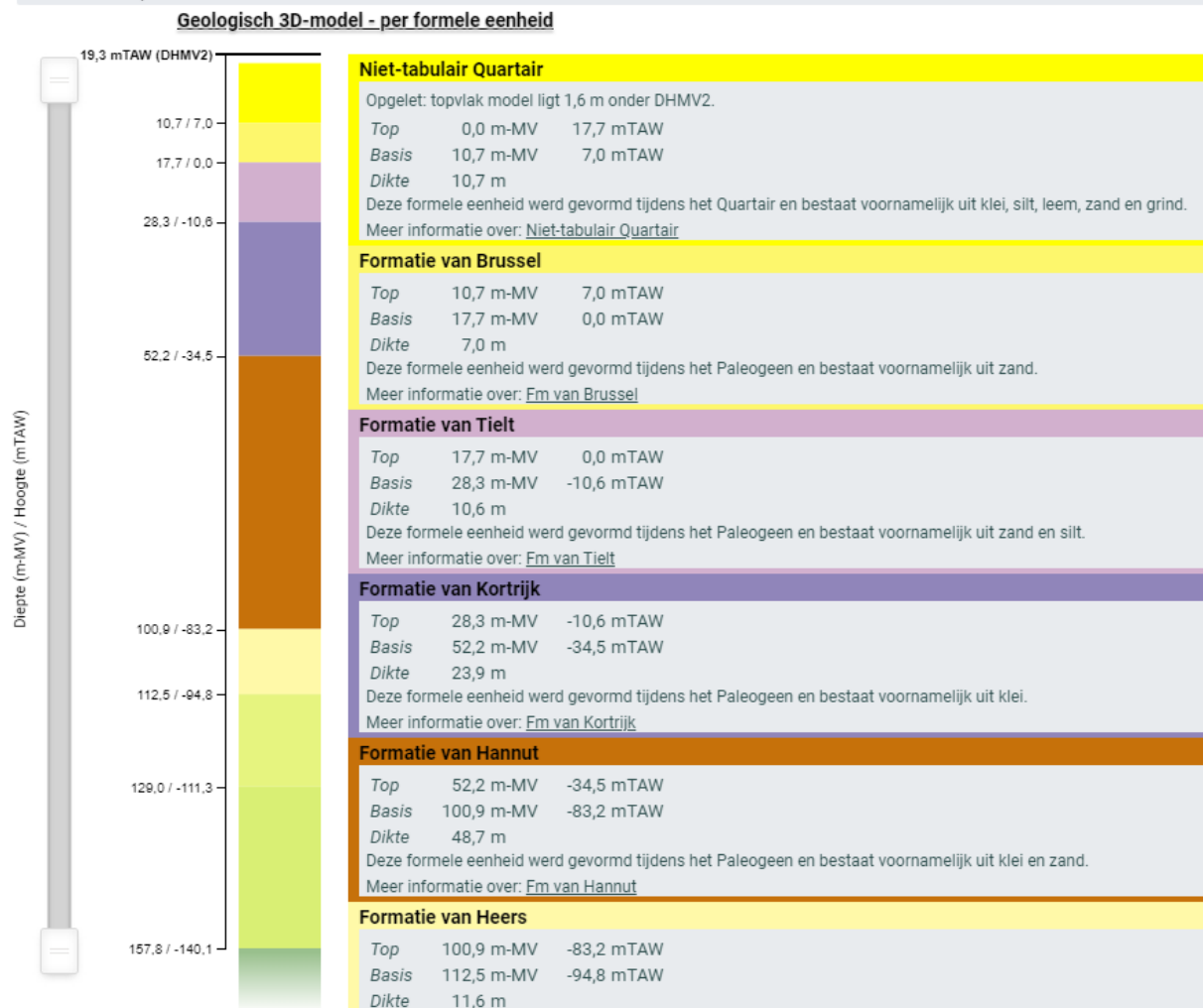
⁷ Vandenberghe & Gullentops 2001.

⁸ Baeyens 1959.

GPS(lat/long): 50.88666, 4.702417 Z(mTAW): 19.3
Vaartstraat 142, 3000 Leuven

Figuur 10: Virtuele boring (© Databank Ondergrond Vlaanderen).

5.1.1 Voorkennis dossier oriënterend bodemonderzoek

In 2010 werd naar aanleiding van de verkoop van het terrein en op initiatief van de toenmalige eigenaar een bodemkundig onderzoek uitgevoerd. Dit onderzoek werd gedeeltelijk uitgevoerd door Sapion bvba en deels door AnteaGroup bvba⁹. In totaal werden toen een vijftiental boringen geplaatst. Daaruit bleek dat de bodemopbouw bestond uit een bovenste klinkerlaag met daaronder een zandige vlijlaag. In de noordelijke zone komen de massieve baksteenmuren voor vanaf 30 cm onder het maaiveld. In de centrale zone werden muurresten aangeboord vanaf 80 cm diepte. Deze baksteenstructuren reikten tot 2,5 m onder het maaiveld. Zandige, sterk steen- en puinhoudende lagen werden waargenomen in het noorden tot op 2 m diepte en in het zuidelijke deel van het terrein tot 3 à 3,5 m onder het maaiveld. Daaronder bevond zich een zandige matig humeuze beige bruine laag. Deze rust op een veenpakket van 30 tot 50 cm dik, met daaronder matig lemig, matig fijn tot matig grof zand met matige aanwezigheid van grind (fig. 11).

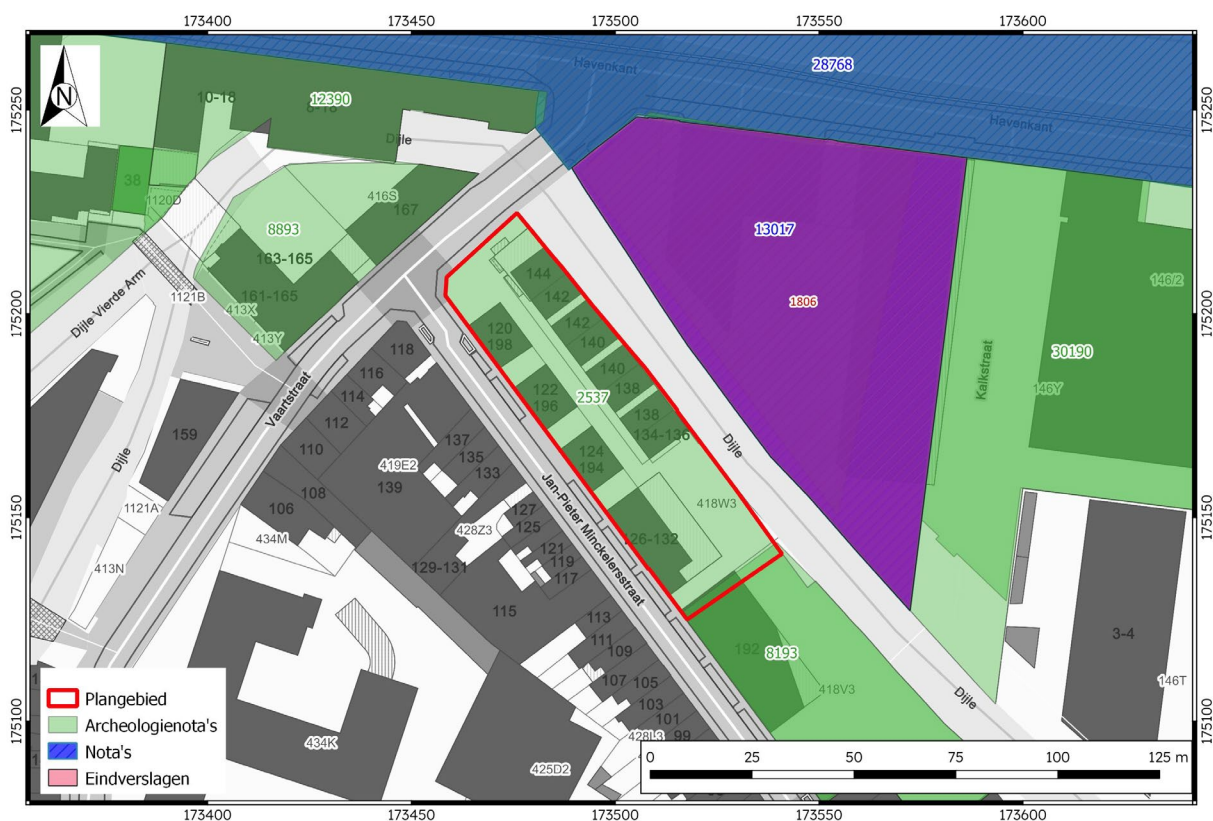
⁹ Sapion 2010; AnteaGroup s.d.

5.1.2 Voorkennis dossier archeologisch onderzoek: Leuven – Havenkant 18-20c¹⁰

Ghent Archaeological Team bvba realiseerde in 2019 een vooronderzoek (nota met ID 13017¹¹) op de nabijgelegen percelen 137F en 146X. In 2020 werd hier een opgraving (eindverslag met ID 1806¹²) uitgevoerd (fig. 13, ter hoogte van het paarse vlak). Deze percelen liggen aan de overzijde van de Dijle op amper een tiental meter van het voorliggende projectgebied. Hier werden in eerste instantie in totaal vier mechanische landschappelijke boringen en vier proefputten uitgevoerd. De bovenste antropogene lagen variëren in dikte van 1 tot maximaal 4,8 meter. In totaal werden hierbij drie verschillende pakketten onderscheiden.

In één boring werden de onderste antropogene niveaus geïnterpreteerd als een opvulling van een natte omgeving zoals een geul. In een andere boring werd een ploeglaag herkend onderaan de antropogene ophoging. Onder deze antropogene lagen bevonden zich lagen van een ouder overstromingsalluvium. Deze kenmerkten zich als beigebruine tot blauwe kleiige zandleem en leemhoudende klei met fijn zand. In twee boringen werd ook een dun veenpakket aangetroffen. Hieronder werd een begraven A-horizont herkend. Daaronder kwamen groenachtige lagen voor van lemig zand en grindhoudend grof zand. Deze worden beschouwd als rivierafzettingen uit respectievelijk het tardiglaciaal en het weichseliaan. De opgraving onderzocht deze afzettingen verder in detail en probeerde deze te dateren. Deze resultaten worden hieronder besproken.

Figuur 13: Het onderzoeksgebied met in acte genomen archeologienota's, nota's en eindverslagen, weergegeven op het GRB (© Digitaal Vlaanderen en Geoportaal Onroerend Erfgoed).

¹⁰ Noens *et al.* 2019, Vander Ginst *et al.* 2022.

¹¹ Noens *et al.* 2019.

¹² Vander Ginst *et al.* 2022.

5.2 HISTORISCHE EN ARCHEOLOGISCHE CONTEXT

5.2.1 Archeologische voorkennis

Het besproken terrein was in eerste instantie in gebruik als parking (fig. 14). In oktober 2015 meldde het Leuvens Historisch Genootschap de aanwezigheid van archeologische resten op het zuidelijke deel van dit terrein. Het perceel was echter zwaar vervuild met cyanide en kon dus niet onderzocht worden. Hier worden enkele foto's getoond van de destijds herkende muurresten en werkzaamheden (fig. 15-17).

Figuur 14: Afbeelding van de voormalige parking, zicht vanuit het noorden, s.d. (© Anteagroup).

Figuur 15: Foto van uitgebroken muurresten tijdens de sanering in 2015 (© Anteagroup).

Figuur 16: Foto van de werkzaamheden in 2015, zicht vanuit het westen (© Anteagroup).

Figuur 17: Foto van de werkzaamheden in 2015, zicht vanuit het zuiden (© Anteagroup).

Op 8 januari 2016 ontving het agentschap Onroerend Erfgoed een tweede vondstmelding. Opnieuw werden bakstenen funderingen aangesneden, nu op het noordelijk deel van het terrein aangrenzend aan de Vaartstraat. Omdat men niet kon garanderen dat geen vervuiling aanwezig was in de dieperliggende lagen werd geen archeologisch onderzoek opgestart¹³.

Naar aanleiding van een stedenbouwkundige aanvraag maakte Studiebureau Archeologie bvba een archeologienota met beperkte samenstelling op (fig. 2). De erkende archeoloog oordeelde dat het vergunningsgebied door de recente bodemsanering volledig verstoord was en geen archeologische resten meer kon bevatten. Op basis daarvan adviseerde de archeoloog dat geen vervolgonderzoek nodig was¹⁴. In augustus 2018, tijdens het bouwrijp maken van het terrein, werd in het deel langs de Vaartstraat op massieve muurresten gestoten. Dit noordelijke deel van het perceel bleek slechts oppervlakkig gesaneerd waardoor archeologische sporen toch intact waren gebleven. Het

¹³ Vynckier 2016.

¹⁴ Vander Ginst 2017.

saneringsplan werd door de erkende archeoloog foutief geïnterpreteerd en het terrein werd dus ten onrechte in haar totaliteit vrijgegeven in de archeologienota¹⁵.

In 2019 werd door Ghent Archaeological Team bvba een archeologisch vooronderzoek in de vorm van vier proefputten uitgevoerd op de percelen aan de Havenkant 18-20c¹⁶. Dit terrein situeert zich net aan de overzijde van de Dijle, een tiental meter ten oosten van de voorliggende vondstmelding.

De bodemprofielen van de proefputten leverden een gedetailleerd inzicht in de complexe bodemopbouw en de verschillende faseringen. Op basis van deze informatie slaagden de archeologen erin de complexe stratigrafie van de site te reconstrueren. Ze onderscheidden maar liefst twaalf verschillende fases. Fase I omvat afzettingen van zandig tot kleiig leem die het resultaat zijn van tardiglaciale alluviale afzettingen. In de top van de tardiglaciale alluviale sedimenten herkende men een paleobodem. Deze bodemvorming is de weerspiegeling van een veranderend klimaat dat ook gepaard ging met een vertraging in de sedimentaire dynamiek van de Dijle. De drogere delen binnen dit holoceen landschap kunnen sporen bevatten van meso- en neolithische menselijke aanwezigheid (fase II).

Fase drie is een periode waarin veenvorming optreedt. In de onderste delen van het veen lijken vooral planten voor te komen die wijzen op een combinatie van verlanding en open water, in deze laag komen eveneens verkoolde plantenresten voor. Dit kan een aanwijzing zijn voor menselijke aanwezigheid. De bovenste laag van het veenpakket was sterk verweerd, wellicht door oxidatie, en het pakket lijkt op verschillende plaatsen afgetopt. Dit kan erop wijzen dat het oppervlak gedurende lange tijd niet afgedekt was. De scherpe aflijning kan vermoedelijk in verband gebracht worden met landbouwactiviteiten, mogelijk daterend voorafgaand aan de (volle?) middeleeuwen. In fase IV werd het veen afgedekt door zandige en lemige rivierafzettingen. Hierin werden enkele botresten en laatmiddeleeuwse scherven gevonden. Er volgt een stabiele periode waarbij (terug) menselijke aanwezigheid wordt vastgesteld. Bodemkundig manifesteert deze zich in een bruinachtige stabilisatiehorizont met duidelijke bovengrens. Archeologisch werden enkele resten teruggevonden van houten paaltjes met daartussen vlechtwerk (fase V).

In functie van het verkrijgen van (absolute) dateringen van het veen en de hiermee geassocieerde paleobodem werd van deze horizonten tijdens de daaropvolgende opgraving in 2020¹⁷ telkens één OSL-staal genomen. Hieruit bleek dat de door veen afgedekte afzetting (fase II) uit het finaal-paleolithicum/vroeg mesolithicum dateert en de afdekkende veenlaag (fase III) werd gevormd tijdens het neolithicum. Deze oudste vijf fasen van deze bodemopbouw werden ook tijdens het huidige onderzoek naar aanleiding van deze vondstmelding, vastgesteld. De meer recente (postmiddeleeuwse) fasen verschillen binnen beide opgravingen.

Tijdens de opgraving werden verder hoofdzakelijk structuren uit de late nieuwe en nieuwste tijd opgegraven. Bij een projectie van de aangetroffen structuren valt op dat een deel van de muren in het zuiden quasi naadloos aansluiten bij bouwvolumes weergegeven op de kaarten uit 1775 en 1791 (fig. 18). Hier staat aangegeven dat het loodsen zijn (*Partie de l'entrepot actuel*). Andere structuren zijn dan mogelijk weer gerelateerd aan een vroeger aanwezige brouwerij, mogelijk vormen de cirkelvormige constructies sokkels/funderingen voor vaten. Wegens het ontbreken van sporen van verbranding/verhitting worden deze niet in verband gebracht met een broodoven.

Een aangetroffen kelder in het noorden ligt in de zone van een gedempte Dijlearm en is bijgevolg recenter. Twee waterputten horen vermoedelijk bij deze bouwfase. Een vondstenrijke laag maakt allicht deel uit van deze in het midden van de 18de eeuw gedempte

¹⁵ Vander Ginst 2017.

¹⁶ Noens *et al.* 2019.

¹⁷ Vander Ginst *et al.* 2022.

Dijlearm. Een muur, die zich onder de kelder situeert, kan geïnterpreteerd worden als een kademuur, deze ligt immers op de zuidgrens van de in stippellijn weergegeven oude Dijlearm. Oudere (grond)sporen werden nauwelijks aangetroffen op de site¹⁸.

Figuur 18: Projectie aangetroffen sporen en structuren van vlak 1 tijdens de opgraving aan de Havenkant op een kaart uit 1791 (© Vander Ginst *et al.* 2022).

5.2.2 Archeologische inventarissen en archeologische beschermingen

Het projectgebied is opgenomen in de wetenschappelijke archeologische inventaris (fig. 19) onder het nummer ID 221025¹⁹. Net ten noorden hiervan ligt CAI ID 983657, deze verwijst naar de uitgevoerde opgraving aan de Havenkant²⁰ die hierboven reeds besproken werd. De CAI locatie ID 207173²¹, ten noordwesten, verwijst naar resten van de bakstenen kademuuren die vrij werden gelegd tijdens de

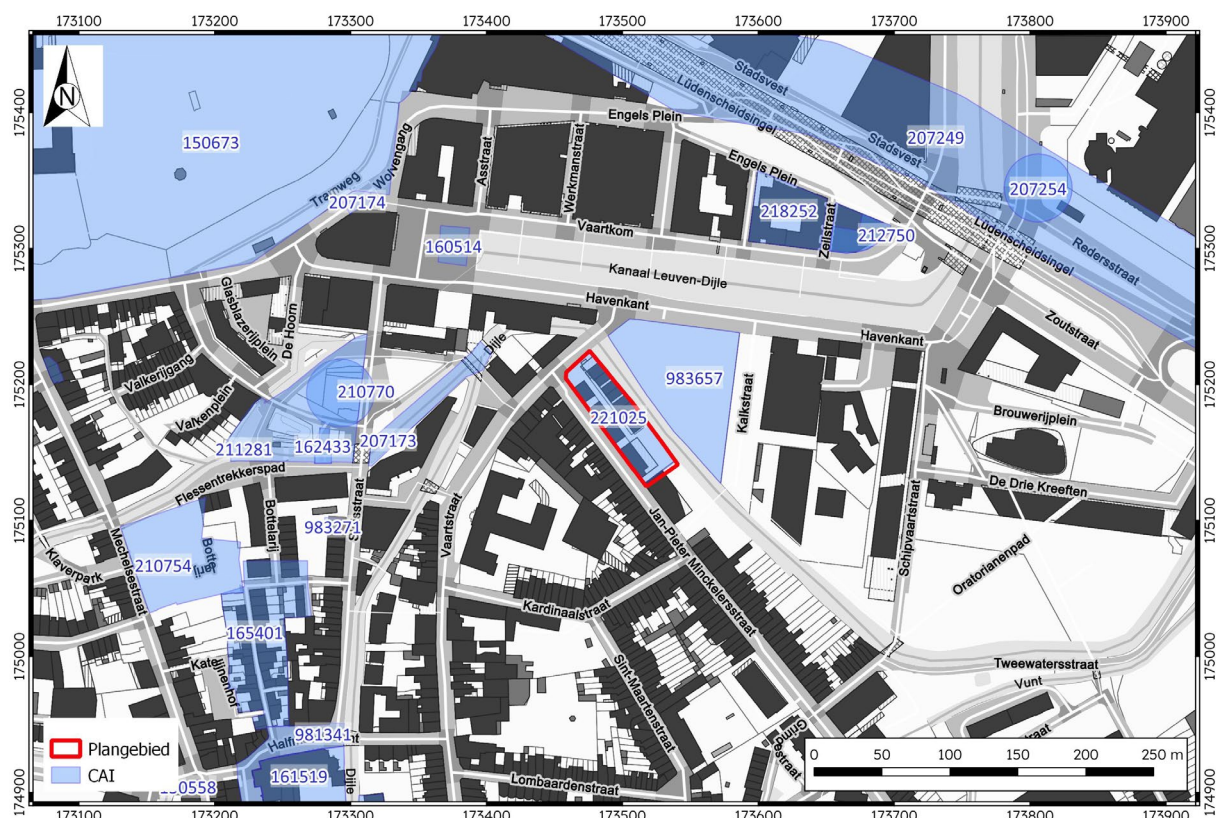
¹⁸ Vander Ginst *et al.* 2022.

¹⁹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024o.

²⁰ Vander Ginst *et al.* 2022.

²¹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024k.

afbraak van de Stella gebouwen. In het verlengde hiervan ligt de Sluismolen (CAI ID 162433)²², een volmiddeleeuwse hertogelijke banmolen.

Figuur 19: CAI-waarnemingen in de buurt van het projectgebied op het GRB (© Digitaal Vlaanderen en agentschap Onroerend Erfgoed).

Op de percelen die grenzen aan de oevers van de Dijle, ten noorden van de Sluismolen voerde Studiebureau Archeologie in 2016 een archeologisch onderzoek uit (CAI ID 211281²³ en ID 210770²⁴). Hierbij dateerden een kuil en een greppel mogelijk in de middeleeuwen. Verder werd ook een 19de-eeuwse bakstenen muur aangetroffen, andere resten van muren zijn mogelijk ouder.

In het verlengde van de Vaartkom behandelde het agentschap Onroerend Erfgoed in 2012 een vondstmelding (CAI ID 160514²⁵). Tijdens graafwerken werd op deze locatie op een imposante muur gestoten (fig. 20-21). Deze was vervaardigd uit een kern van haaks gemetselde bakstenen (21x12x5 cm), gebed in een witte harde kalkmortel en afgewerkt aan één zijde met een parementsteen van zware ijzerzandsteenblokken. De muur kent een noordoost-zuidwest oriëntatie, ze loopt door richting het noorden van de vaartkom. In de richting van het Entrepot stopt de muur, de ouderdom en de betekenis van deze muur blijft ongekend²⁶. De opbouw is wel gelijkaardig aan de muur uit ijzerzandsteen (S2) uit het voorliggend onderzoek (zie verder).

²² Inventaris Onroerend Erfgoed 2024i.

²³ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024c.

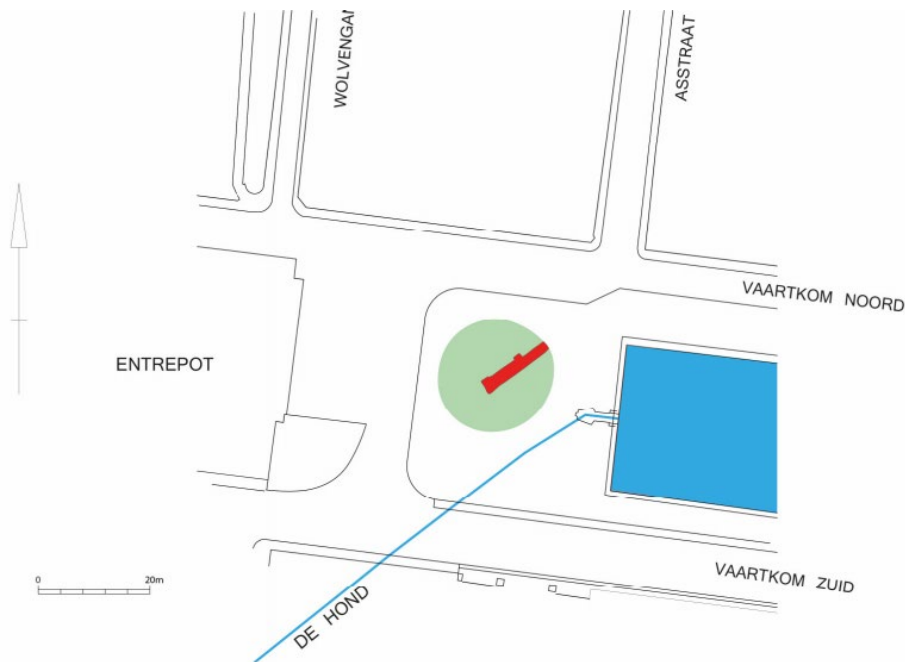
²⁴ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024b.

²⁵ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024m.

²⁶ Vynckier 2012.

Figuur 20: Zicht op de aangetroffen muur uit 2012 (© agentschap Onroerend Erfgoed. Foto: Geert Vynckier).

Figuur 21: Situering van de aangetroffen muur uit 2012 in het rood met als onderlaag een stratenplan (© agentschap Onroerend Erfgoed²⁷).

Rondom de Vaartkom werden vanaf het midden van de 18de eeuw een aantal gebouwen opgetrokken, voornamelijk bestemd voor industrie en de opslag van goederen. Ter hoogte van het Engels Plein onderzocht Studiebureau Archeologie de restanten van een huizenblok bestaande uit zeven gebouwen gecentreerd rondom drie binnenkoeren (CAI ID 212750)²⁸. Dit waren getuigen van deze vroege industriële ontwikkeling.

Het projectgebied situeert zich in de periferie van de historische stadskern, maar nog binnen de tweede stadsomwalling (CAI ID 207249²⁹), gebouwd tussen 1356 en 1363 (fig. 22). Deze valt eveneens samen met de begrenzing van de vastgestelde archeologische zone: historische stadskern van Leuven³⁰ (MB 19/02/2016). Ten noordwesten van het projectgebied, binnen de perimeter van de tweede stadsomwalling, situeert zich de Keizersberg, beschermd als archeologische site (MB 2014). Hier stond vanaf het begin van de 13de eeuw de burcht van de hertogen van Brabant en bevond zich ook een commanderie van achtereenvolgens de tempeliers en de hospitaalridders, opgericht aan het einde van

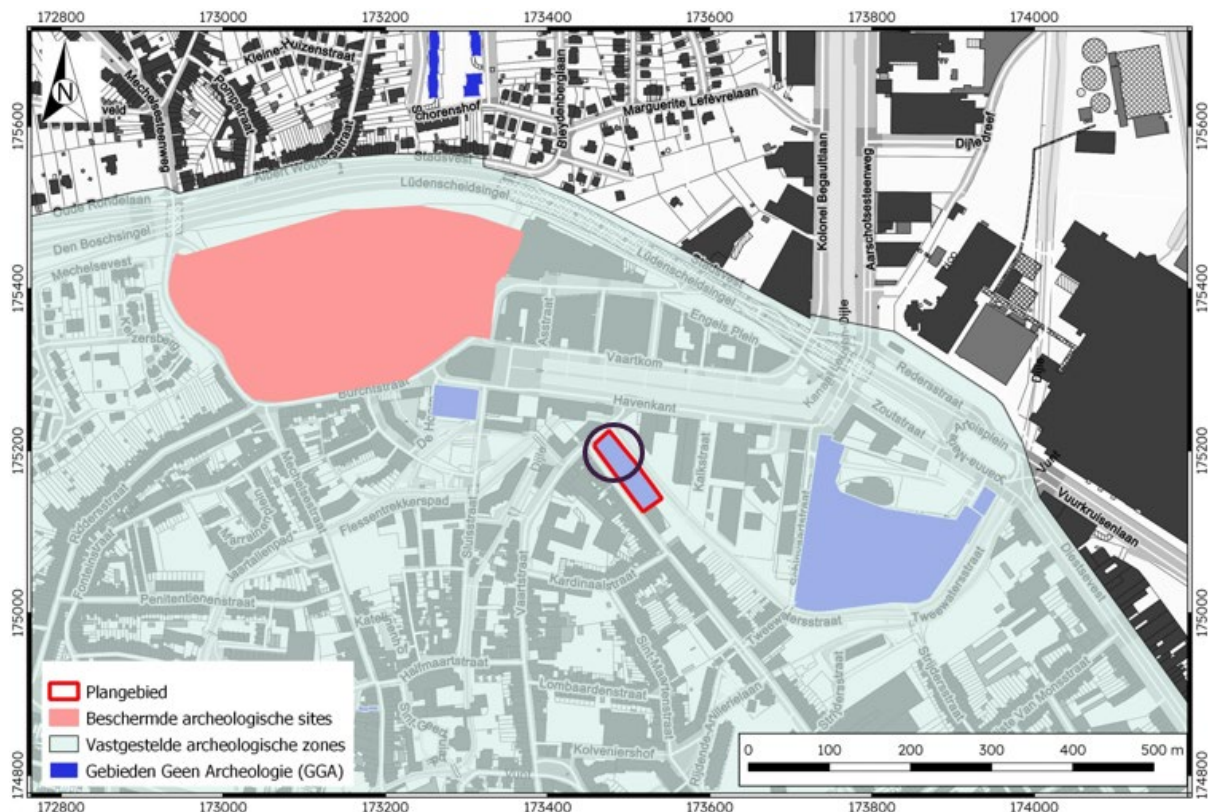
²⁷ Vynckier 2012, 21.

²⁸ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024a.

²⁹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024l.

³⁰ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024d; Inventaris Onroerend Erfgoed 2024e.

de 12de eeuw. Deze speelde een belangrijke rol in de ontwikkeling van de Keizersbergsite en van de stad Leuven in haar geheel³¹.

Figuur 22: Beschermd archeologische site, vastgestelde archeologische zone en GGA: gebieden waar geen archeologie verwacht wordt op het GRB, met aanduiding van de zone van de vondstmelding (© Digitaal Vlaanderen en agentschap Onroerend Erfgoed).

5.2.3 Historische voorkennis

De site wordt omsloten door de (omgelegde) Dijle, de Vaartstraat en de Jan-Pieter Minckelersstraat. De oudste kern van de stad Leuven ligt ongeveer 800 meter ten zuiden, ter hoogte van de kruising van de Dijle met een aftakking van de Romeinse weg van Elewijt naar Tienen³². De stad is vervolgens vanuit dit centrum gegroeid, hierbij speelden de verschillende waterlopen die het gebied doorkruisen een erg bepalende rol in het stadsweefsel. In de 12de eeuw werd Leuven voorzien van een stenen omwalling, deze werd in de 14de eeuw uitgebreid met een tweede grotere concentrische stadsomwalling.

De ruimte tussen de eerste en tweede stadsomwalling behield tot ver in de 19de eeuw haar landelijk karakter. De bewoning bestond er voornamelijk uit religieuze gebouwen en huizenrijen geconcentreerd langs de belangrijkste invalswegen. Dit had als voordeel dat bij belegeringen die gepaard gingen met intense beschietingen, de binnenstad gespaard bleef van grote schade. Een voorbeeld hiervan is de belegering van Leuven in 1635, een ooggetuige beschreef de schade: *wat puin 'van een quaeyen muer', twee doden, een boerin getroffen terwijl zij 'haer koey gingh weyden', wat schrik bij de Minnebroers 'door 't rammelen van leien' en wat gaten in de muren, waardoor nu de katers makkelijker buiten geraken om op muizenjacht te gaan*³³.

³¹ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024h.

³² Inventaris Onroerend Erfgoed 2024d; Inventaris Onroerend Erfgoed 2024e.

³³ Sabbe 1933, 273.

Het plangebied situeert zich dus in deze zone tussen beide stadsomwallingen in het noordoosten van de stad. Het open karakter van dit gebied is duidelijk te zien op de 17de-eeuwse kaart van Pauli (fig. 23) en op een tekening uit 1594, getekend vanuit de Vaartstraat met zicht op de binnenstad (fig. 24).

Figuur 23: Beleg van Leuven door Hollandse en Franse legers, 1635 door Andries Pauli (© Het Nederlands Rijksarchief 2024a).

Figuur 24: Leuven in de 16de eeuw, zicht vanuit de huidige Vaartstraat. Lithografie naar Josse van der Baren, 1594 (© KU Leuven Libraries Special Collections).

Figuur 25: Lokale stadsontwikkeling. Kaarten georiënteerd met het noorden bovenaan. Het projectgebied is aangegeven met paarse omlijning. De Dyle in het blauw doet dienst als voornaamste referentiepunt. Boven: Plattegrond van Leuven door Frans Hogenberg, 1581 (© Het Nederlands Rijksarchief 2024b). Midden: Plan van de Vaartkom, 1775 (© Het Rijksarchief 2024g). <http://sear1.jp2/> Onder: Plan der stad Leuven door Jobard, 1825 (© Koninklijke Bibliotheek België 2024f).

De Vaartstraat was een secundaire uitvalsweg. Haar oorspronkelijke benaming, Koestraat, verwijst naar het traject dat de Leuvenaars volgden om de koeien te laten weiden in de natte beemden langs de stadsrand³⁴. De oudste vermelding hiervan gaat terug tot de 13de eeuw. Op de afbeelding (fig. 25) is bovenaan de 16de-eeuwse situatie afgebeeld. De Dyle stroomde de stad uit via de Waterpoort in het noorden. De Koestraat (Vaartstraat) volgde grotendeels de oever van de Dyle. Een noord-zuid georiënteerde straat sloot ter hoogte van het projectgebied aan op de oude Koestraat door middel van een brug over de Dyle. Het verlengde van de straat vanaf deze brug tot aan de stadspoort heette

³⁴ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024n.

Udelaken³⁵. Dit deel kreeg later, omwille van de bouw van het stapelhuis in deze straat, de naam Stapelstraat (fig. 25, onder). Enkel de huidige Stapelhuisstraat is hiervan nog een klein restant.

De locatie van het voorliggend onderzoek, ingekleurd met rood op de kaarten, bevond zich op een trapeziumvormig wooneiland gevormd door een deel van de Koestraat (Vaartstraat), Udelaken en de Kardinaalstraat (fig. 25). Deze laatste vormt nu een T-vormig kruispunt met de Jan-Pieter Minckelersstraat. Voorheen, voor de aanleg van de nieuwe Dijle-arm liep ze van de Koestraat door tot aan de Udelaken (Stapelstraat) en de vroegere, gedempte, Dijle. Het eerste straatgedeelte vanaf de Koestraat (Vaartstraat) was reeds in de 13de eeuw gekend als Rameydestraat. Ze leidde naar de Rameydebeemd, een hof op de zuidelijke oever van de Dijle waar lakenwevers hun laken droogden op houten ramen. Het tweede straatgedeelte liep, vóór het graven van de omgeleide Dijle, van de Grimdestraat (de huidige Sint-Maartensstraat) langs de Rameydebeemden en het buitengoed van de paters Oratorianen tot aan de oude Dijlekaai. Ze werd daarom Oratorianenstraat genoemd³⁶.

Tussen 1751 en 1752 werd de Leuvense Vaart (kanaal Leuven – Dijle) gegraven, deels in de bedding van de oude Dijle (fig. 25; midden). De nieuwe Vaartkom³⁷ aan de voet van de Keizerberg verving een bestaande laad- en losplaats in de oude rivier. Hierdoor werd de natuurlijke loop van de Dijle afgesneden ter hoogte van het projectgebied en omgeleid in een nieuw gegraven noord-zuid georiënteerde bedding. Deze nieuwe Dijle stroomde via de 'Twee Waters' richting Wilsele. De percelen van de gedempte Dijle leenden zich uitstekend voor de bouw van nieuwe stapelhuizen.

Figuur 26: De Vaartkom rond 1800, zicht vanuit het westen (© Leuven Weleer 2024d).

Door de aanleg van de Vaartkom verschoof het economisch centrum van de vroegere 'Werf' aan de Vismarkt naar de noordoostelijke stadsrand van Leuven. Deze buurt werd vanaf de tweede helft van de 18de eeuw de nieuwe draaischijf voor handel en nijverheid (fig. 26). Gebouwen voor de opslag en het verhandelen van goederen rezen als paddenstoelen uit de grond. Vanaf de 19de eeuw en tijdens het hoogtepunt in de 20ste eeuw namen de industriële activiteiten vervolgens meer en meer de overhand. Het betrof onder andere graanverwerkende bedrijven en de productie van bier.

De Jan-Pieter Minckelersstraat was vroeger gekend onder de naam 'Coelhem' of 'Quoniam', deze sloot aan op de Kardinaalstraat. In 1855 werd deze straat verlengd tot aan de Vaartstraat. Het stuk tussen de Vaartstraat en de Kardinaalstraat heette tot 1908 de Gasstraat, naar de gasfabriek die er in 1834 werd gebouwd (fig. 27)³⁸.

³⁵ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024j.

³⁶ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024g.

³⁷ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024m.

³⁸ Inventaris Onroerend Erfgoed 2024f.

Figuur 27: De Gasstraat begin 20ste eeuw, met aanduiding van het plangebied bij benadering. Het noorden is boven (© Het Rijksarchief 2024b).

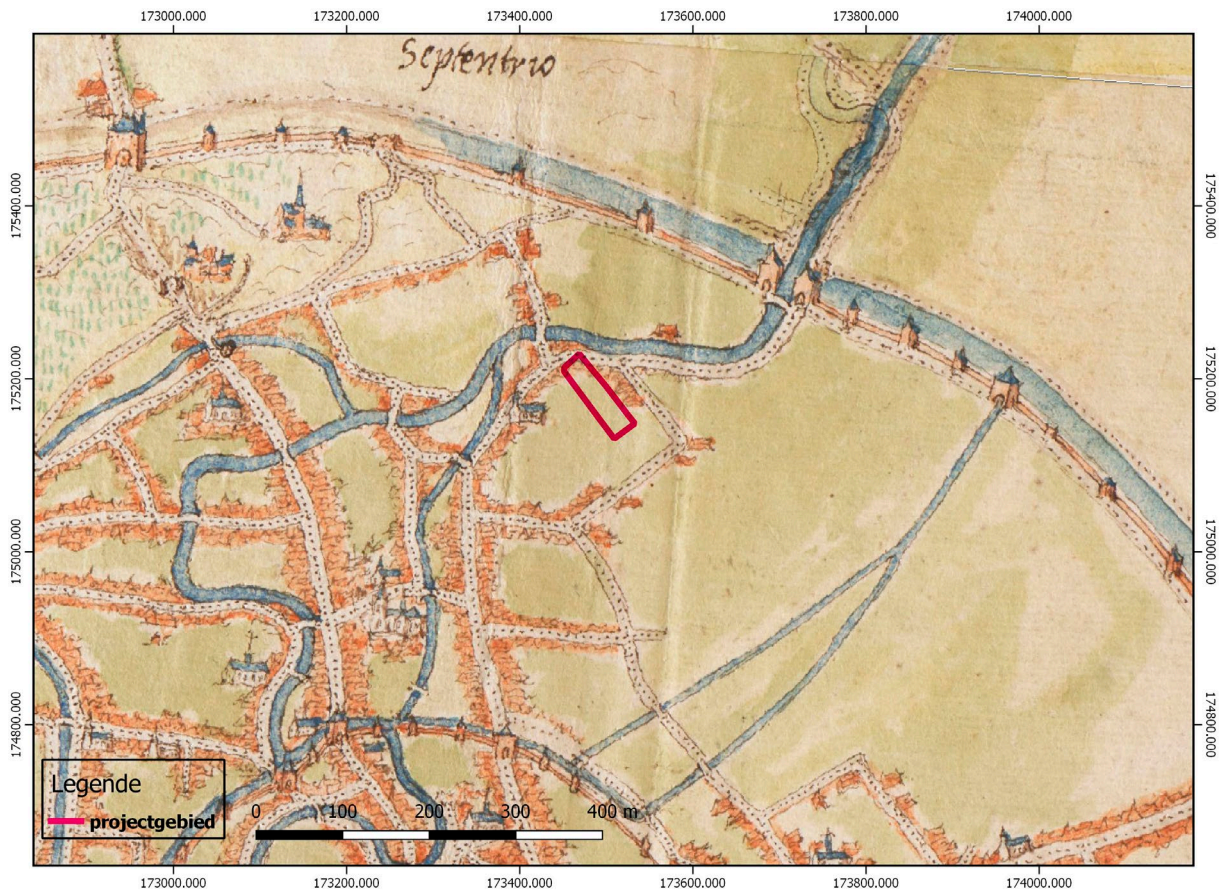
Figuur 28: Links: Zicht vanuit het vernielde entrepotgebouw op de Artoisbrouwerij na de bombardementen van 1944 (© Leuven Weleer 2024a). Rechts: Zicht op dezelfde gebouwen, na de 21ste-eeuwse vernieling (© Google Streetview).

Figuur 29: Foto genomen na de bombardementen in 1944, vanuit de Vaartstraat richting Vaartkom net voor de brug over de Dijle. Fotograaf: Gregoire Leon De Rijcke (© Kleine geschiedenis uit Leuven en grote omgeving). <http://www.google.be/maps>

5.2.4 Historiek van de site op basis van geschreven en iconografische bronnen

De kaart van Deventer uit de tweede helft van de 16de eeuw (fig. 30) schetst een stedelijke context met ruraal karakter. Het projectgebied maakt deel uit van een aantal bebouwde percelen langs de Koestraat (Vaartstraat). Aan de overzijde van de straat stroomt de Dijle. Ongeveer tegenover het onderzoeksgebied lag een brug over de Dijle richting de Keizersberg. Een tekening uit 1595 gemaakt ter hoogte van het projectgebied geeft een beeld van deze situatie (fig. 32). Hierop is de XII-Apostelenkerk te zien met daarvoor enkele woningen in een groene omgeving. De historische accuraatheid van deze tekening met betrekking tot het uitzicht van de huizen is niet te controleren, toch geeft ze een idee van het toenmalige straatbeeld. Dit uitzicht zou tot het midden van de 18de eeuw grotendeels onveranderd blijven.

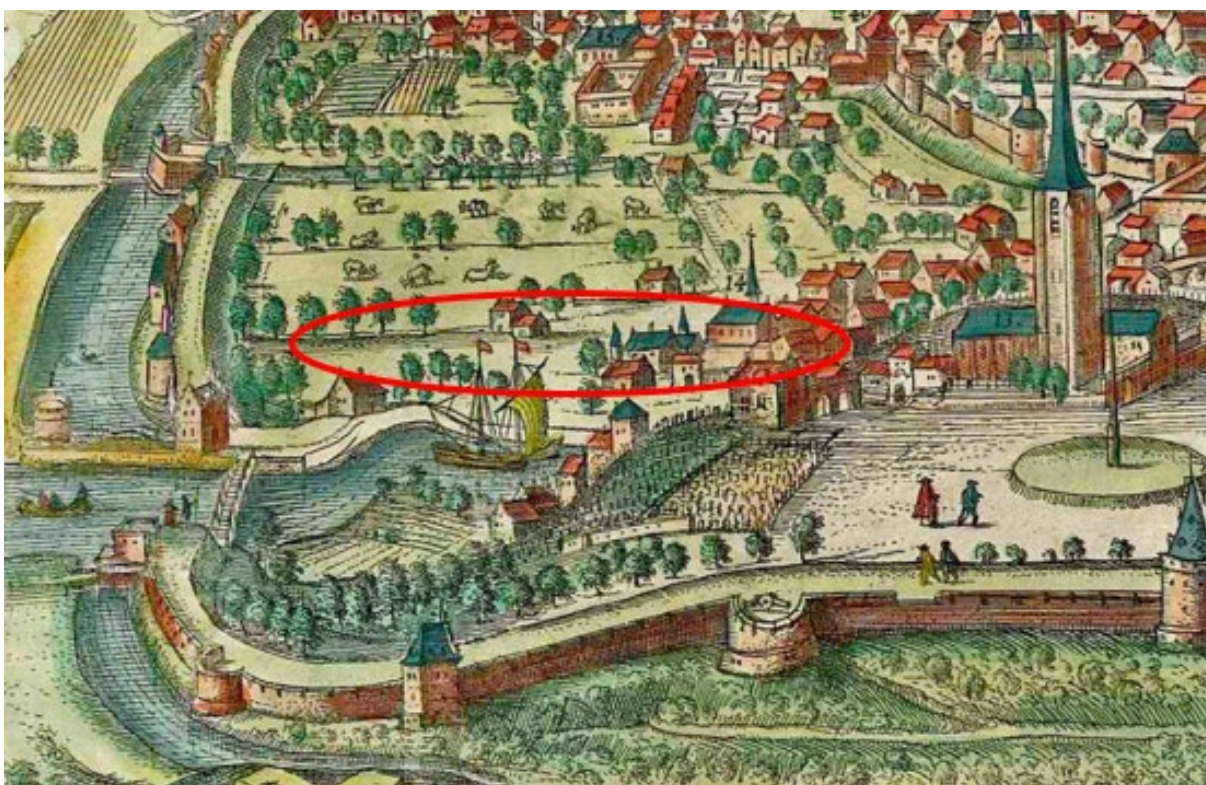
Figuur 30: Kaart van Deventer, midden 16de eeuw, met aanduiding van het plangebied bij benadering (© Koninklijke bibliotheek van België 2024a).

Figuur 31: *Lovanium, Brabanticarum urbium caput, unica Musarum ac praestanssimarum artium sedes, optatissimumque domicilium* door Braun & Hogenberg, 1581 (© Koninklijke Bibliotheek van België 2024c).

Figuur 32: Zicht op de XII-Apostelenkerk met daarvoor enkele woningen die zich ongeveer ter hoogte van het projectgebied bevonden en rechts de Dijle en Keizersberg, lithografie naar Van der Baren, 1595 (© KU Leuven Libraries Special Collections).

Figuur 33: Detail uit een gezicht op Leuven door Justus Lipsius, naar Jodocus vander Baren, 1605. Rechts het XII-Apostelenklooster met links daarvan de locatie van het projectgebied bij benadering in rood (© Sanderus).

Figuur 34: *Lovanium Brabanti[c]arum urbium caput unica musaru[m] ac prestantissimarum artium sedes optantissimum domiciliu[m]*, 1612 – 1648, met aanduiding van het plangebied bij benadering in rood (© Koninklijke Bibliotheek van België 2024d).

Figuur 35: *Lovanium vulgo Loven, Amsterdam*: Joannes Blaeu, 1652, met aanduiding van het plangebied bij benadering in rood (© Koninklijke Bibliotheek van België 2024e).

Volgens Meulemans³⁹ bevond zich ter hoogte van de locatie van het projectgebied in het midden van de 16de eeuw het hof van Frens, bestaande uit twee huizen met een grote tuin die zich uitstreckte tot tegen de Kardinaalstraat. Deze woningen lagen immers in de buurt van de Sint-Jobkapel van het XII-Apostelenklooster. Stadsmagistraat Willem Boonen⁴⁰ beschrijft in 1593-94 dat het volgende huis naast dat van Frensen de woning is van de portier van de Udelakenpoort. Het is dus reëel dat het hof van Frens eerder op de hoek van de Udelaken en Oratorenstraat lag (fig. 32-33), dus iets oostelijker dan het huidige projectgebied.

³⁹ Meulemans 2004, 467.

⁴⁰ Van Even 1880, 386.

In 1568 was het hof van Frens in eigendom van ridder Jaspar Schetz, heer van Wezemaal. Het werd in 1598 bewoond door Claude Masquelier, rentmeester van Wezemaal, samen met zijn vrouw, drie kinderen, zijn schoonmoeder en een dienstmeid. Hij hield er drie koeien. Een bron uit 1675 en uit 1719 vermeldt uiteindelijk Guiliam vander Gheten als bewoner (fig. 34-35)⁴¹.

In 1746 werd Leuven verplicht om broodovens te bouwen voor de bevoorrading van de Franse bezettingstroepen die hun winterkwartier hadden genomen in de stad. De stad bouwde twaalf ovens in een bestaand stapelhuis voor de opslag van hout gelegen naast de Sint-Jobkapel. Er werd voor hetzelfde doel ook een groot gebouw in steen opgetrokken. De stad ging hiervoor een lening aan van 20.000 gulden. Het is niet duidelijk of het Hof van Frens en de andere huizen op dat ogenblik al verdwenen waren, dit wordt in de bronnen niet vermeld. Eind januari 1747 eiste het Franse leger nog eens vijftien extra ovens. Hiervoor werden twee extra gebouwen opgetrokken bij de Sint-Jobkapel. Er was eveneens een magazijn aanwezig met hout voor de bakkers en de troepen⁴².

De bakkerij bleef in gebruik tot 1749. Daarna werden deze gebouwen opnieuw in gebruik genomen als stadsmagazijn voor goederen aangevoerd via de Dijle. Op 9 februari 1750 zette de prins Karel van Lotharingen, landvoogd van de Oostenrijkse Nederlanden, in het bijzijn van de prins de Ligne en de prins van Arenberg de eerste spadesteek voor de aanleg van de nieuwe Vaart tussen Leuven en Mechelen. De aanleg hiervan vereiste onder andere een omlegging van de Dijle binnen de stad. De Nieuwe Dijle boog op het einde van de Koestraat af in zuidoostelijke richting en stroomde langs het voorliggend projectgebied. Deze werken gingen eveneens gepaard met de constructie van een nieuwe brug, de Vaartstraatbrug.

De aanleg van de nieuwe Dijle ging dwars door de stedelijke magazijnen (fig. 36-37). Een deel hiervan werd gesloopt, de rest behield haar bestemming als openbaar entrepot⁴³. Op een tekening voor de constructie van een brug centraal in de nieuwe vaartkom staat dat deze werd gebouwd tegenover de 'ovens binnen de stad Leuven'⁴⁴. Nochtans waren deze gebouwen op dat moment niet meer in gebruik als bakkerij. Ze behielden blijkbaar nog een tijd de naam van hun vroegere functie.

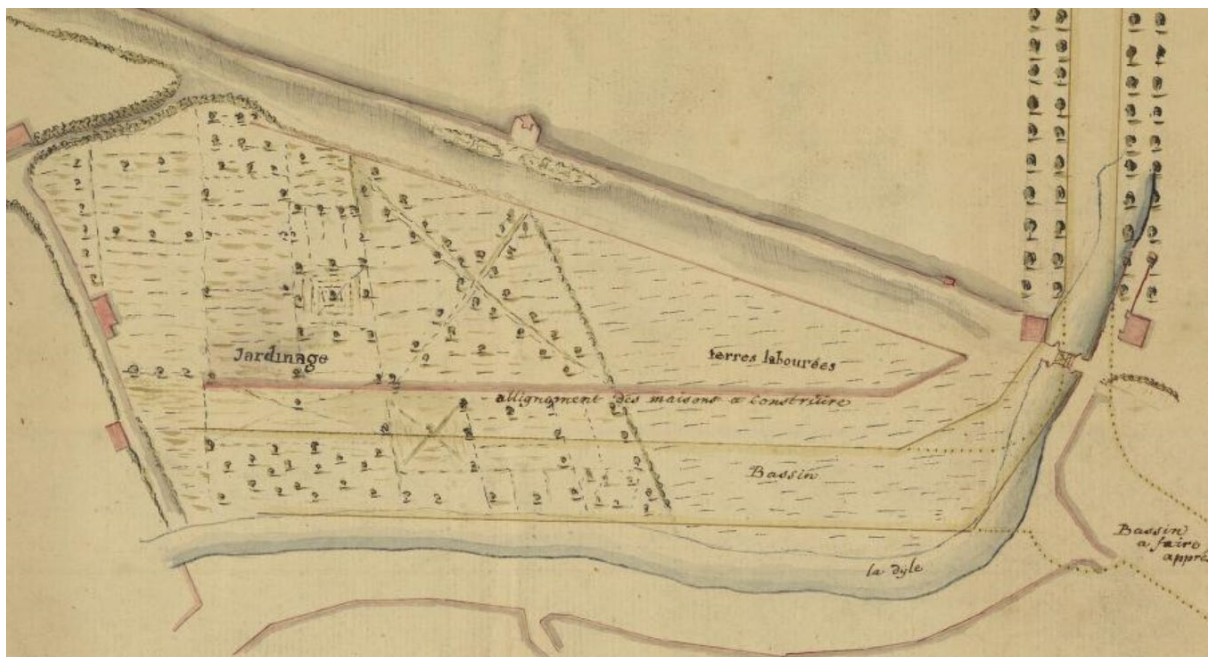
⁴¹ Koninklijke Bibliotheek van België 2024d.

⁴² Van Even 1880, 386.

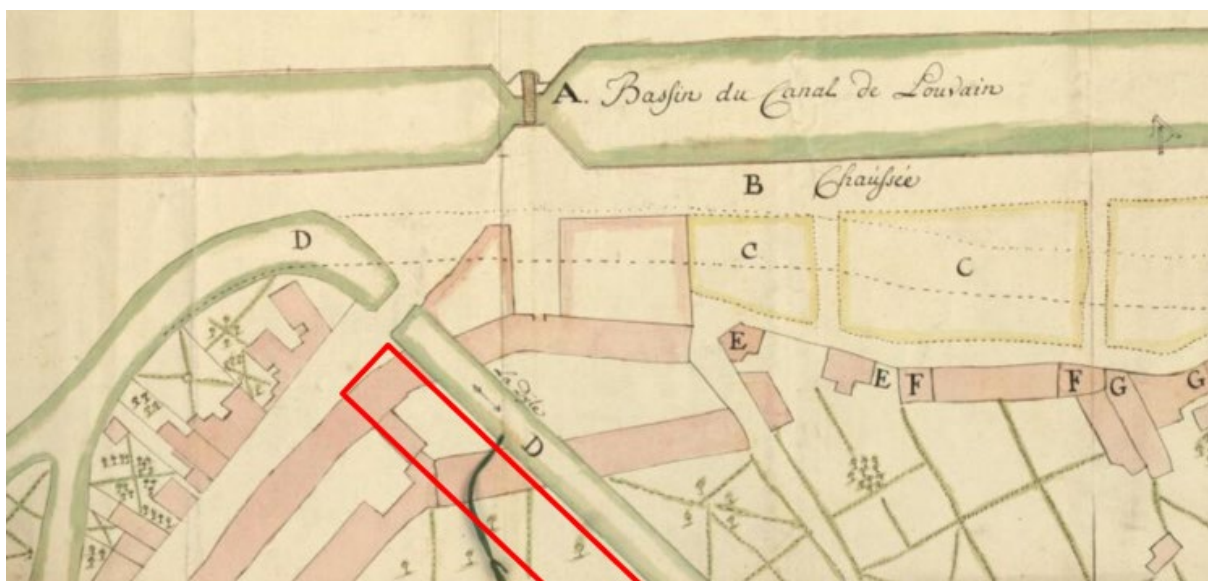
⁴³ Van Buyten 1985.

⁴⁴ *Profil du pont à construire sur la coupure de la Dyle vis-à-vis des fours, dans la ville de Louvain; dressée, pendant le dix-huitième siècle*, par J.-R. Spalart, Algemeen Rijksarchief, Cartes et plans manuscrits, I, nr. 2608.

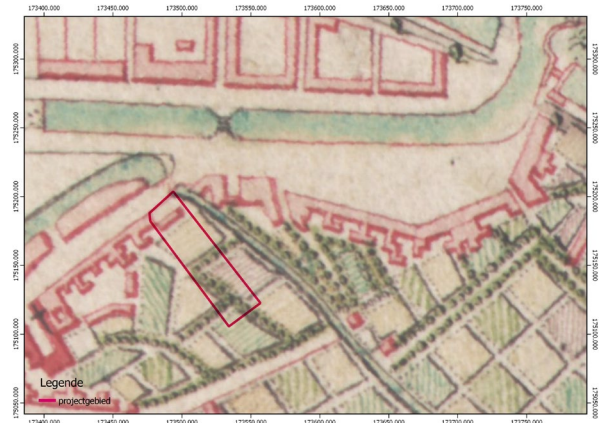

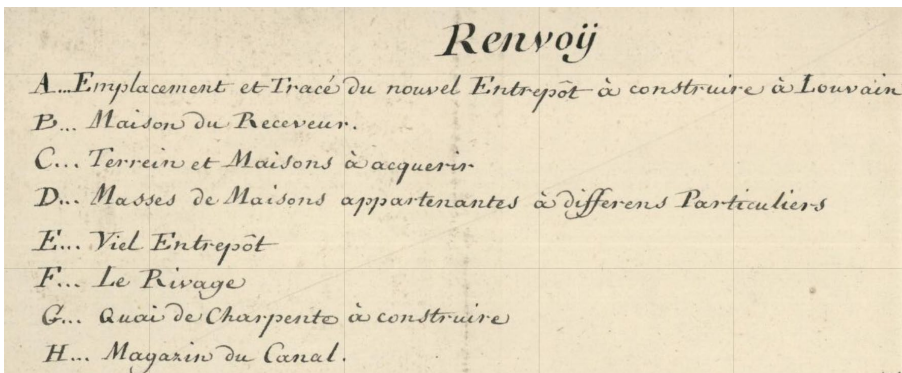
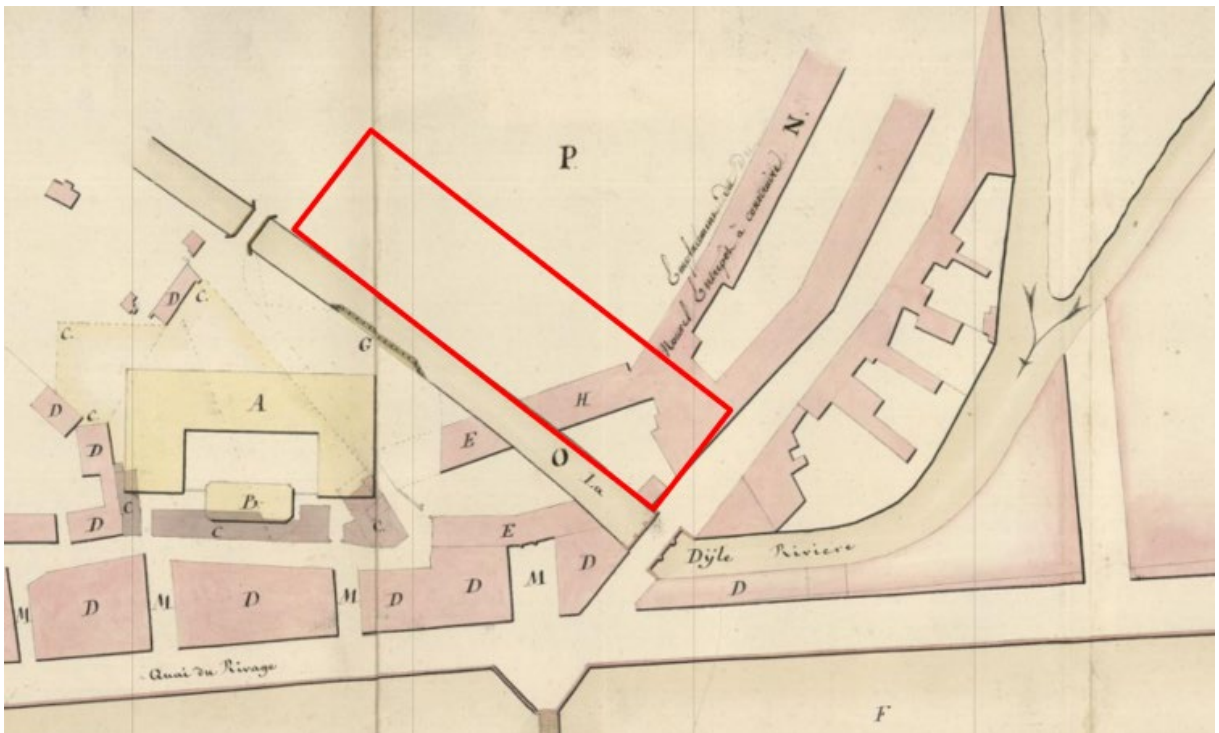
Figuur 36: Plan voor de aanleg van de Vaartkom te Leuven, 1731 – 1760. Het plangebied ligt ten zuiden buiten het kaartblad (© Het Rijksarchief 2024e).

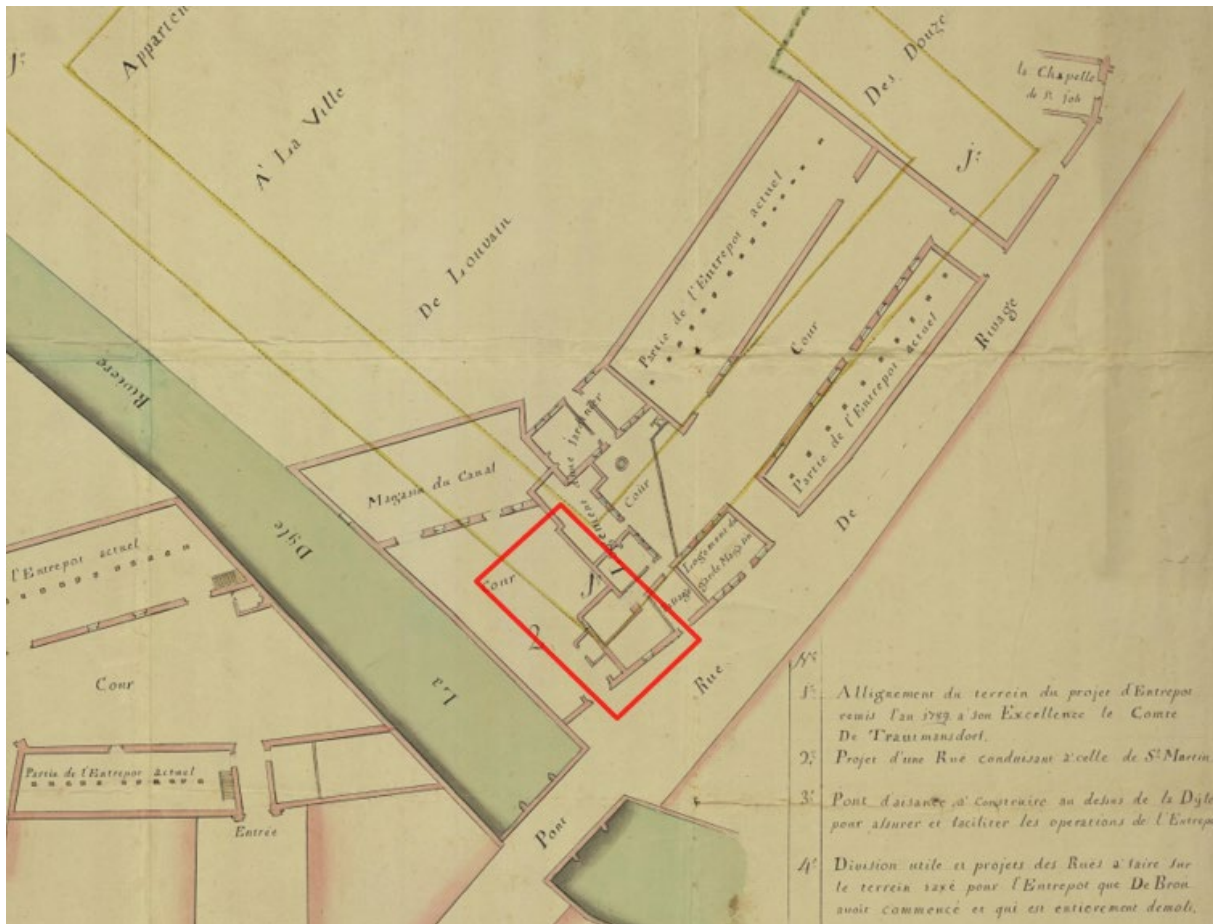
Figuur 37: Plan voor de aanleg van de Vaartkom te Leuven, 1775 met aanduiding van het plangebied in rood (© Het Rijksarchief 2024g).

Figuur 38: Links: Plan voor de aanleg van de Vaartkom in de oude Dijlebedding te Leuven door J.-R. Spalart, 1731-1760 (© Het Rijksarchief 2024d). Rechts: Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden door graaf de Ferraris, ca. 1777, met aanduiding van het plangebied bij benadering (© Koninklijke Bibliotheek van België 2024b).

Figuur 39: Plattegrond voor een nieuw pakhuis, 1792, met aanduiding van het plangebied in rood. Het noorden is rechtsonder. (© Het Rijksarchief 2024f).

Figuur 40: De oude entrepotgebouwen opgetekend in 1791, naar aanleiding van de plannen voor de bouw van een nieuw entrepot met projectie van de onderzoekszone in rood (© Het Rijksarchief 2024c).

Op de afbeeldingen (fig. 38 links en fig. 39), gemaakt naar aanleiding van de plannen voor de constructie van een nieuw entrepot gebouw, wordt een onderscheid gemaakt tussen de gebouwen ten noorden van de Dijle, 'Viel Entrepot' en de gebouwen ter hoogte van het projectgebied, 'Magazin du Canal'. Nochtans maakten ze beide oorspronkelijk deel uit van éénzelfde constructie. Dit onderscheid in benaming is ook te zien op de opmetingsplannen uit 1791 (fig. 40). Dit plan geeft een zeer gedetailleerde weergave van de verschillende gebouwen en beschrijft hun functie. Tussen het XII-Apostelenklooster en de Dijle ligt van rechts naar links eerst een langwerpig entrepotgebouw met de lange zijde langs de Vaartstraat. Dit gebouw had langs de achterzijde zeven raamopeningen en een centrale toegang uitkomend op een grote binnenkoer. Tien middenstaanders ondersteunden een plafond of dakconstructie. Zowel rechts als links van dit gebouw was een doorgang van de Vaartstraat naar de binnenkoer getekend. Aan de overzijde van de binnenkoer ligt een tweede groter entrepotgebouw met dezelfde oost-west oriëntatie. Deze is aangebouwd tegen het XII-Apostelenklooster. De opslagruimte is dubbel zo breed als het depot langs de straat. Ze had twee toegangen maar slechts één raamopening op het gelijkvloers. Het dak of plafond werd gedragen door vijftien kolommen.

Langs de straatzijde links van het depot en de doorgang lag het huis van de magazijnbewaarder. Deze eerder bescheiden rechthoekige woning had op het gelijkvloers drie ramen die uitkeken op de grote binnenkoer en één deur en drie ramen langs de straatzijde. Daarnaast lag een iets groter gebouw dat wellicht deel uitmaakte van het achterliggende logement van de tuinier. Het is moeilijk op te maken uit het plan in welke mate deze ruimtes of gebouwen één geheel vormden. Het gebouw langs de straatzijde was onderverdeeld in drie ruimtes. De toegang tot dit gebouw gebeurde via de meest rechtse kamer grenzend aan de woning van de magazijnbewaarder. Deze wordt beschreven als

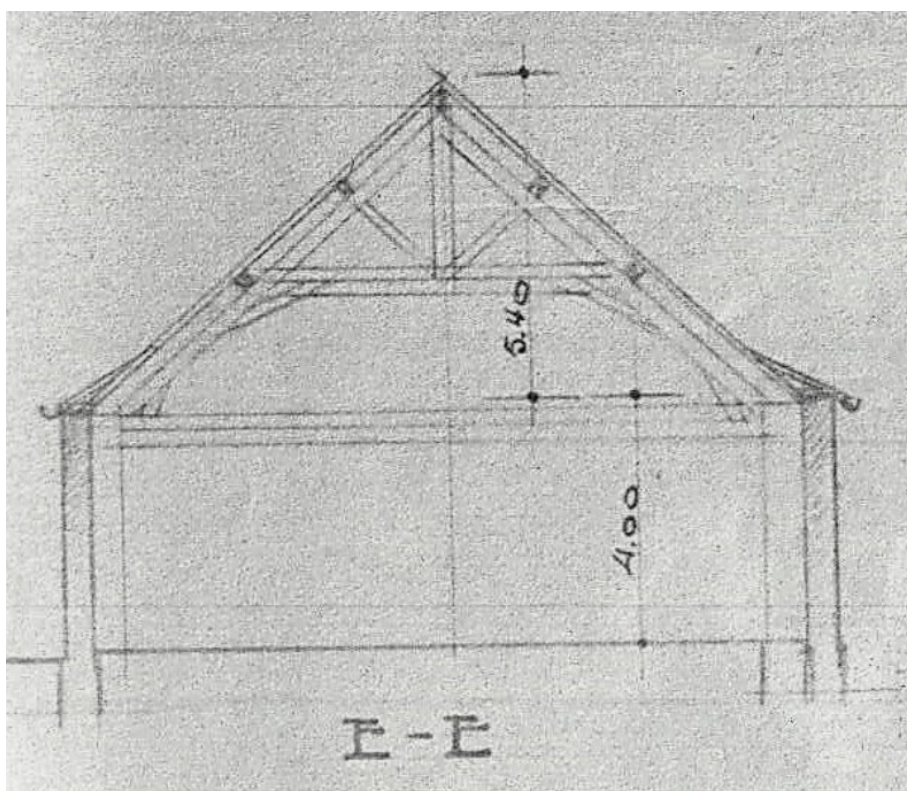
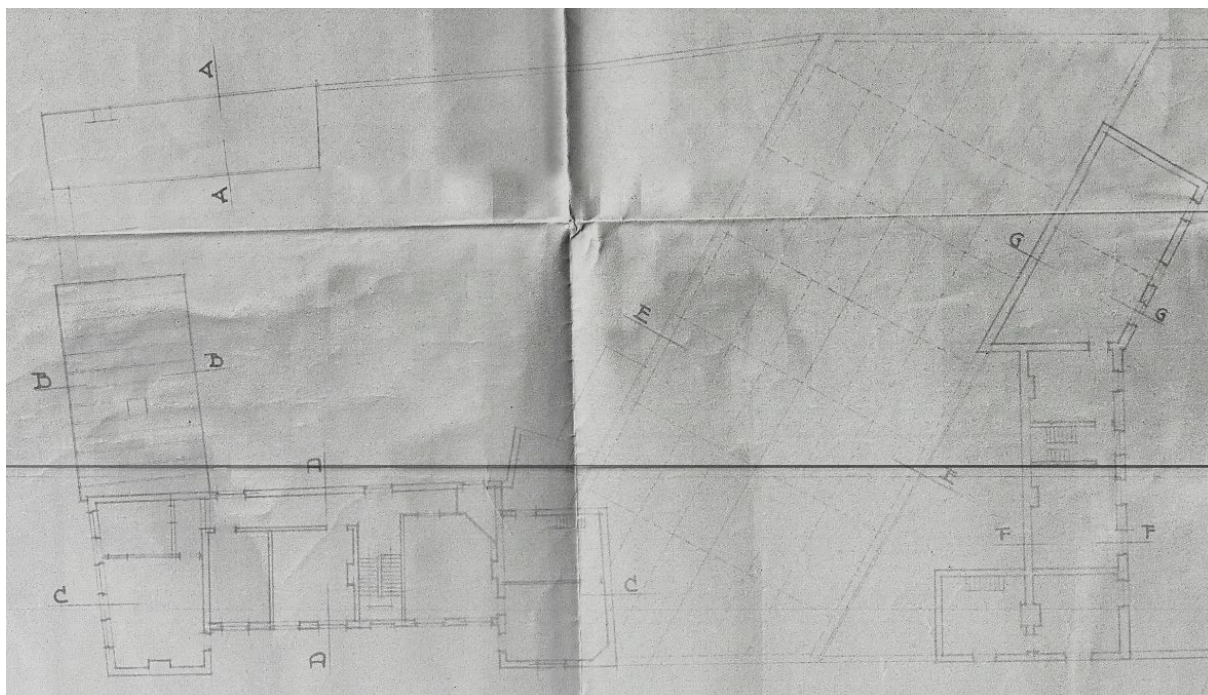
'*passage*'. Via deze passage kwam je langs een deur achterin, in een smalle gang die links leidde naar de twee overige kamers. De functie hiervan is niet beschreven. Ging je na de passage naar rechts, dan kwam je op een driehoekige koer met waterput en latrine. Deze koer hoorde bij de L-vormige tuinierswoning. Een muur of hek scheidde de kleine driehoekige koer van de grotere binnenplaats van het entrepot.

Het huis van de tuinier bestond uit twee of drie volumes. De vleugel dwars op de gebouwen langs de straat was opgesplitst in een klein vertrek met haard en een grotere onregelmatige kamer. De kleine kamer had een deur recht tegenover de eerder besproken passage. De grote kamer was toegankelijk via de driehoekige koer. Er was op het gelijkvloers geen directe communicatie tussen deze vertrekken noch met het achterliggende deel van het tuiniershuis. Dit complex was eveneens enkel bereikbaar via de koer en had één centrale middengang. De kamer rechts van de hal kende twee ramen langs de koerzijde en één raam langs de tuinzijde. Bij de kamer links met haard was de raamindeling andersom. De middengang gaf verbinding met de grote achterliggende tuin. Deze tuin was eigendom van de stad Leuven.

Tegen de woning van de tuinier en grenzend aan de achterliggende tuinzone lag een imposante stapelplaats. Oorspronkelijk strekte dit gebouw zich uit tot aan de Kardinaalstraat. Bij de omlegging van de Dijle werd het doormidden gesneden. Het meest rechtse deel, binnen voorliggend projectgebied, wordt beschreven als '*Magasin du Canal*', het iets grotere deel ten oosten van de Dijle kreeg dezelfde naam als de overige entrepotgebouwen, '*Partie de l'Entrepot actuel*'.

Tussen het '*Magasin du Canal*' en de Vaartstraat lag een koer die afgesloten was van de straat met een poort. Het magazijn zelf had twee toegangen en drie kleine raamopeningen. Dit deel van de oude entrepotgebouwen zou tot 1947 bewaard blijven. In 1946 werd een plan opgemaakt van de bestaande toestand naar aanleiding van de geplande bouw van een zeepziederij op deze locatie (fig. 41). Uit de dwarsdoorsnede kan afgeleid worden dat het *Magasin du Canal* bestond uit één bouwlaag afgedekt met een eenvoudig zadeldak. Het steekspant was opgebouwd uit een zolderbalklaag met daarboven een hanenbalklaag met makelaars en steekschoren. De totale nokhoogte bedroeg 9,40 meter. De regen werd opgevangen in eenvoudige hangdakgoten.

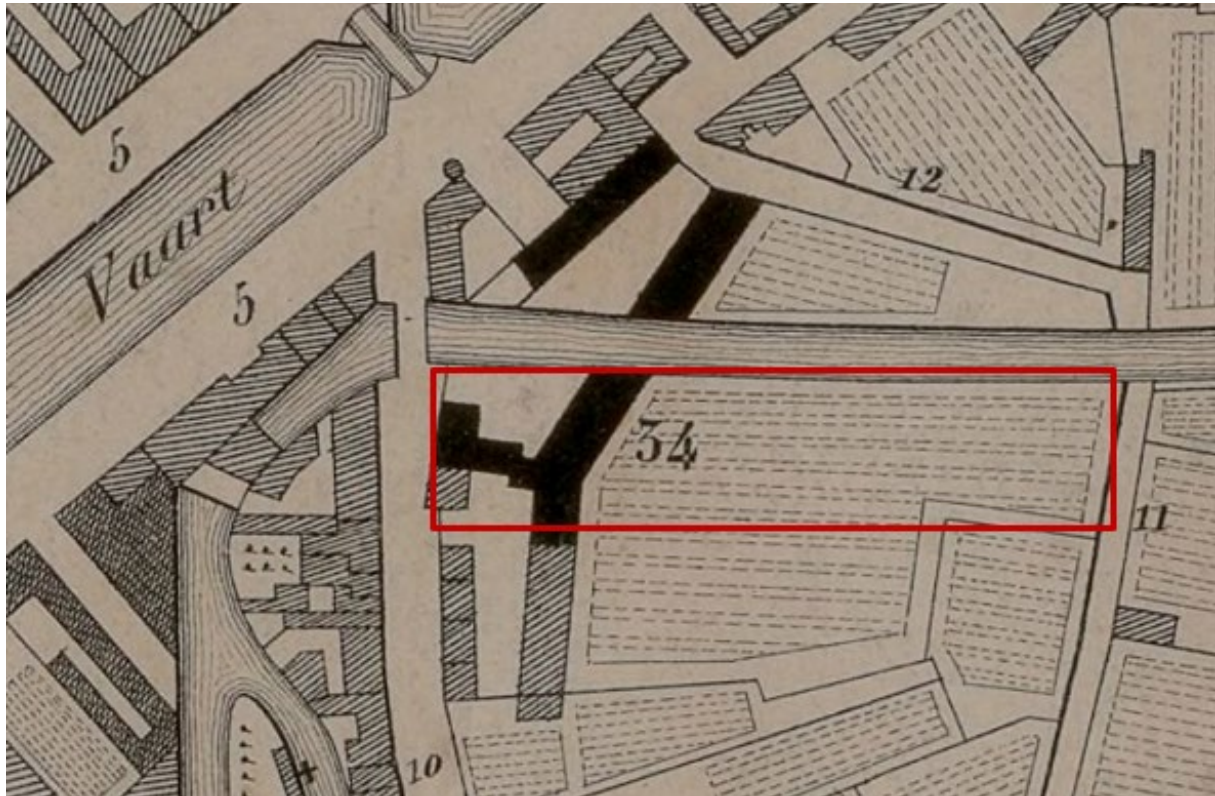
Figuur 41:
Dwarsdoorsnede van het
oude entrepotgebouw op
het plan van de bestaande
toestand, zeepziederij O.
Verbruggen uit 1907, naar
aanleiding van de bouw
van een nieuwe
zeepziederij door O.
Wuyts, 1946
(© Stadsarchief Leuven).

De entrepotgebouwen aan de overzijde van de Dijle waren eveneens georganiseerd rond een binnenkoer, die in oorsprong één geheel vormde. Achteraan lag het linkse deel van het grote magazijn. Vooraan langs de vroegere straat Udelaken bevond zich een in oorsprong symmetrisch depotgebouw met linker- en rechtervleugel gescheiden door een centrale doorgang naar de binnenkoer. De rechtervleugel werd deels gesloopt bij de aanleg van de nieuwe Dijle.

Het lijkt erop dat de gebouwen langs de Udelaken en de Vaarstraat (Koestraat) aanvankelijk bestonden uit een aantal gelijkaardige langwerpige ruimtes, allemaal even diep, met op geregelde afstanden een doorgang naar de achterliggende binnenkoeren. Deze binnenplaatsen werden van elkaar gescheiden

door een dwars volume. Dit dwars volume is al te zien op de oudst beschikbare plannen, voor de aanleg van de Vaartkom en nieuwe Dijle. Op het plan uit 1791 (fig. 40) wordt het beschreven als deel uitmakend van de woning van de tuinier. Het ensemble van de woning van de tuinier is minder gestructureerd dan de entrepotgebouwen en lijken meer organisch gegroeid. Het is niet uitgesloten dat deze gebouwen een restant zijn van de huizen uit de 17de eeuw of eerder. Ze werden in dat geval in de 18de eeuw geïncorporeerd in de entrepot en militaire bakkerijen.

Figuur 42: Nummer 34: stapelplaats, plan der Stad Leuven, Collon, del., lith. de Jobard, 1825 (© Koninklijke Bibliotheek België 2024f).

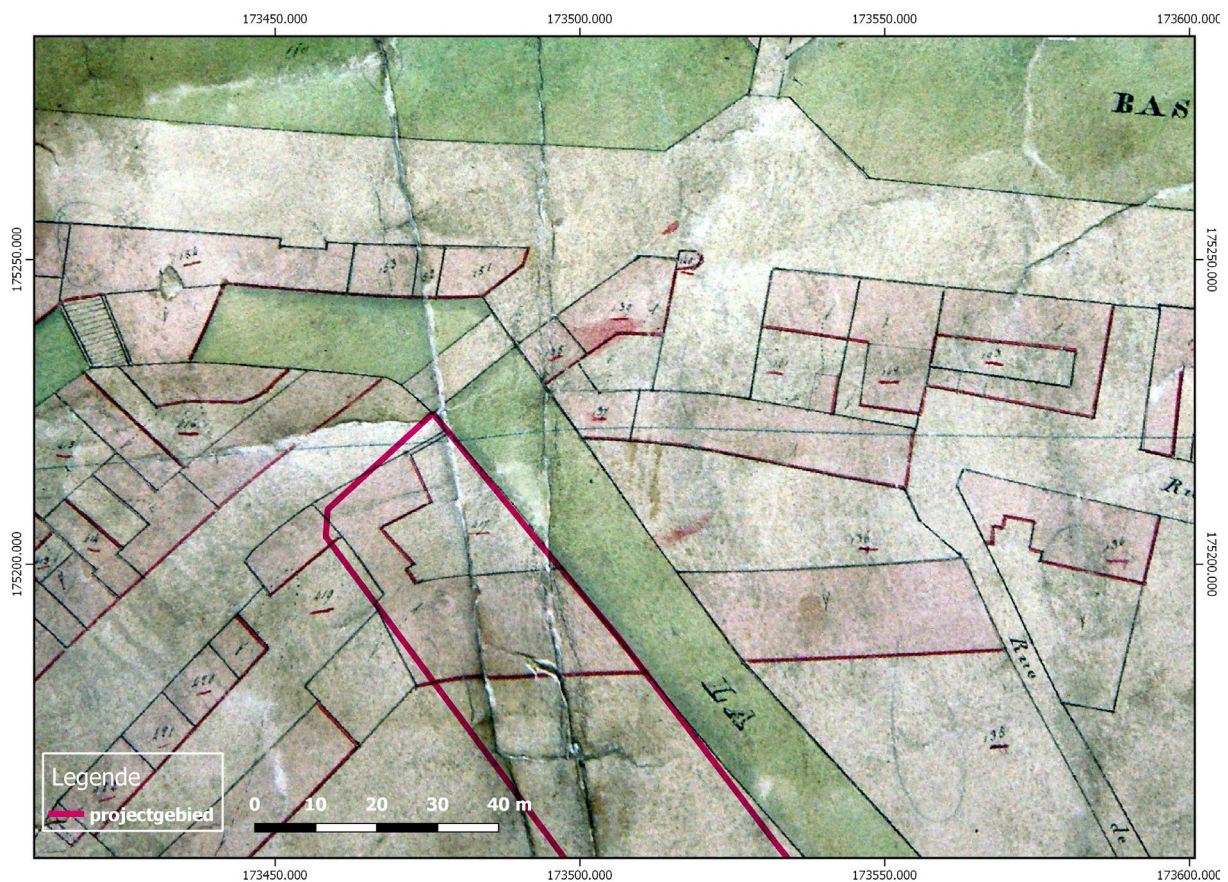
In 1787 startte men met de bouw van een nieuw stedelijk magazijn op een perceel naast het bestaande entrepot, in de tuin van de Oratorianen. Deze werken alsook de plannen voor de aanleg van een aantal nieuwe toegangswegen werden echter voortijdig gestaakt. Het gebouw werd uiteindelijk pas in 1791 afgewerkt. Deze entrepotgebouwen zouden in 1849 vervangen worden door het nieuwe entrepot gebouwd in het verlengde van de Vaartkom aan de voet van de Keizersberg. De stedelijke reinigingsdienst nam vanaf 1853 haar intrek in de gebouwen uit 1787⁴⁵.

In de grote tuin tussen de stedelijke magazijnen en de Kardinaalstraat, op de westelijke oever van de Nieuwe Dijle werd in 1834 de eerste Leuvense gasfabriek opgericht, het '*Etablissement du gaz*', eigendom van de Naamloze *Compagnie Générale pour l'Eclairage et le Chauffage*. Een plan uit 1839 (fig. 44) toont een gebouw met vier op elkaar aansluitende vleugels rond een rechthoekige binnenkoer. Uit een archiefbron van 1845 wordt duidelijk dat de tuin of althans een deel ervan al veertig jaar niet meer werd bewerkt. Een aanpalende fabriek gebruikte de gronden toen als bleekweide, hiervoor werd een deel van de vruchtbare aarde afgegraven en verplaatst. Bovendien loosde de gasfabriek er haar slechte, stinkende en ontvlambare vloeistoffen.

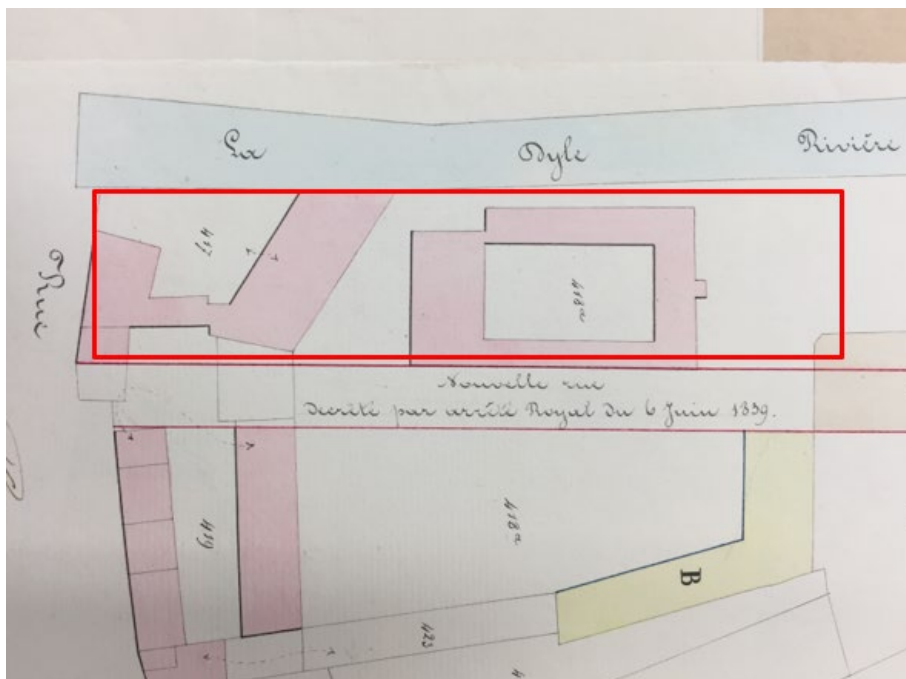
De oude entrepotgebouwen tussen de Dijle, de Jan-Pieter Minckelersstraat en de Vaartstraat werden in 1854 openbaar verkocht en grotendeels geïntegreerd in de gasfabriek. In 1855 werd tussen de Vaartstraat en de Kardinaalstraat een nieuwe straat aangelegd, de Gasstraat, later omgedoopt tot Jan-

⁴⁵ Van Even 1895, 301-302.

Pieter Minckelersstraat naar de ontdekker van het steenkoolgas. Deze straat moest ervoor zorgen dat de fabriek beter bereikbaar was. De aanleg ging gepaard met de sloop van een aantal entrepotgebouwen. Uit het onteigeningsplan (fig. 44) blijkt dat het huis van de magazijnbewaarder grotendeels zou verdwijnen. Op het primitief kadaster van 1829 (fig. 43) is te zien dat het deel van de tuinierswoning met centrale gang blijkbaar al eerder was gesloopt. De dwarsvleugel en de entrepotgebouwen die hierop aansloten richting Nieuwe Dijle bleven wel behouden. Op het kadasterplan uit 1860 (fig. 45) heeft het hoofdgebouw van de gasfabriek een aantal belangrijke wijzigingen ondergaan. De vleugel langs de waterkant werd uitgebreid richting de Dijle en de binnenkoer werd opengewerkt door de sloop van een aantal gebouwen langs de zuidzijde. Er vond ook een noordelijke verschuiving plaats waardoor de nieuwe fabrieksgebouwen aansluiting gaven met de oude entrepotgebouwen. Op het perceel ten zuiden van de gasfabriek richtte men twee circulaire gasreservoirs op. De gebouwen binnen het voorliggend projectgebied ondergingen ook belangrijke wijzigingen. Andere gebouwen langs de Vaartstraat en de Dijle werden gesloopt. Op de vrijgekomen ruimte worden twee nieuwe langwerpige losstaande gebouwtjes opgericht. De oostelijke gevel van de voormalige tuinierswoning werd doorgetrokken tot aan de Vaartstraat (fig. 43-49).

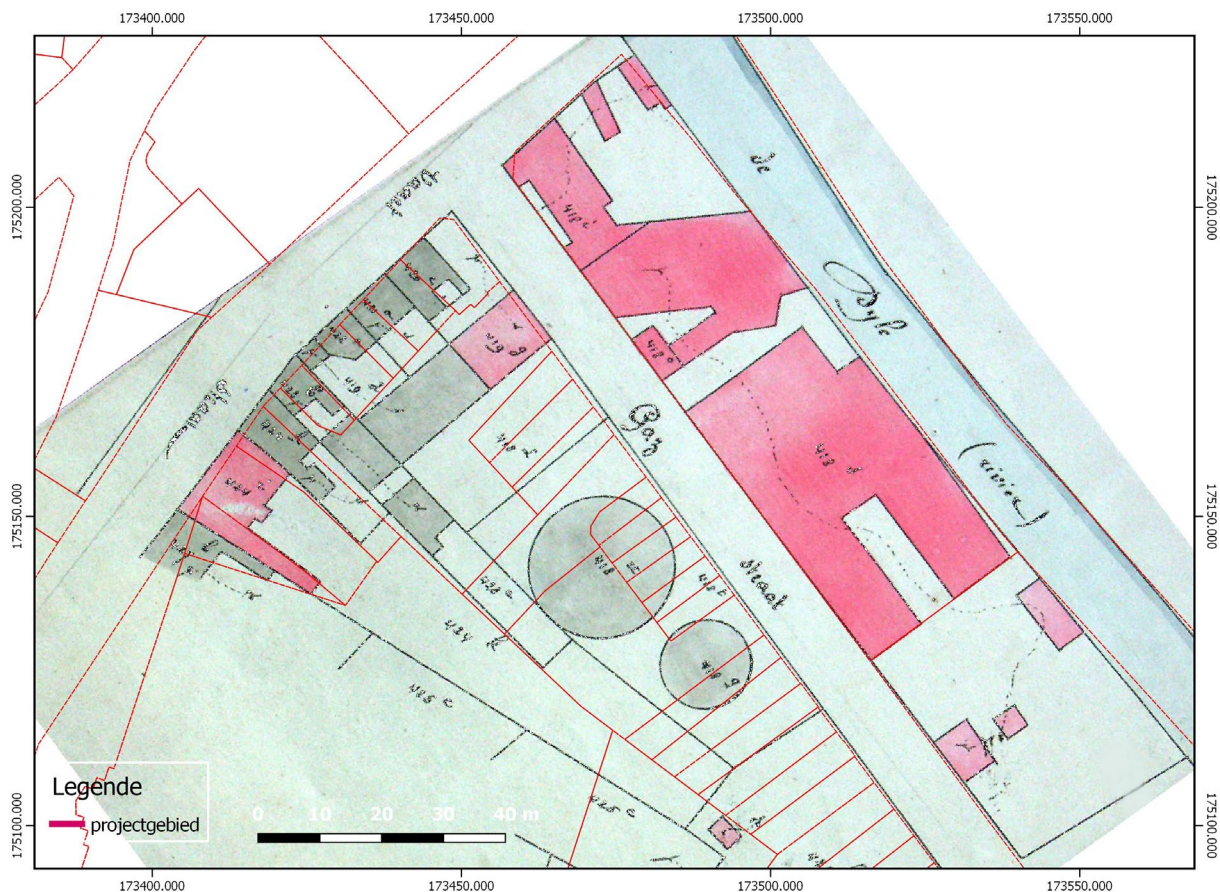
Figuur 43: Primitief kadaster, 1829, met aanduiding van het plangebied (© Stadsarchief Leuven).

Figuur 44:
 Onteigeningsplan voor de
 aanleg van de Jan-Pieter
 Minckelersstraat
 (Gasstraat) met
 plangebied bij benadering
 aangeduid in het rood,
*plan figuratif de biens
 faisant l'objet d'un
 échange entre la ville de
 Louvain et le sieur P.*
 Vanlangendonck, 1839.
 Het noorden is linksboven
 (© Stadsarchief Leuven).

Figuur 45: Kadasterplan, 1860 met als onderlaag de huidige perceelsindeling. Het noorden is boven (© Stadsarchief Leuven).

Figuur 46: Kadasterplan, 1885 met als onderlaag de huidige perceelsindeling. Het noorden is boven (© Stadsarchief Leuven).

Figuur 47: Zicht op de gebouwen van de oude gasfabriek die zich binnen het projectgebied bevond (© Stadsarchief Leuven).

Figuur 48: Atlas des 'plans généraux des cours d'eau ni navigables ni folottables' de Belgique, 1877. Province de Brabant. Arrondissement administratif de Louvain (© Het Rijksarchief 2024a).

Figuur 49: Rechts op de achtergrond is de cirkelvormige opslagcontainer van de gasfabriek te zien. Deze ton omgeven door een metalen geraamte bewoog verticaal naar gelang ze meer of minder gas bevatte (© Leuven Weleer 2024c).

De gebouwen die deel uit maakten van de vroegere tuinierswoning worden in 1885 (fig. 46) afgesplitst van het vroegere entrepotgebouw. De gasreservoirs langs de Dijle worden gesloopt en vervangen door twee opslagtanks aan de overzijde van de Gasstraat.

De gasfabriek, aanvankelijk in privéhanden, werd in 1905 overgenomen door het stadsbestuur. De stad Leuven verplaatste de fabriek naar een locatie langs de Vaart. De gastanks langs de Gasstraat werden in 1907 gesloopt. Een deel van de fabrieksgebouwen kwamen in handen van industrieel Oscar Verbruggen, hij exploiteerde verschillende zeepziederijen (fig. 50). Verbruggen vatte het plan op om in de gebouwen van de oude gasfabriek een installatie op te richten voor de productie van glycerine. Dit stootte op heel wat verzet van de buurtbewoners. De productie van glycerine ging immers vaak gepaard met geurhinder, zeker als ze werd gemaakt op basis van dierlijke vetten.

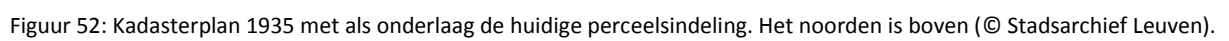

Figuur 50: Briefhoofd van de fabriek van Oscar Verbruggen (© Stadsarchief Leuven).

Tussen 1885 en 1907 werd het huis op de hoek van de Vaartstraat en de Gasstraat uitgebreid en verbonden met één van de langwerpige bijgebouwtjes langs de Vaartstraat (fig. 51). Deze aanbouw werd in 1907 vervolgens volledig gesloopt. Het hoekhuis en het langwerpige bijgebouwtje op de hoek van de Vaartstraat met de Dijle bleven behouden. Het huis onderging eveneens een interne wijziging en werd opgesplitst in twee aparte kadastrale entiteiten.

Figuur 51: Kadasterplan, 1907 met als onderlaag de huidige perceelsindeling. Het noorden is boven (© Stadsarchief Leuven).

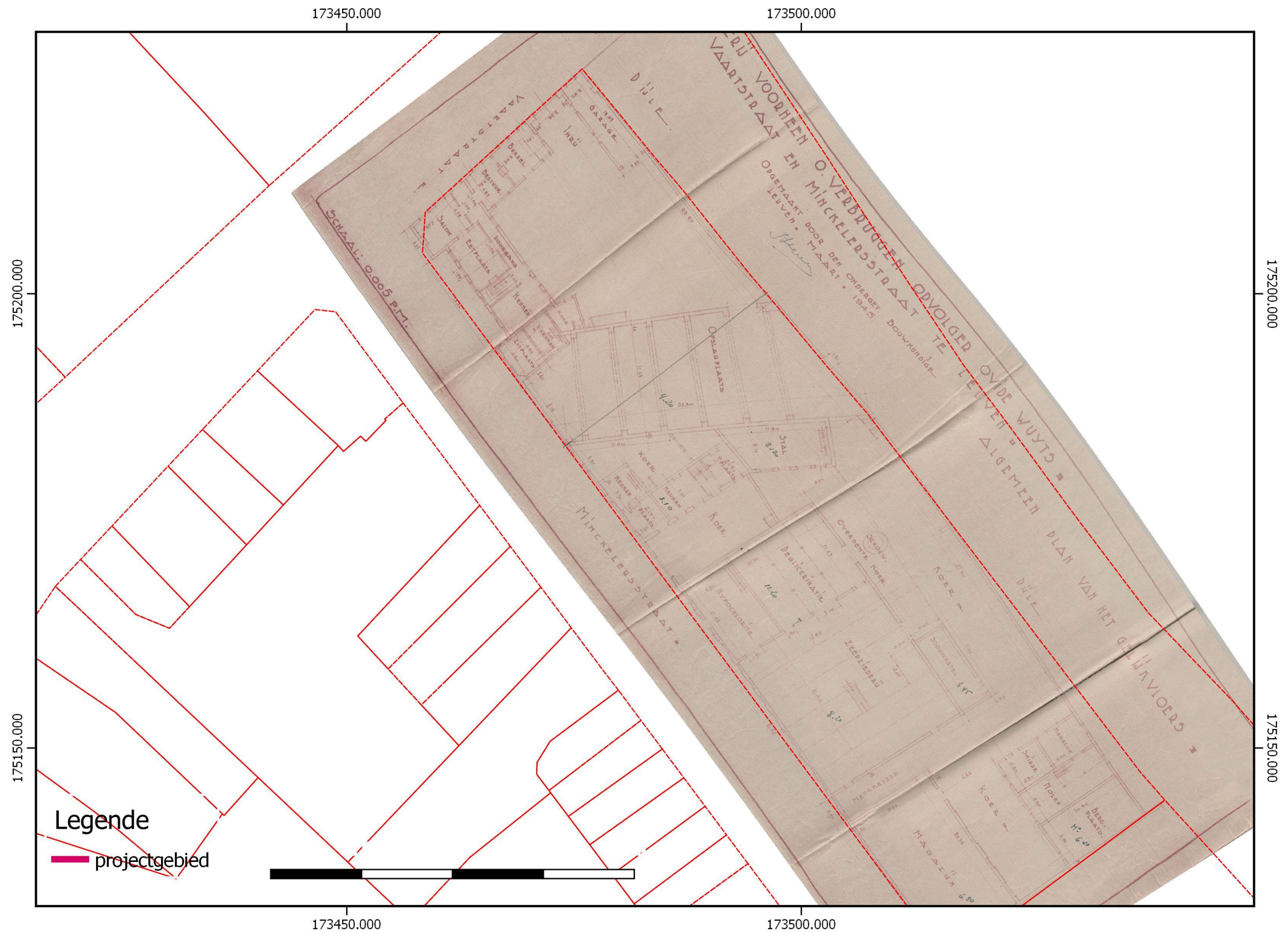

Figuur 53: Kadaster 1946 met als onderlaag de huidige perceelsindeling. Het noorden is boven (© Stadsarchief Leuven).

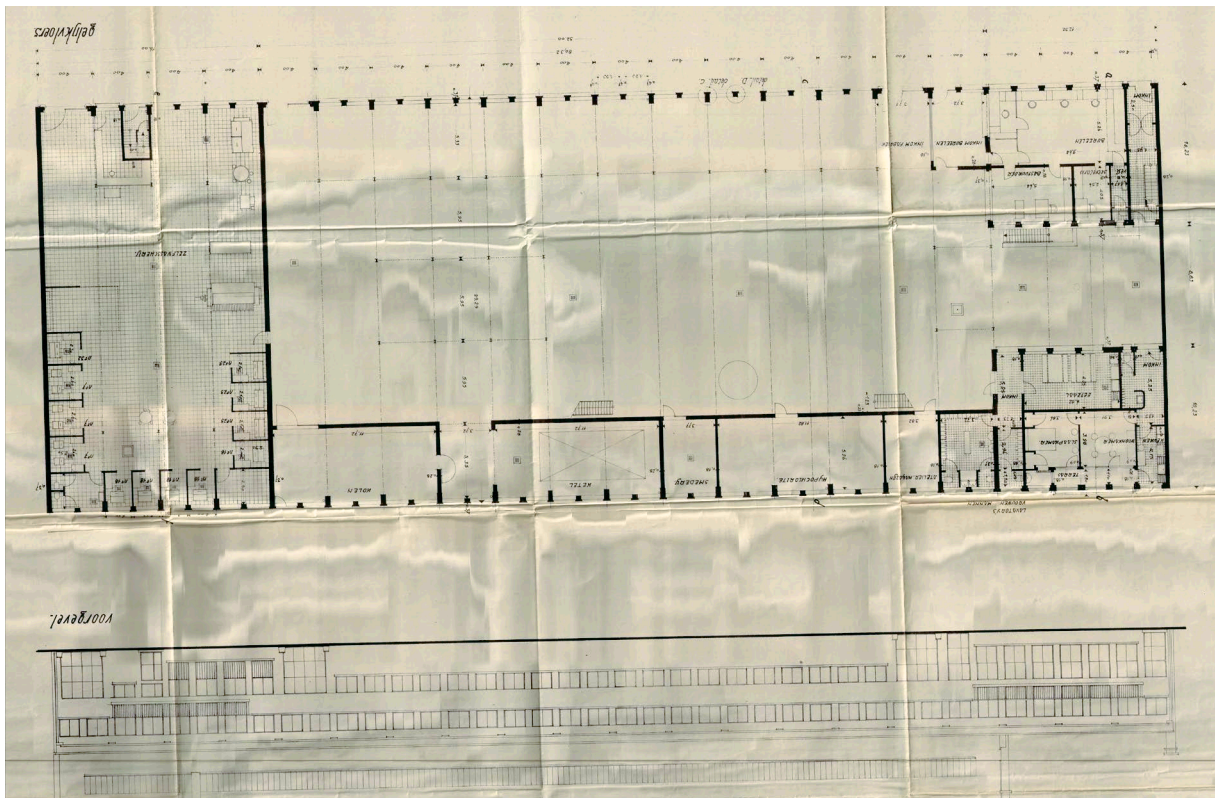
Binnen het projectgebied werd in 1935 opnieuw een bijgebouw opgetrokken op de plaats waar in 1907 de aanbouw werd gesloopt (fig. 52). Dit gebouw lag perfect evenwijdig met de Vaartstraat en had bijgevolg een andere oriëntatie in vergelijking met de vroegere bijgebouwen. Deze vormden steeds een rechte hoek met het hoekhuis terwijl deze aanbouw schuin aansloot op het hoofdgebouw.

Een opmetingsplan opgemaakt naar aanleiding van de bouw van een nieuwe zeepziederij door O. Wuyts in 1946 geeft in detail de vroegere ruimtelijke indeling weer (fig. 54). De aanbouw was opgesplitst in een bureel en een ruimte voorbehouden voor het bestuur. Beide ruimtes stonden met elkaar in verbinding. Het bureel kon bereikt worden via de binnenkoer. In de kamer voor het bestuur was een toegang gemaakt naar het hoekpand. Deze gaf uit op een lange doorgang die vanaf de hoofdingang aan de Vaartstraat over de volledige oostzijde van het huis liep. Deze gang verschaftte toegang tot de verschillende kamers en trappenhal. Tussen het hoofdgebouw en het vroegere entrepot bevond zich een apart woonhuis. In de 18de-eeuwse situatie behoorden beide tot dezelfde tuinierswoning. Uit de dwarsdoorsneden kan afgeleid worden dat het gebouw in oorsprong uit 3 drie aparte volumes bestond.

Langs de Vaartstraat stond een gebouw met bovenliggende zolder en zadeldak. De nok volgde de richting van de Vaartstraat. Daarop sloot een langwerpig dwarsvolume aan met dezelfde nokhoogte, dit bleek eveneens opgebouwd uit twee bouwlagen en een grote zolder onder een zadeldak die als volwaardige derde verdieping kon functioneren. De plafond- en dakhogten van de achterste afgesplitste woning waren een stuk lager, dit bestond uit twee verdiepingen, een kleine zolder en kelder. De vloerniveaus van de eerste verdieping en van de zolder waren verschillend tussen elk van de volumes. Het entrepotgebouw werd destijds door de zeepziederij gebruikt als opslagplaats.

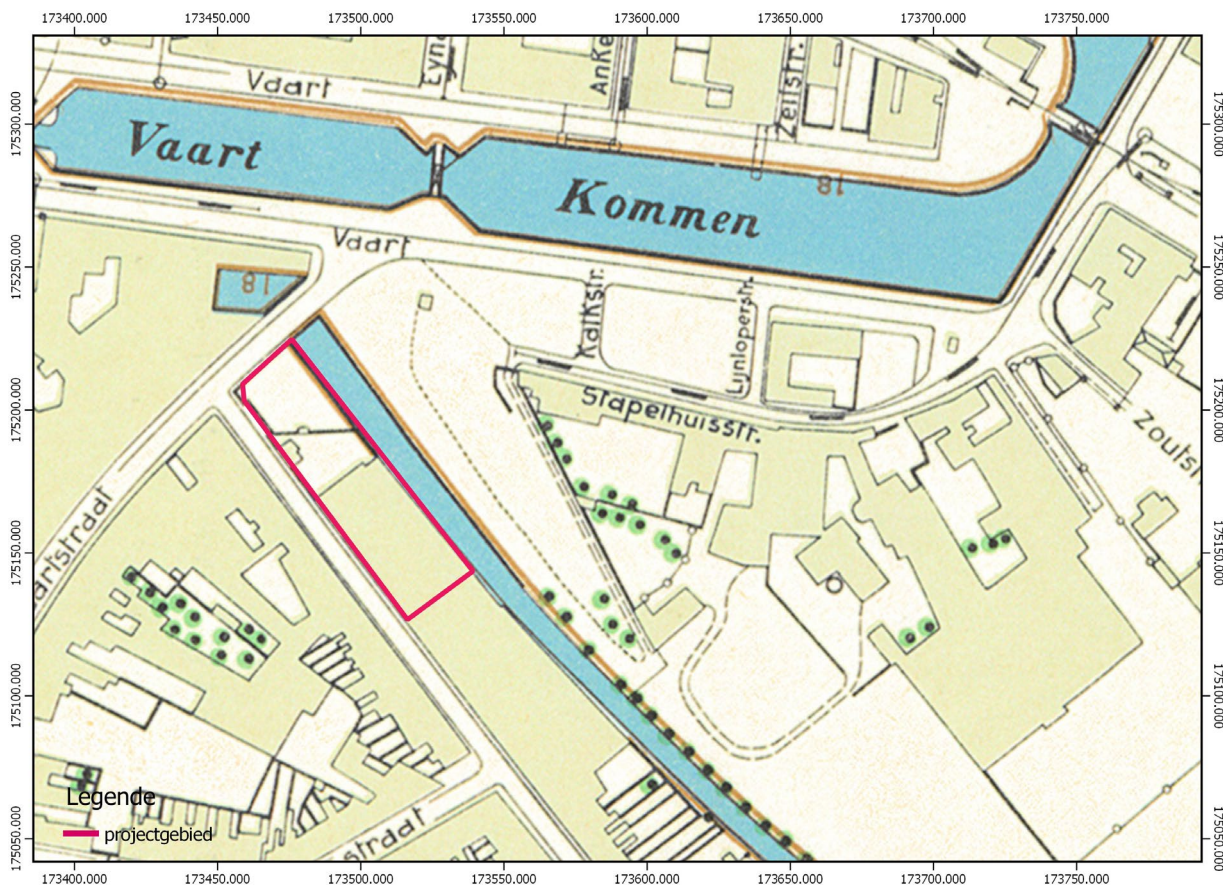
Figuur 54: Plan van de bestaande toestand, zeepziederij O. Verbruggen uit 1907, naar aanleiding van de bouw van een nieuwe zeepziederij door O. Wuyts, 1946 met als onderlaag de huidige perceelsindeling. Het noorden is boven, schaallat is 40 m. (© Stadsarchief Leuven).

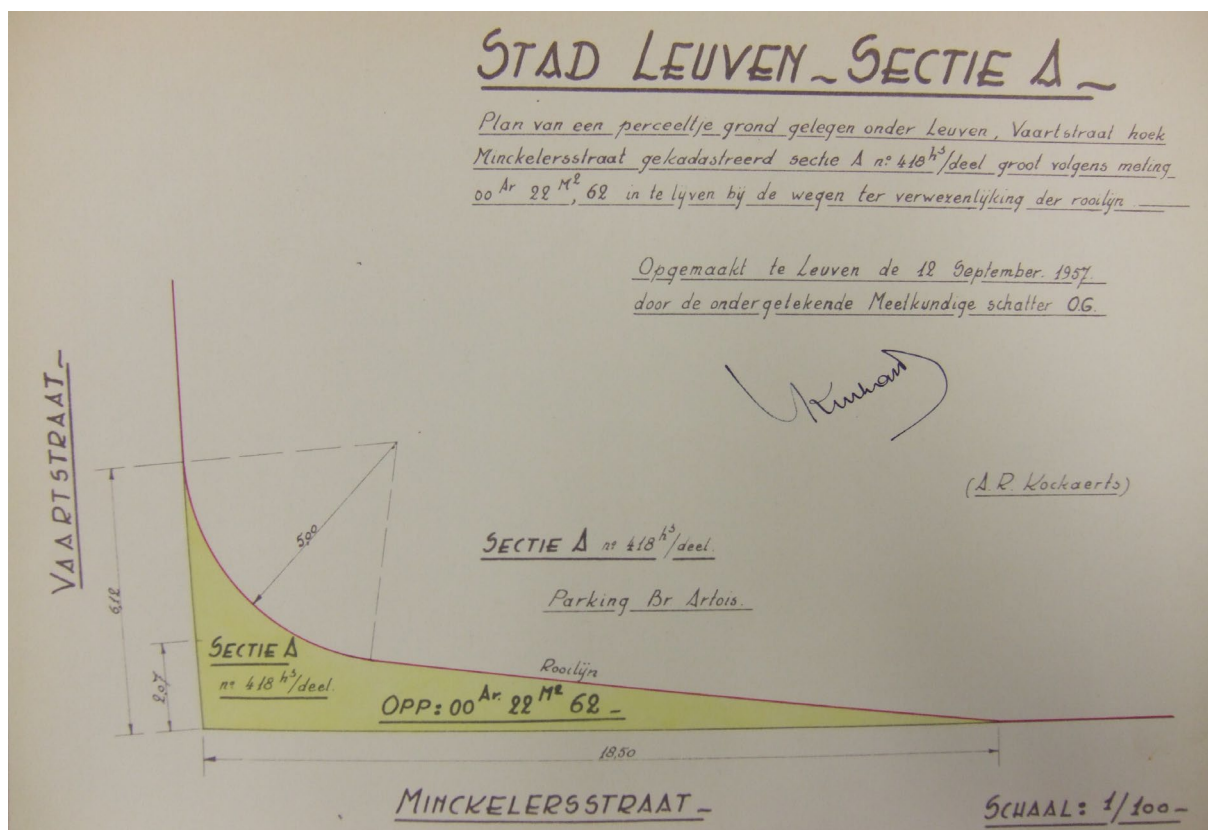
Figuur 56: Bouwplan van de nieuwe zeepziederij in 1946 (© Stadsarchief Leuven).

Figuur 57: Het projectgebied op een luchtfoto van 1947 (© Nationaal Geografisch Instituut).

Figuur 58: Het projectgebied op een topografische kaart na de wederopbouw, ca. 1950 (© Digitaal Vlaanderen).

Figuur 59: Rooilijnplan waarbij een deel van het perceel wordt afgesplitst in functie van de wegenaanslag, 1957 (© Stadsarchief Leuven).

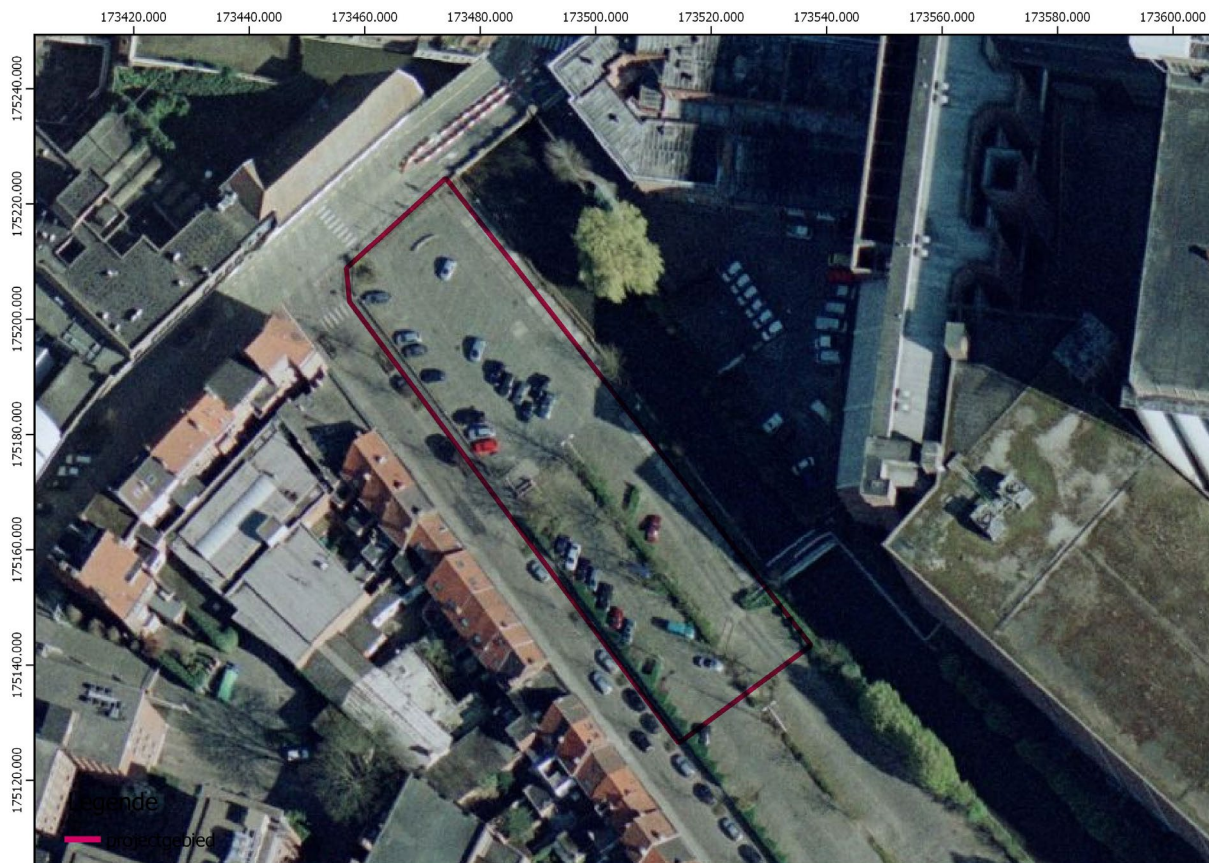
Figuur 60: De 'Stellaparking', tweede helft 20ste eeuw (© Leuven Weleer 2024d).

Figuur 61: Luchtfoto van de Vaartkom in de jaren 1970. Op de voorgrond het projectgebied waar men volop bezig is met de sloop van de voormalige zeepziederij Wuyts (© Leuven Weleer 2024b).

Figuur 62: Het projectgebied op een luchtfoto uit 1971 (© Digitaal Vlaanderen).

Figuur 63: Het projectgebied op een luchtfoto uit 2005 (© Digitaal Vlaanderen).

Figuur 64: Het projectgebied op een luchtfoto uit 2016 (© Digitaal Vlaanderen).

5.2.5 19de en 20ste-eeuwse problematiek van een industriële ontwikkeling binnen de stad

Jan Pieter Minckelers (1748-1824), een hoogleraar aan de Universiteit van Leuven, is één van de pioniers in de gasproductie. In 1785 demonstreerde hij de mogelijkheid om door verhitting van steenkool een brandbaar gas te produceren, dat hij gebruikte om zijn collegezaal te verlichten⁴⁶.

Hoewel Minckelers' experimenten aantoonde dat steenkoolgas als lichtbron kon dienen, leidde dit niet direct tot grootschalige gasproductie in Leuven. De praktische toepassing van gasverlichting op industriële schaal werd gerealiseerd door de Schotse ingenieur William Murdoch (1754-1839). Hij slaagde erin om gas uit steenkool te destilleren en introduceerde gasverlichting in fabrieken en openbare ruimtes. Deze technologie verspreidde zich snel over Europa. In België werd in 1819 de eerste gasfabriek in Brussel opgericht, gevolgd door andere steden. In Leuven werd in 1835 een gasfabriek opgericht aan de Vaart, die gas via gietijzeren leidingen door de stad distribueerde. Deze fabriek voorzag in de verlichting van straten en openbare gebouwen.

De industriële ontwikkeling in de 19de en 20ste eeuw bracht omvangrijke problemen voor de stedelijke leefomgeving met zich mee, waaronder vervuiling, geurhinder en conflicten tussen woon- en industriegebieden. Deze problematiek wordt geïllustreerd door de opkomst van onder andere gasfabrieken in steden zoals Leuven, die enerzijds de weg vrijmaakten voor moderne stadsverlichting en industriële vooruitgang, maar anderzijds aanzienlijke milieuschade en sociale spanningen veroorzaakten.

⁴⁶ KU Leuven Stories 2017; Deseijn & Linters 2024; Duchêne 1995; Fabriekofiel 2024.

5.2.5.1 Vervuiling van 19de-eeuwse fabrieksterreinen

De productie van gas door middel van droge destillatie van steenkool ging gepaard met schadelijke bijproducten, zoals zwavelhoudende stoffen, teer en ammoniak. Het destillatieproces van steenkoolgas produceerde een mix van waterstof, methaan en koolmonoxide, maar ook toxische restproducten die, indien niet voldoende gezuiverd, ernstige gezondheids- en milieueffecten teweegbrachten. Gedurende de 19de eeuw leidde dit tot zichtbare vervuiling van de bodem rond de gasfabrieken en luchtvervuiling die de directe omgeving aantastte⁴⁷.

Vanaf de tweede helft van de 20ste eeuw gaven deze vervuilde fabrieksterreinen aanleiding tot grootschalige bodemsaneringen. Veel voormalige gasfabrieksterreinen zijn zwaar vervuild, omdat het gasproductieproces grote hoeveelheden giftige stoffen zoals zwavel, cyanide en koolwaterstoffen achterliet. Het saneren van deze sites kreeg de prioriteit vanwege de gezondheidsrisico's die ze veroorzaakten voor de omgeving. De meest efficiënte oplossing was vaak volledige sloop en diepe bodemsanering, in de meeste gevallen zonder voorafgaandelijk of begeleidend archeologisch onderzoek. Daardoor is het archeologisch erfgoed van deze sites verloren gegaan, inclusief waardevolle informatie over de architectuur, de productietechnieken en de werkomstandigheden. Pas vanaf de jaren tachtig begon men in Nederland het belang van industrieel erfgoed te erkennen en trachtte men sporen van verdwenen industrieën beter archeologisch te documenteren. In Vlaanderen blijft het archeologisch onderzoek van 19de en 20ste-eeuwse industriële sites zeldzaam. Dit komt door de hoge kosten en gezondheidsrisico's die gepaard gaan met het werken op vervuilde locaties. Veel van deze industriële sites worden snel gesaneerd, wat ten koste gaat van een gedegen archeologisch onderzoek. Om archeologische informatie op vervuilde sites beter te documenteren zou er een betere samenwerking moeten zijn tussen archeologen en saneringsteams. Er zou structureel budget kunnen vrijgemaakt worden voor archeologisch onderzoek binnen saneringsprojecten en verder worden geïnvesteerd in nieuwe, duurzame onderzoekstechnieken voor vervuilde bodems.

5.2.5.2 Geurhinder door industriële activiteit

Naast verontreiniging bracht de 19de-eeuwse industrialisatie ook aanzienlijke geurhinder met zich mee, die de leefkwaliteit in nabijgelegen woonwijken beïnvloedde. De zeepindustrie, die ook binnen het projectgebied aanwezig was, veroorzaakte een doordringende geur die tot ver buiten de fabrieksmuren te ruiken was. Deze ontstond door het gebruik van dierlijke vetten en chemische stoffen die bij het productieproces vrijkwamen. Zeepproducenten gebruikten hoofdzakelijk vetten van dieren zoals runderen, varkens en schapen, omdat plantaardige oliën kostbaar en minder beschikbaar waren. Deze dierlijke vetten werden verhit en verwerkt met sterke chemische stoffen zoals loog (natriumhydroxide), wat niet alleen intensief ruikt, maar ook zorgt voor een sterke, penetrante geur van rottend vet. Dit zorgde vooral voor overlast in omgevingen waar de zeepproductie dicht bij woonwijken plaatsvond, zoals in Leuven. Daarnaast werden vetresten en bijproducten vaak afgevoerd in het water of opgeslagen, wat de geur verder versterkte.

In dezelfde periode zorgde ook de gasproductie, die gepaard ging met de uitstoot van ammoniak en teerdampen, voor een onaangename geur. Vooral in dichtbebouwde wijken had deze geurhinder een negatieve invloed op de kwaliteit van leven voor de stedelijke bevolking. Dit fenomeen illustreert de spanning tussen industriële vooruitgang en stedelijke leefomstandigheden, waarbij de economische belangen regelmatig botsten met de publieke gezondheid.

5.2.5.3 Spanningen tussen woonwijken en industrie

De nabijheid van industrieën bij woonwijken leidde tot conflicten over het gebruik van de stedelijke ruimte. In de meeste Europese steden werd de productie van gas aanvankelijk overgelaten aan private bedrijven, wat leidde tot monopolieposities en ontevredenheid over de prijzen en de kwaliteit van de dienstverlening. In Leuven bijvoorbeeld werd de gasvoorziening van 1834 tot 1905 uitbesteed aan een

⁴⁷ Industriemuseum 2024a; Industriemuseum 2024b.

In Gent was een vergelijkbare situatie zichtbaar, waarbij de controle over het gasnetwerk in 1900 werd overgenomen door de stad na langdurige conflicten met de *Imperial Continental Gas Association*, een Britse firma die meerdere gasfabrieken in België beheerde. Door de productie en distributie van gas in gemeentelijke handen te brengen, hoopten steden als Gent en Leuven sociale ongelijkheden te verminderen en het stedelijk welzijn te verbeteren. De gemeentelijke gasdiensten zorgden ervoor dat gasvoorziening beschikbaar kwam voor een groter deel van de bevolking en brachten op die manier verlichting naar arbeiderswoningen, wat voordien een luxeproduct was voor de welgestelden.

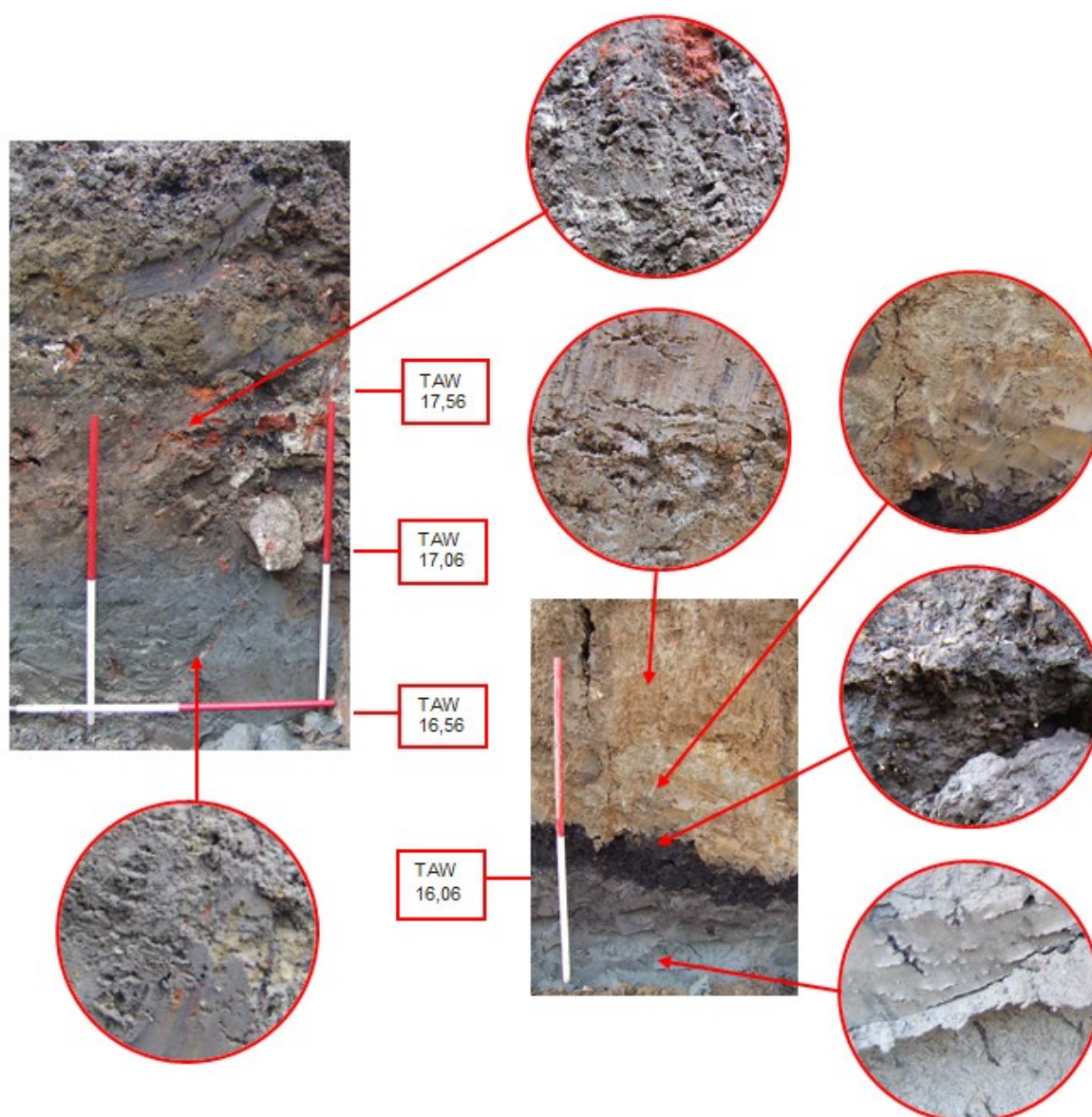
De industriële ontwikkeling in Europese steden gedurende de 19de en 20ste eeuw bracht aanzienlijke uitdagingen met zich mee op het gebied van vervuiling, geurhinder en sociale ongelijkheid. De problematiek rondom gasfabrieken in steden als Leuven toont aan dat economische groei en stedelijke modernisering regelmatig botsten met de leefbaarheid en gezondheid van stadsbewoners. Pas in de loop van de 20ste eeuw werden er concrete stappen ondernomen om deze problemen aan te pakken, deels onder invloed van sociale bewegingen die pleitten voor publieke controle over nutsvoorzieningen, en deels door een groeiend milieubewustzijn dat leidde tot bodemsaneringen en herbestemming van industriële locaties.

6 BESCHRIJVING VAN DE SITE

6.1 BODEMKUNDIGE SITUATIE

Gezien de beperkte omvang van de toevalsvondst en de hoge verstoringsgraad van het terrein konden slechts beperkte bodemkundige waarnemingen gedaan worden.

In de noordoostelijke zone werd een profiel geregistreerd vanaf het maaiveld (+18,56 m TAW) tot op een diepte van ongeveer 2 m (+16,56 m TAW). Tijdens de tweede fase werd tijdens het uitgraven van de bouwput een profiel vanaf het diepste punt (+15,60 m TAW) tot +17 m TAW geregistreerd. Deze registratie situeerde zich langs de Jan-Pieter Minckelersstraat op ongeveer meter ten zuidwesten van het andere profiel.

Figuur 65: Weergave van de bodemregistratie (© agentschap Onroerend Erfgoed).

De oudste waargenomen fasen binnen de bodemopbouw komen overeen met de waargenomen stratigrafie iets verderop, aan de Havenkant 18-20c⁴⁸. De complexe stratigrafie ter hoogte van de Vaartstraat is als volgt opgebouwd. De onderste laag situeert zich tussen +15,60 tot +16,06 m TAW en bestaat uit een grijsachtige zeer kleiige laag waarin restanten van wortelgroei voorkomen. Daarboven bevindt zich een grijsbruine kleiige veenlaag van 10 tot 20 cm dik. Deze donkerbruine laag (S81) vertoont een onregelmatig golvend verloop met scherpe insnijdingen en een verbrokken erosief beeld bovenaan. De dikte van het erboven liggend veen varieert van 5 tot 30 cm. Deze laag werd in het profiel tussen +16 en +16,30 m TAW geregistreerd, in de oostelijke zone van de bouwput bevindt de top van het veen zich op +15,60 m TAW. Dit betekent dat het oorspronkelijke terrein afhelt in westelijke richting naar de Dijle toe, met een verloop van ongeveer 70 cm over een afstand van 20 m.

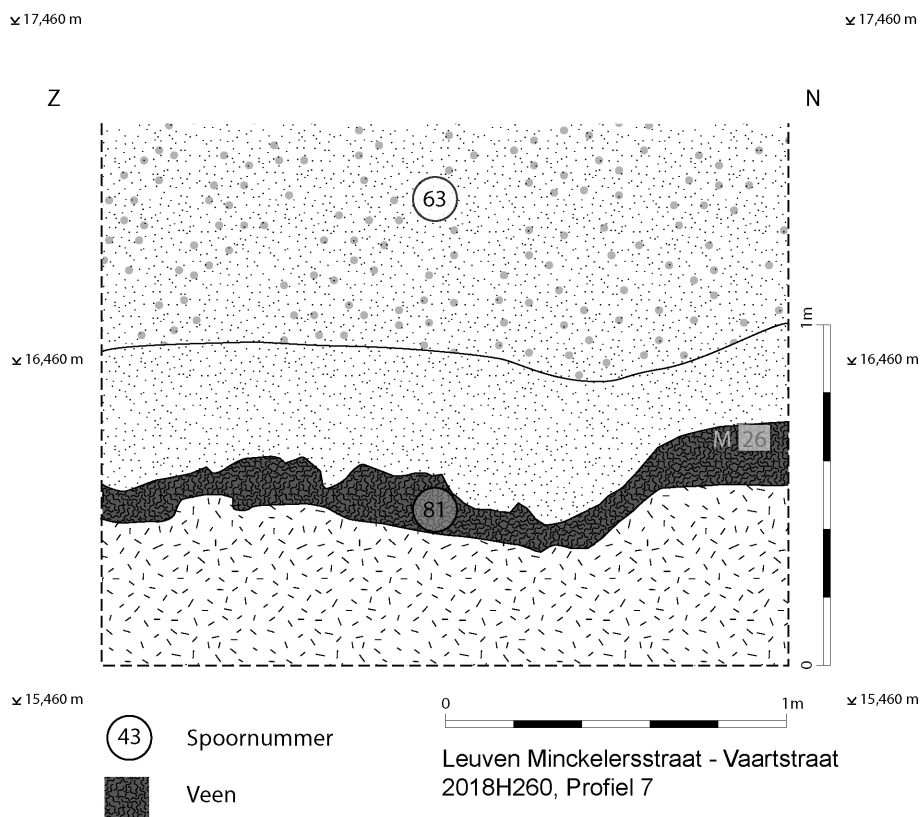
De veenlaag werd afgedekt met een 40 cm dik (alluviaal?) licht kleiig leempakket. Dat gaat vervolgens op +16,40 m TAW over in een meer heterogene geelbruine leemlaag (S63) vermengd met zand, houtskoolpartikels en baksteeninclusies. Het profiel eindigt op +16,90 m TAW.

Het tweede, hoger gelegen, profiel begint op +16,56 m TAW. In de onderste 50 cm werd hier dezelfde grijsgroene leemlaag (S63) vermengd met zand, houtskool en baksteen aangetroffen. Hier komen ook kleine fragmenten bot en een aardewerkscherfje uit de 14de eeuw voor. De laag eindigt op +17,06 m TAW. Ondanks het belangrijk kleurverschil lijkt deze laag qua samenstelling op de bovenste laag uit het andere profiel waarmee ze in hoogtewaarden overlapt. Het profiel bevindt zich op drie meter van de Dijle. Het kleurverschil kan dan mogelijk te wijten zijn aan de reducerende invloed van de rivier (fig. 66).

Deze laag wordt afgedekt door een heterogene grijsbruine ophogingslaag van lemig zand vermengd met houtskool en grote hoeveelheden constructie- en huishoudelijk afval (S43). Deze is ongeveer 50 cm dik en op basis van het vondstmateriaal wordt deze in de 13de tot 14de eeuw gedateerd. Bovenop bevindt zich een puinlaag die geassocieerd kan worden met de sloop van de gebouwen in de 20ste eeuw (S33). De bovenste 30 cm werd nergens bewaard en niet geregistreerd in de profielen. Deze was immers reeds afgegraven in functie van de bodemsanering en het bouwrijp maken van het terrein.

⁴⁸ Noens *et al.* 2019.

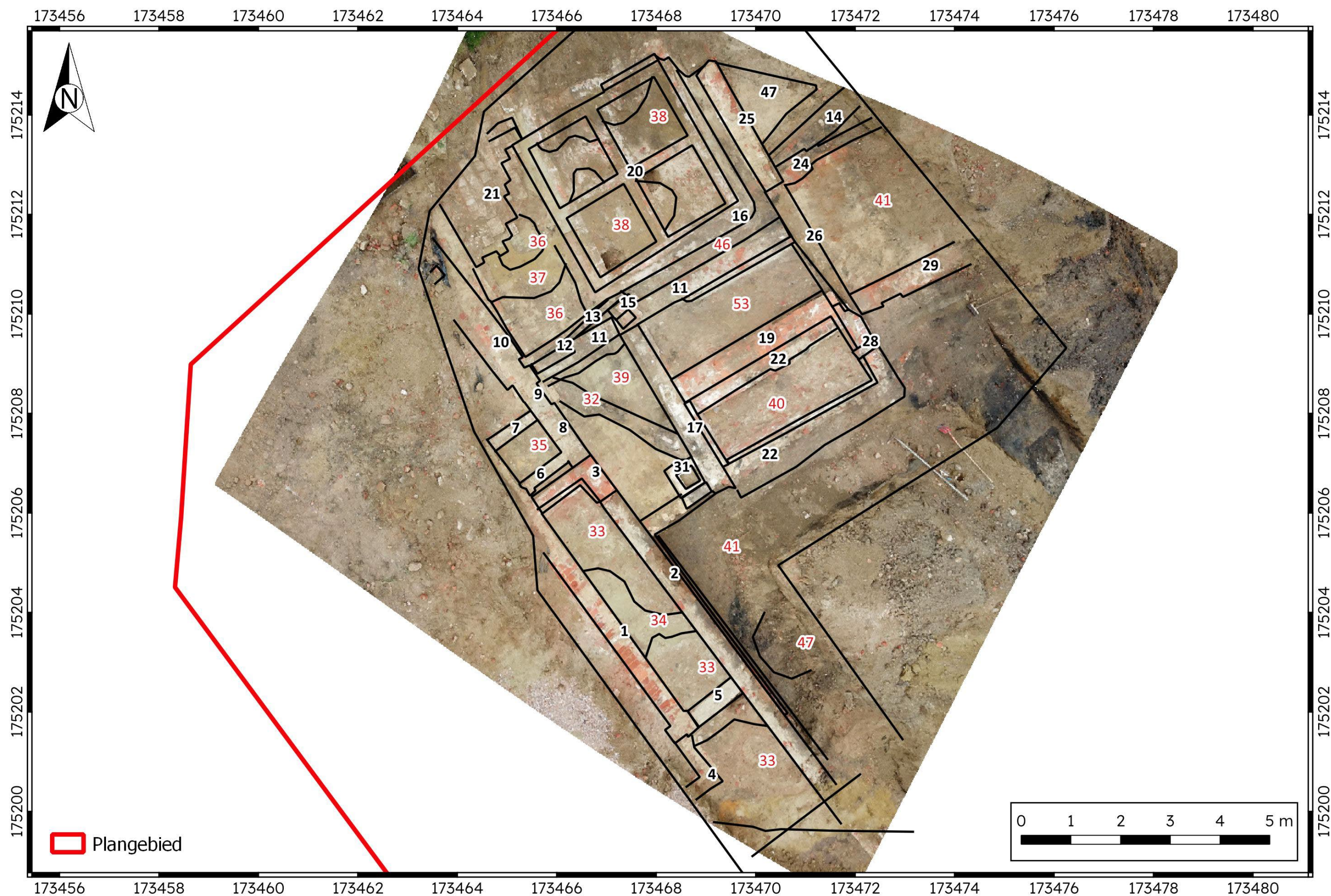

Figuur 66: Profieltekening van de diepst aangesneden (natuurlijke) lagen (© agentschap Onroerend Erfgoed. Tekening Marc Brion).

6.2 SPOREN EN STRUCTUREN

Tijdens de opgraving werden in totaal 81 spoornummers toegekend, hiervan behoorden veertig nummers toe aan muren of delen van muren. Deze bleken onderdeel van onder andere één beerput; vier identieke en tegen elkaar aangebouwde bassins; een gewelfde citerne die met aardewerken buizen in verbinding stond met twee bezinkputjes; en buitenmuren van meerdere gebouwen. Er werden verder ook één tegelvloer met vlijlaag aangetroffen en enkele muren die wellicht een dragende functie hadden voor een houten vloer. Daarnaast kregen de verschillende (ophogings)lagen eveneens een nummer, een aantal hiervan bevatten grote hoeveelheden houtskool. Enkele puinlagen konden in verband gebracht worden met de sloop van de gebouwen op deze locatie. Een ophogingslaag die gelinkt kon worden aan het gebruik als tuin bevatte één kuil gevuld met vrij veel aardewerkvondsten.

Hieronder worden de belangrijkste sporen en sporencomplexen beschreven.

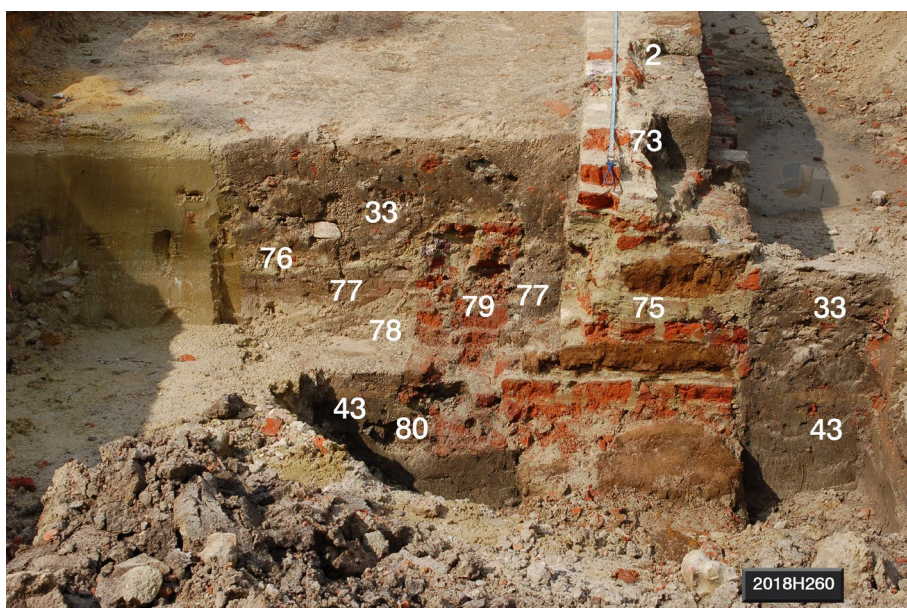
Figuur 67: Luchtfoto met spoornummers aangeduid op een gegeorefereerde dronefoto, spoornummers van constructies zijn in zwart aangeduid, lagen en sporen in rood (© agentschap Onroerend Erfgoed. Foto Johan Van Laecke).

////////////////////////////////////

Figuur 69: Opbouw van de muur S2 (© agentschap Onroerend Erfgoed. Foto Marc Brion).

In de profieldoorsnede van de muur (fig. 69) was te zien dat in de funderingsniveaus ook lagen met ijzerzandsteen werden verwerkt, dit gebeurde mogelijk om de muur te beschermen tegen opstijgend vocht. De funderingssleuf doorsneed twee oudere middeleeuwse ophogingslagen. Het betreft in de eerste plaats een laag (S43) met vrij veel baksteenpuin en houtskoolfragmenten, alsook enkele grijze aardewerkfragmenten. De onderliggende licht kleiige leemlaag (S63) werd op basis van de vondsten in de late middeleeuwen (14de eeuw) gedateerd. De onderkant van de fundering van muur S2 werd bereikt op +17,19 m TAW. Het was binnen dit onderzoek niet mogelijk om na te gaan of deze steunde op een onderfundering van grondverbetering, houten palen of liggers.

Figuur 70:
Dwarsdoorsnede van de muur S2 (© agentschap Onroerend Erfgoed. Foto Marc Brion).

Muren S6 en S7 vormen korte tussenmuren, ze staan haaks op S1 en zijn parallel aan S3 gebouwd. Hierbij is het belangrijk op te merken dat muur S6 ook gemaakt is uit gerecupereerd materiaal en duidelijk in verband gemetst is met muur S8. Mogelijk zijn ze gelijktijdig en maken ze deel uit van een nieuwe binneninrichting na het toemaken van de toegang (fig. 74).

Figuur 74: Foto van de muren S6-S9 in het vlak vanuit noordoostelijke (links) en zuidwestelijke richting (© agentschap Onroerend Erfgoed. Foto Marc Brion).

Figuur 75: Foto van de doorsnede van de muur S2 (links) en muren S1-S3 in het vlak (rechts) (© agentschap Onroerend Erfgoed. Foto Marc Brion).

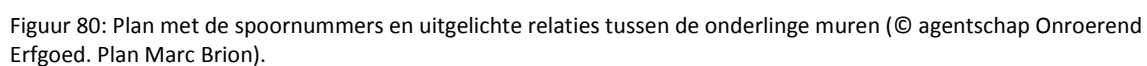
Figuur 76: Detailfoto van muur S1 (links) en muren S1-S3 in het vlak (rechts) (© agentschap Onroerend Erfgoed. Foto Marc Brion).

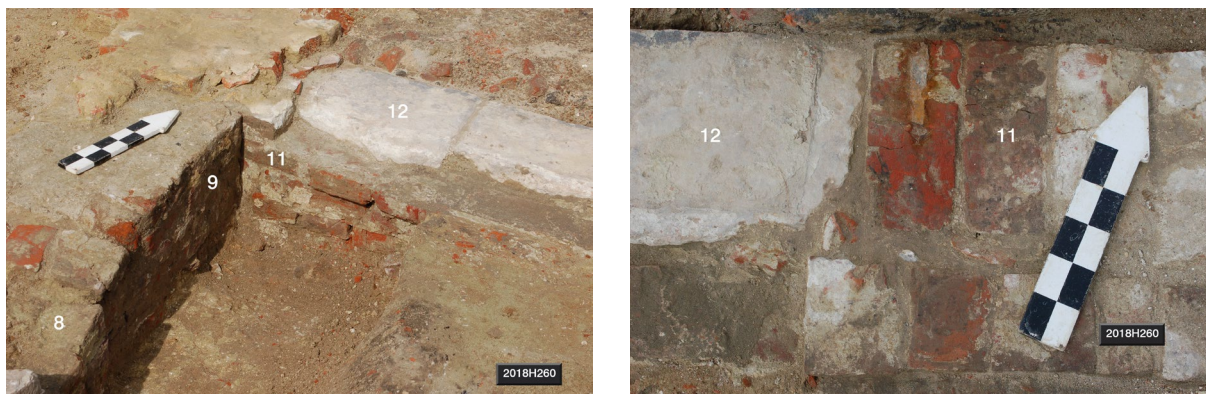

Figuur 78: Foto van de muren S10-S12 in het vlak (© agentschap Onroerend Erfgoed. Foto Geert Vynckier).

Figuur 79: Foto van de doorsnede van de muur S11 (links) en muur S10 (rechts) (© agentschap Onroerend Erfgoed. Foto Marc Brion).

Figuur 81: Foto van de doorsnede van de muren S8-S12 (links) en detail van de muren S11-S12 (rechts) (© agentschap Onroerend Erfgoed. Foto Marc Brion).

De muren S9 en S10 zijn aangebouwd tegen muur S11 (fig. 81, links). Deze laatste is 40 cm breed en volledig opgebouwd uit bakstenen met formaat 24,5x12x5 cm en een grijze kalkmortel. Ze heeft een oost-west oriëntatie en is ouder dan muren S9 en S10 en jonger dan muur S26. Door de bouwactiviteiten tussen beide was het niet mogelijk de eventuele onderlinge relatie met muur S2 te achterhalen.

In het uiterste westen van muur S11 bevond zich een doorgang met opstapje. De onderste deurdorpel bleef bewaard in de vorm twee horizontale vlakke natuurstenen ingewerkt in de muur S12 (fig. 81, rechts). Op de baksteen naast de dorpel waren roestsporen aanwezig van een metalen hechting of scharnier van de deur.

Muur S17 is op zijn beurt ook haaks tegen S11 aangebouwd. Het betreft een deels afgebroken muur met nog enkele restanten van bakstenen, natuurstenen en een geelgrijze kalkmortel. De muur is duidelijk ouder dan S19. Dit is een vrij massieve muur van 53 cm breed, parallel aan S11. De muur bestaat uit gerecupereerd materiaal met een grijsgele zandige en zachte kalkmortel. Daarbovenop werd een constructie met harde kalkmortel aangebracht, de noord- en oostzijde zijn beroet. De exacte functie van deze muren is niet duidelijk.

Centraal in het opengelegde opgravingsvlak tekende zich een meer recente vierkante structuur af met een kruisvormige onderverdeling (S20). Hierdoor ontstonden vier kleinere identieke vierkante bakken waarvan de binnenzijde bezet was met een harde pleisterlaag. De buitenafmetingen bedroegen 3,4 op 3,4 m. Ze waren opgevuld met puin (S38) en water (fig. 82-84). Aanpalend lag vloer S21. Het opstijgende water en de geringe omvang maakten het helaas onmogelijk om deze structuren te sonderen tot op de bodem. Aanvankelijk werd vermoed dat deze structuur mogelijk restanten waren van de 18de-eeuwse broodovens. Dit kon tijdens het onderzoek niet bevestigd worden. Anderzijds staat de constructie mogelijk in relatie tot de latere zeepziederij.

De precieze functie blijft bijgevolg een raadsel. Het loopniveau errond was bewaard in de vorm van een bakstenen boord in onregelmatig verband afgedekt met zeer harde witte kalkmortel (S16). Deze relictten werden niet bedreigd door de toekomstige bouw en zullen bijgevolg bewaard blijven.

Een tweetal meter naar het zuiden en evenwijdig met de vierkante bakken lag een gewelfde citerne of opvangbekken (S22) binnen de contouren van enkele oudere muren (fig. 85-86). Andere muren die deel uitmaken van deze constructie zijn S17, S19 en S27. Het betreft een gewelfde constructie met gerecupereerde stenen. De citerne zelf is opgebouwd met dezelfde harde witte kalkmortel als de

bakken. Allicht functioneerden beide structuren gelijktijdig en staan ze in verband met de industriële activiteiten op het terrein. Aan de binnenzijde van het gewelf werd een zwarte dunne laag aangetroffen, de structuur was ook hier opgevuld met puin (S40). Via aardewerken buizen of een aanvoerpijp (S28) staat de gewelfde citerne in verbinding met twee bezinkputjes of overlopen met vergaarbekken. Beide zijn opgebouwd in baksteen, enkele natuurstenen en een gelijkaardige mortel (S31 en S48).

Figuur 85: Overzichtsfoto van de muur S22 (rechts) met de bezinkput S31 en de muur S17 (© agentschap Onroerend Erfgoed. Foto Geert Vynckier).

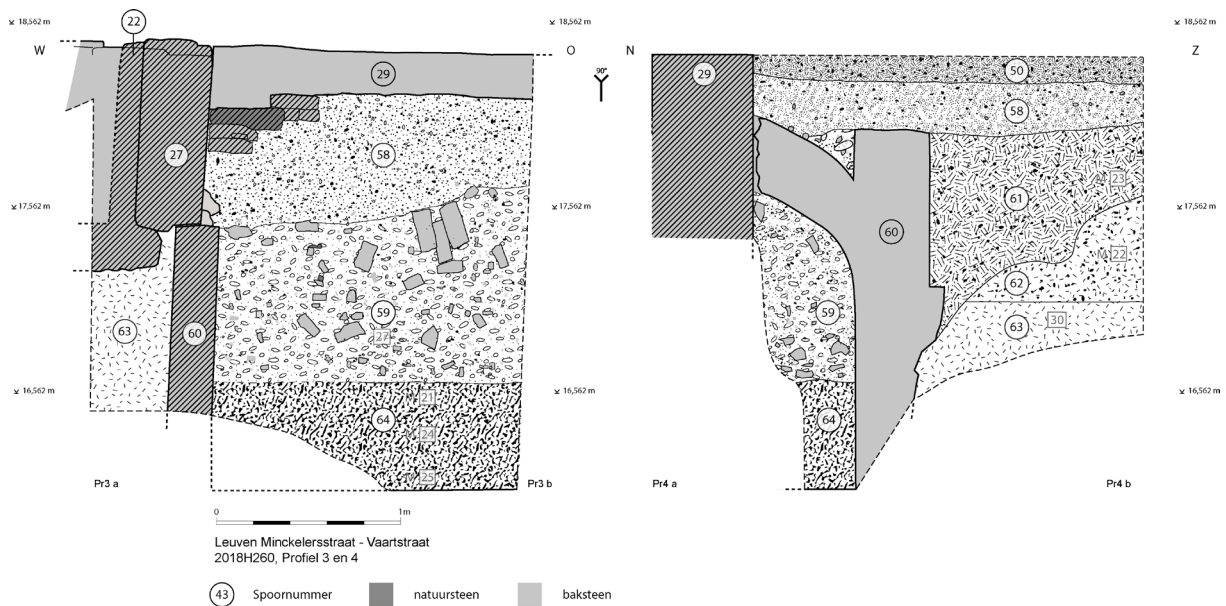

Figuur 86: Overzichtsfoto van de muur S22 met de omringende oudere muren (© agentschap Onroerend Erfgoed. Foto Geert Vynckier).

In het oosten van het terrein zijn nog enkele ruimtes aanwezig, deze worden gescheiden door muren S25, S26 en S27. Hierbij blijkt S26 nog slechts een uitbraakspoor, beide andere resten betreffen muren opgebouwd met een kalkmortel en bakstenen. Ter hoogte van muur S27 bleek een restant van een trap uit natuurstenen ingewerkt (fig. 88-89). De muren S24 en S29 zijn haaks op deze noord-zuid gerichte lange muur geplaatst. Beide zijn gemetst met bakstenen (formaat: 26x13x5 cm) en een zachte kalkmortel, omwille van de beperkte opgravingsruimte werd het uiteinde ervan niet bereikt. Deze oostelijke structuur lijkt sterk overeen te komen met de kaarten uit 1791 (zie verder).

In de hoek tussen muren S27 en S29 werd onder enkele puinlagen en een mogelijk ingestort gewelf, het restant van een beerput (S60) met verschillende vullingen aangetroffen. De aanlegtrechter werd

uitgemaakt door S61 en S62 (fig. 87 en fig. 90). Dit zijn beide grijsbruine lagen uit zandige klei, die houtskool en botfragmenten bevatten. Uit de onderste van beide lagen werd een bulkmonster genomen. Aan het vlak werden enkele bakstenen met roetaanslag aangetroffen (S57), zij vormen mogelijk het restant van de aanzet van het gewelf van de beerput. Ook rondom werden in de vullingen vrij veel steenkoolsintels gevonden. Bovenaan bestond de vulling van de beerput zelf uit een donkergekleurd puinrijk dempingspakket van ongeveer 60 cm dik met veel houtskool en kalkmortel (S58), vervolgens werd een tweede puinrijke laag aangetroffen (S59) die relateert aan de sloopfase van de beerput. Op basis van het aardewerk kan dit pakket omstreeks de 14de-15de eeuw gedateerd worden. De onderste laag (S64), een donkerbruin humeus pakket van maximaal 60 cm dik vormt de eigenlijke beerputvulling. Hierin werden onder andere schelpenresten waargenomen. Hierop werd een macroresten onderzoek uitgevoerd (zie verder). In relatie tot de andere resten kan de bouw en het gebruik van de beerput algemeen in de late middeleeuwen geplaatst worden.

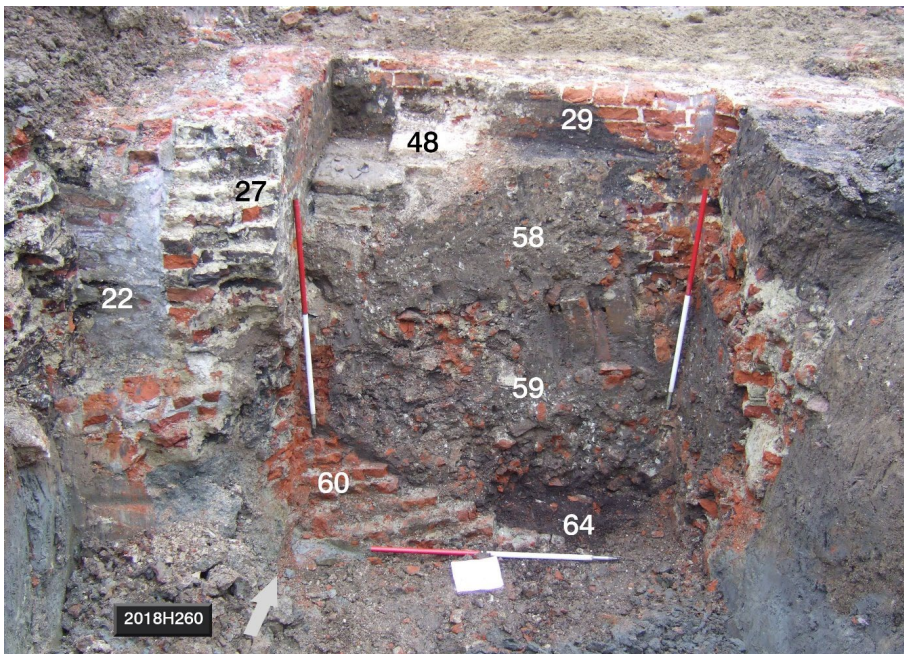
Figuur 87: Coupetekeningen beerput S60 (© agentschap Onroerend Erfgoed. Tekening Marc Brion).

Figuur 88: Doorsnede van de muur S25 (© agentschap Onroerend Erfgoed. Foto Marc Brion).

Figuur 89: Doorsnede van de muur S27
(© agentschap Onroerend Erfgoed. Foto Marc Brion).

Figuur 90: Doorsnede van de muur S27 en van de beerput S60
(© agentschap Onroerend Erfgoed. Foto Marc Brion).

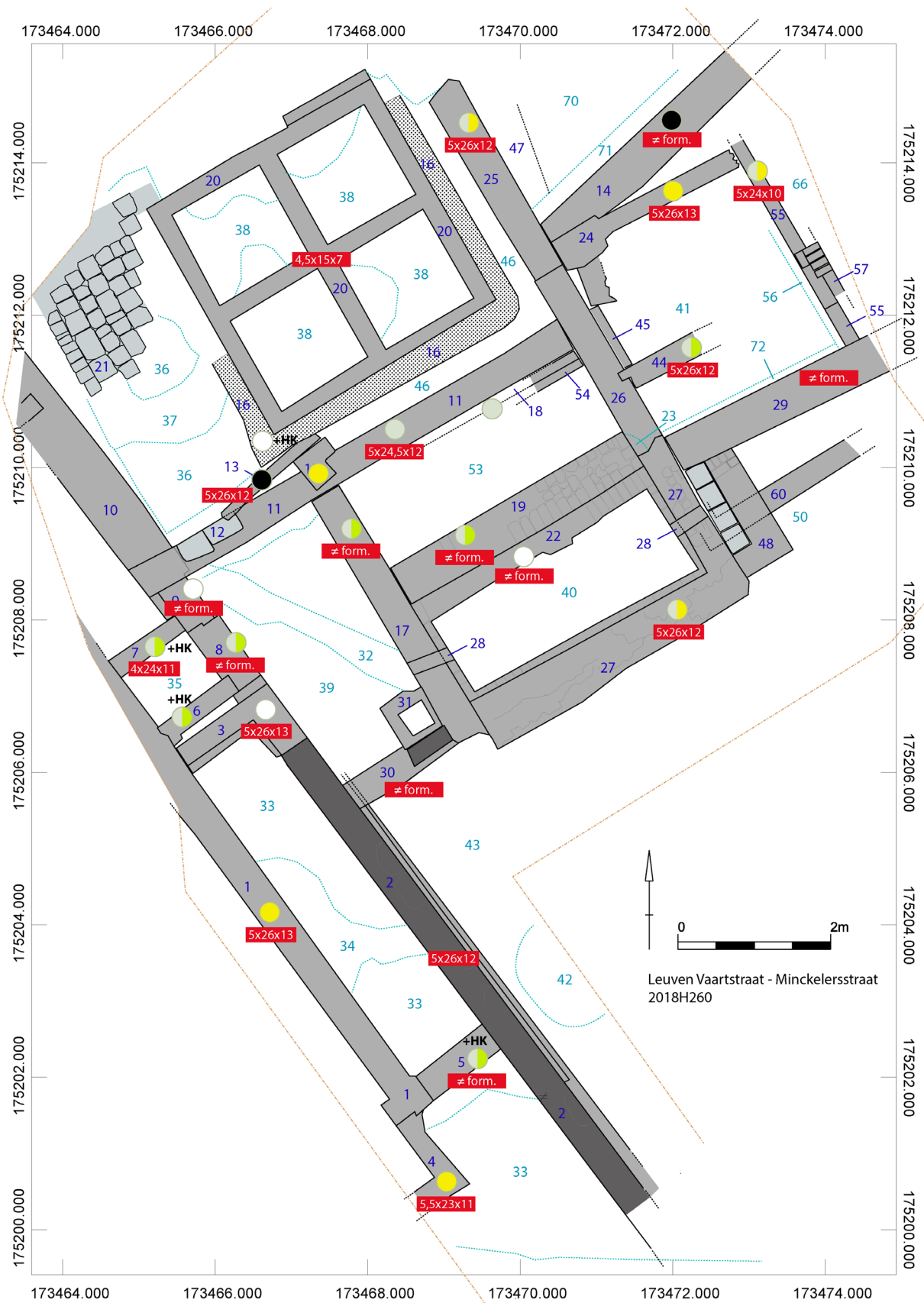
De oudere fases van de muren werden tijdens de opgraving omwille van uitvoeringstechnische redenen niet volledig onderzocht. Op het diepste niveau, namelijk de bodem van de werkput na de sanering, werd het restant van een bakstenen waterput geregistreerd in het centrale deel van het perceel (fig. 91). Het spoor kreeg geen nummer mee, het stond niet in relatie tot de andere aangetroffen sporen en omwille van de penetrante geur waren de archeologen genoodzaakt om de registratie tot een minimum te beperken. Hierover is dus verder geen informatie voorhanden, alle andere archeologische sporen binnen dit deel van het terrein zijn verder verdwenen. Gezien de omvang van de waterput, waar geen exacte diameter van gekend is, lijkt deze in een gemeenschappelijke tuinzone aanwezig geweest te zijn.

Zowel muren S13 als S14 lijken met elkaar in verband te staan, hoewel ze aan weerszijden van de opgraving liggen. De eerste muur is slechts één steen breed en wordt samengehouden met een zwarte teerachtige cementmortel. S14 is veel breder maar kent dezelfde cementmortel, de muur ligt tegen S25 aan gewerkt. Beide muren dragen sporen van sterke verhitting (fig. 92). Er wordt vermoed dat

Figuur 92: Foto van muur S14 in het vlak
(© agentschap Onroerend Erfgoed. Foto Marc Brion).

Figuur 93: Overzichtsplaan met de baksteenformaten per structuur en de kleur van de gebruikte mortels (wit, geel, grijs, grijs/groen, grijs/geel en zwart) (© agentschap Onroerend Erfgoed. Plan Marc Brion en Johan Van Laecke).

6.2.2 Vloeren

Binnen de opgraving werd slechts één vloer aangetroffen. Het betreft S21 in het noorden van het terrein. De vloer is opgebouwd uit tegels met verschillende grootte die ingelegd zijn op een zandige vlijlaag (S37). Aangezien de constructie tot tegen de vierkante bakken (S20) aangelegd werd, lijken ze gelijktijdig te zijn. Opmerkelijk is dat één tegel de ingekaste inscriptie 'MHK' draagt. Het is niet duidelijk naar wat deze verwijst (fig. 94-95).

Figuur 94: Foto vloer S21 met links ervan de vierkante bakken (S20). Foto genomen vanuit het noorden richting zuiden (© agentschap Onroerend Erfgoed. Foto Geert Vynckier).

Figuur 95: Detailfoto inscriptie vloer S21 in het vlak (© agentschap Onroerend Erfgoed. Foto Geert Vynckier).

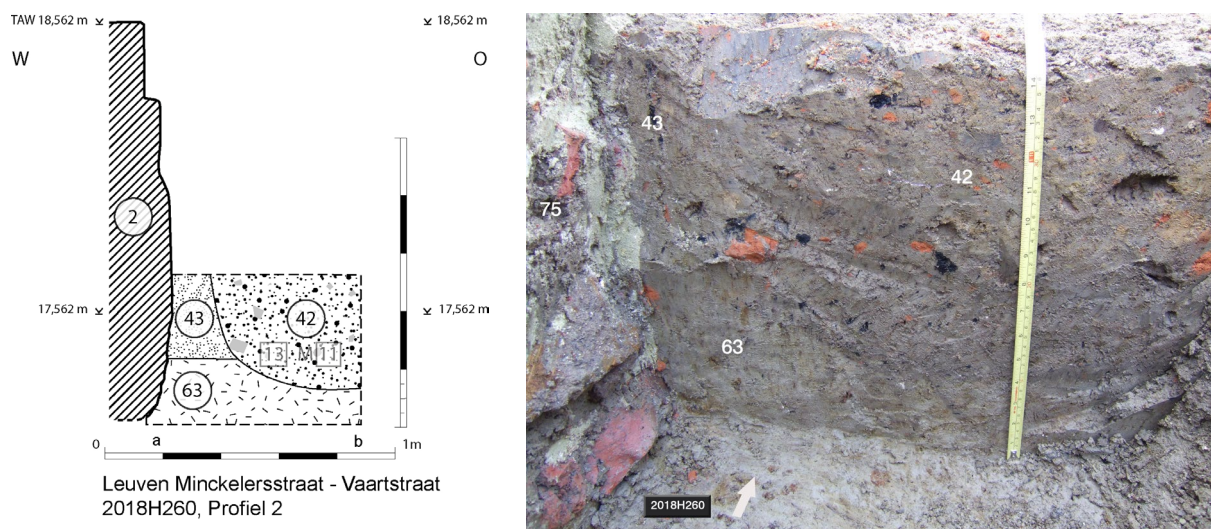
6.2.3 Kuilen

In het zuiden van het terrein, naast muur S2, werd één kuil aangetroffen, het betreft een afvalkuil (S42) uitgegraven in een laatmiddeleeuwse ophogingslaag (S43). De zwart gruisbruine gevlekte vulling was heterogeen, kleilig en bevatte puin, aardewerk, bot, houtskool en baksteen. De kuil van ongeveer 20 cm diep kan op basis van het aardewerk tussen 1350 en 1550 gesitueerd worden (fig. 96-97).

Daarnaast is ook S23, een aslaag bovenop muur S19 het vermelden waard. Deze as was vermengd met steenkoolgruis en een fragment rood aardewerk, het betreft mogelijk het uitgestorte afval van een oven.

Figuur 96: Foto van kuil S42 in het vlak
(© agentschap Onroerend Erfgoed. Foto
Marc Brion).

Figuur 97: Afbeelding van de doorsnede van kuil S42: tekening en foto (© agentschap Onroerend Erfgoed. Foto en tekening: Marc Brion).

6.3 VONDSTEN

Er werden 29 vondstenummers uitgedeeld. Het merendeel van de vondsten betrof scherven aardewerk. Daarnaast werden ook enkele resten bouwkeramiek, natuursteen, glas en metaal ingezameld.

Gezien het hier een toevalsvondst betreft en bovendien van beperkte omvang, werden alle vondsten in detail uitgewerkt. Hiervoor wordt verwezen naar de inventarislijst in bijlage, hieronder worden de belangrijkste resultaten besproken.

6.3.1 Aardewerk

ALICE-JAN HELLINX (TEKST) & KOEN DE GROOTE (INVENTARIS)

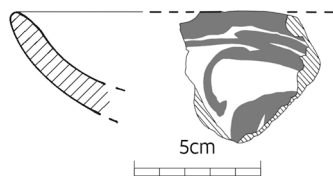
Al het aangetroffen aardewerk tijdens de opgraving kan in de late middeleeuwen en nieuwe tot nieuwste tijd gedateerd worden.

Tabel 1: Inventaris van het aardewerk.

Inv. Nr	WP	Vlak	Spoor	Soort	Baksel	Techniek	Ver-siering	Vorm	Type	Datum begin	Datum eind	R	W	B	F	MAI	Opmerkingen
1	1	1	prof A	grijs				kom		1300	1400	1				1	
1	1	1	prof A	Elmpter				voorraad pot		1150	1325		1				
1	1	1	prof A	steengoed	Rijnlands	bruine engobe + zoutglazuur				1450	1650		1				
1	1	1	prof A	faience	Nederlanden	tinglazuur	kobalt blauw	plooischo tel?		1600	1800	1				1	randfragmentje plooischootel met blauwe decoratie extern
2	1	1	prof A	grijs	fijn grijs					1300	1550		3				
3	1	1	prof A	grijs	matig fijn tot fijn grijs					1200	1350		5				
3	1	1	prof A	proto-steengoed	Brunssum-Schinveld	ijzerengobe (?)				1225	1300		1				
4	1	1	prof A	grijs	matig fijn tot fijn grijs					1200	1350		3				
8	1	1	47	pijpaarde	wit			pijp		1600	1900		2				2 steelfragmenten
8	1	1	47	rood		loodglazuur		bord		1400	1700	1	1			1	
9	1	1	46	rood		loodglazuur	wit slib intern			1400	1800		1				dekkend wit slib intern
9	1	1	46	grijs						1200	1550		1				
10	1	1	48	rood		loodglazuur				1400	1800		1				
10	1	1	48	witbakkend	matig fijn, sterk verschaald	ijzerhoudend loodglazuur + loodglazuur		grape?		1400	1800		1				extern ijzerhoudend (donkerbruinpaars), intern geel loodglazuur
11	1	1	42	rood		loodglazuur				1200	1600		3				
11	1	1	42	rood	reducerende bakking	loodglazuur	wit slib intern			1400	1700		1				
11	1	1	42	steengoed	Rijnlands	bruine engobe + zoutglazuur				1350	1550		1				niet-gesinterd baksel

De eerste vondst (V1) is afkomstig uit profiel A en omvat enkele fragmenten van een kom in grijs aardewerk, een voorraadpot in Elmpsterwaar, steengoed uit het Rijnland en een randfragment van een plooi-schotel met kobaltblauwe decoratie (fig. 98-99). Deze vondsten dateren algemeen tussen de 14de en 18de eeuw.

Ook vondstnummers 2 tot 4 werden uit dit profiel gerecupereerd, hier zijn eveneens overwegend wandfragmenten grijs aardewerk in aanwezig. Het baksel van de scherven varieert, maar ze zijn algemeen te dateren tussen 1200 en 1550.

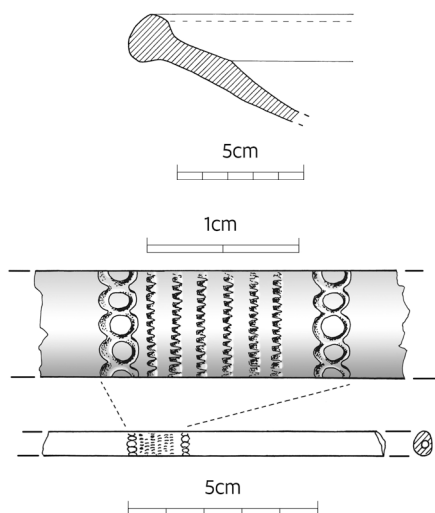
Figuur 98: Tekening V1; plooi-schotel (© agentschap Onroerend Erfgoed, Marc Van Meenen).

Figuur 99: Foto scherven V1 (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Vondst 8 uit spoor S47 bevatte naast de rand van een bord in roodbakkerd aardewerk, ook twee steelfragmenten in pijp-aardewerk. De pijpjes zijn algemeen te dateren tussen 1600 en 1900, één van de stelen was rijkelijk versierd (fig. 100-101).

Spoor 46 (V9) bevatte een wandfragment in rood aardewerk met een wit intern slib en een fragment grijs aardewerk. Deze beide stukken dateren voornamelijk in de late middeleeuwen. Vondst 10 kende een fragmentje van een grape in witbakkerd aardewerk met loodglazuur.

Figuur 100: Tekening V8; bord in roodbakkerd aardewerk (© agentschap Onroerend Erfgoed, Marc Van Meenen).

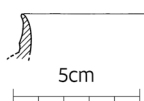
Figuur 101: Tekening V8; steelfragment in pijp-aardewerk (© agentschap Onroerend Erfgoed, Marc Van Meenen).

Uit kuil S42 (V11) werden verschillende fragmenten aardewerk gerecupereerd. Het betrof in de eerste plaats enkele wandfragmenten rood aardewerk, waarvan één stuk een reducerende bakking en een witte slibversiering kende. Verder werden een stukje steengoed uit het Rijnland en een randfragment van een drinknap in Siegburg-steengoed waargenomen. In de kuil was ook een fragment grijs aardewerk aanwezig, algemeen kan het ensemble tussen 1350 en 1550 gedateerd worden (fig. 102-103).

Nog uit deze kuil, maar uit een ander vondstensemble (V13) werden opnieuw enkele wandfragmenten rood aardewerk en een stukje pijp-aardewerk aangetroffen. Daarnaast is ook sprake van een bodem in dikwandig witbakkend aardewerk met een loodglazuur in donker bruinpaarse kleur. Het stuk is in tegenstelling tot de rest van de vondsten in deze context duidelijk postmiddeleeuws (fig. 104).

Figuur 102: Foto scherven V11 (© agentschap Onroerend Erfgoed).

Figuur 103: Tekening V11: drinknap in Siegburg-steengoed (© agentschap Onroerend Erfgoed, Marc Van Meenen).

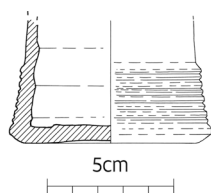

Figuur 104: Foto scherven V13 (© agentschap Onroerend Erfgoed).

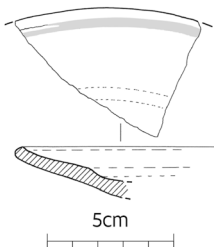
V12 ter hoogte van S45 leverde het bodemfragment van een drinkbeker of zogenaamd 'Schnelle' in Rijnländssteengoed op. Deze vondst is te dateren tussen 1560 en 1625 (fig. 105).

Sporen 18 (V14) en S30 (V17) leverden beide fragmenten van een bord in faience op. In het eerste geval ging het om negentien stukken die tot één individu behoren, namelijk een diep bord met gegolfde rand, een fijne lijnversiering en enkele florale motieven. De tweede vondst betrof het randfragment van een plat bord met een blauwe bies (fig. 106). Beide stukken zijn tussen 1750 en 1900 te plaatsen.

Figuur 105: Tekening V12; Schnelle in Rijnlandssteengoed (© agentschap Onroerend Erfgoed, Marc Van Meenen).

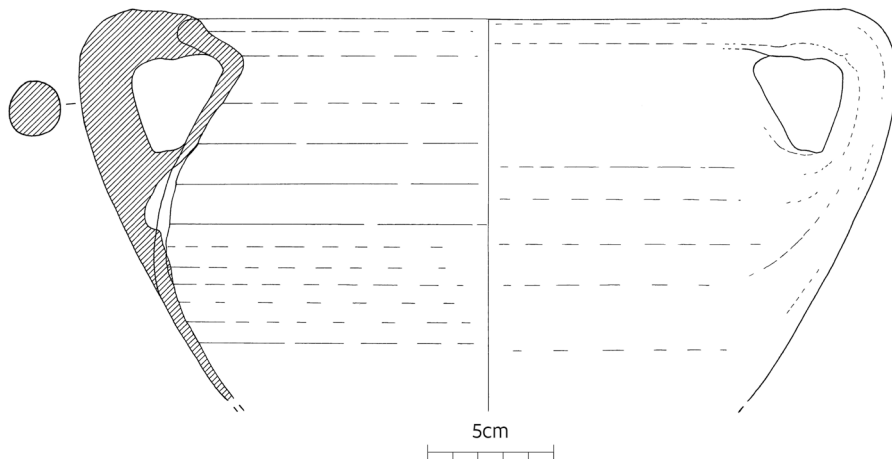

Figuur 106: Tekening V17; bord in faience (© agentschap Onroerend Erfgoed, Marc Van Meenen).

Vondst 19 (S36) omvatte een fragment van een kom in grijs aardewerk met twee horizontale oren.

Ook S43 (V20) kende enkele fragmenten grijs aardewerk, het gaat onder andere om een kan en een kruik. Daarnaast werd hier ook een stuk Elmpsterwaer herkend, met name een scherf een voorraadpot. Het aardewerk uit deze ophogingslaag is te plaatsen in de 13de en 14de eeuw. De resten uit laag S63 (V23) zijn te dateren omstreeks de 14de eeuw. Het ensemble omvatte fragmenten grijs aardewerk, Maaslands aardewerk en een stuk steengoed uit Langerwehe.

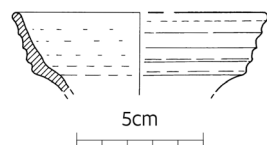
Spoor 59 (V27) bevatte dan weer verschillende stukken aardewerk. Het gaat in de eerste plaats om 25 fragmenten rood geglazuurd aardewerk van een volledige grape, uitgezonderd de bodem. Het voorwerp heeft roetsporen op de oren. De grape kan tussen 1450 en 1700 gedateerd worden. De context kende daarnaast nog stukken van twee andere grappen in hetzelfde materiaal (fig. 107-108). In witbakkend, waarschijnlijk Maaslands aardewerk waren een kruik en een grape aanwezig (fig. 109).

Figuur 107: Tekening van vondst V27; grape in roodbakkend aardewerk (© agentschap Onroerend Erfgoed, Marc Van Meenen).

Figuur 108: Foto van grape V27 (© agentschap Onroerend Erfgoed).

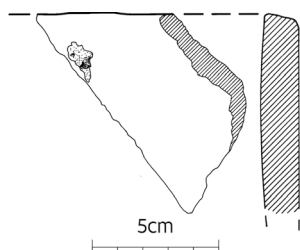

Figuur 109: Tekening van vondst V27; kruik in Maaslands aardewerk (© agentschap Onroerend Erfgoed, Marc Van Meenen).

6.3.2 Bouwkundig materiaal

Het voorkomen van baksteen plaatst de muren (waaronder spoor 2) in de context van Leuven niet ouder dan de tweede helft van de 14de eeuw. Globaal lijken de oudste muren tussen de 15de en 18de eeuw te situeren op basis van de gebruikte bouwmaterialen.

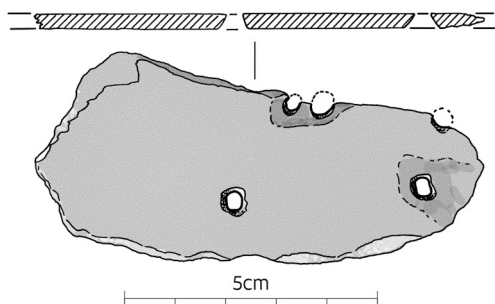
Het ingezamelde bouw materiaal bevat enkele platte keramieken dakpannen. Dit was onder andere het geval in V9 (S46; fig. 110) en V27 (S59). Dergelijke dakpannen zijn te dateren tussen 1200 en 1600.

Figuur 110: Tekening V9; platte dakpan (© agentschap Onroerend Erfgoed, Marc Van Meenen).

Daarnaast werden ook een drietal dakleien gevonden (V11, V19 en V20). Het betreft leistenen die later als dakpan gerecupereerd werden. Opmerkelijk is dat de lei uit vondst 19 vier vierkante nagelgaten had (fig. 111).

Uit muur S2 werden twee stukken Diestiaan ijzerzandsteen gerecupereerd (V15-V16; fig. 112-113). V18 omvatte een stuk kalksteen (fig. 114). De bewerkte zijden van een stuk ijzerzandsteen (fig. 113) en in mindere mate het stuk kalksteen (fig. 114) tonen een bewerking met de beitels, wat voor deze steenblokken een datering aanwijst in ten vroegste de 15de eeuw⁴⁹. In en rond Leuven werd Diestiaan ijzerzandsteen zeker nog tot in de 18de eeuw gebruikt voor plinten van gevels en voor infrastructuurwerken zoals bruggen, sluis- en kaaimuren⁵⁰.

Figuur 111: Tekening V19; daklei met nagelgaten (© agentschap Onroerend Erfgoed, Marc Van Meenen).

⁴⁹ Doperé 2018, 207, 275.

⁵⁰ Van Driessche 2015, 40, 57 en verder.

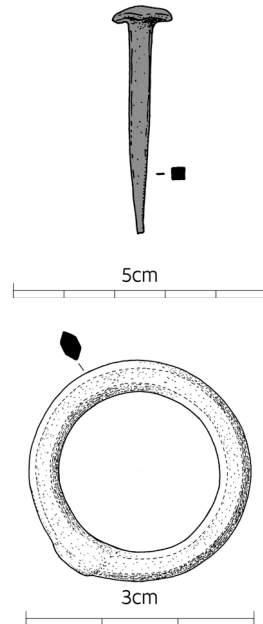

6.3.3 Glas en metaal

Kuil S42 (V11) bevatte een klein stuk van een ribbeker in varenglas, deze vondst kan tussen 1450 en 1550 geplaatst worden. Varenglas wordt net als woudglas gemaakt met potas, maar in dit geval met

verbrande varens. Het is algemeen dunner geblazen en minder groen dan woudglas, het is voornamelijk uit Frankrijk afkomstig⁵¹.

Daarnaast werd binnen het vondstenensemble ook een metalen nagel aangetroffen (fig. 115). Een andere opmerkelijke metalen vondst, betreft V18 uit S33. Het gaat om een kleine ring in brons, deze heeft een diameter van ongeveer 3 cm (fig. 116).

Figuur 115: Tekening van nagel V11
(© agentschap Onroerend Erfgoed, Marc Van Meenen).

Figuur 116: Tekening van bronzen ring
V18 (© agentschap Onroerend Erfgoed,
Marc Van Meenen).

6.3.4 Natuurwetenschappelijke vondsten

6.3.4.1 Dierlijk botmateriaal

AN LENTACKER

Tijdens de opgraving werd een kleine hoeveelheid dierlijke resten ingezameld, afkomstig uit verschillende sporen (tabel 2). Dit gebeurde met de hand en door middel van zeefstalen. Slechts een minderheid van de dierlijke vondsten kon gedetermineerd worden, wat resulteert in een ensemble dat geen verdere studie of bespreking rechtvaardigt, zowel per spoor als in zijn geheel.

⁵¹ Henkes 1994.

Tabel 2: Inventaris van de dierlijke resten (vondstaantallen) (HV: handverzameld, ZS: zeefstaal).

Spoor	42	42	43	50	59	62	64	Totaal
Vondst	11	13	20	7	27	22	25	
Inzamelwijze	ZS	HV	HV	HV	HV	ZS	ZS	
Vissen								
Ongedetermineerde visresten	-	-	-	-	-	2	-	2
Zoogdieren								
kat (<i>Felis silvestris</i> f. catus)	-	-	-	-	-	-	1	1
varken (<i>Sus scrofa</i> f. domestica)	1	-	-	-	-	-	-	1
schaap (<i>Ovis ammon</i> f. aries)	-	-	-	-	1	-	-	1
schaap / geit (<i>Ovis ammon</i> f. aries / <i>Capra aegagrus</i> f. hircus)	-	-	-	-	1	-	1	2
rib - groot zoogdier	-	1	2	-	-	-	-	3
rib - middelgroot zoogdier	1	-	-	-	-	-	-	1
Ongedetermineerde zoogdierresten	3	-	-	1	-	11	-	15
Totaal	5	1	2	1	2	13	2	26

6.3.4.2 Zaden en vruchten

BRIGITTE COOREMANS

1. Inleiding

In totaal werden elf grondstalen genomen voor het onderzoek van zaden en vruchten. Zes zijn afkomstig uit lagen. Vijf komen uit een beerput, waarvan er drie uit de eigenlijke vulling afkomstig zijn (S64) de overige twee (S61 en S62) zijn uit de aanlegtrechter. Alle hadden ze een volume van ongeveer tien liter grond. Ze werden voorzichtig met leidingwater over een set zeven van 4, 2, 1 en 0,5 mm gespoeld.

Voor de analyses werd gebruik gemaakt van een stereomicroscop met vergrotingen van 10 tot 63x. De determinatie van de plantenresten gebeurde aan de hand van een referentiecollectie en gespecialiseerde literatuur. Voor de wetenschappelijke en de Nederlandse naamgeving werd de Flora van België⁵² gevolgd. De resultaten zijn weergegeven in tabellen 3 en 4.

In de tabellen zijn de soorten ingedeeld in twee grote groepen, die van de (mogelijke) gebruikplanten en die van de wilde planten. De ecologische interpretatie van de wilde planten is gebaseerd op hun huidige voorkomen⁵³, aangevuld met informatie uit de *Nederlandse Ecologische Flora*⁵⁴, *Vegetatie in Nederland*⁵⁵ en de classificatie in verschillende ecologische groepen naar Runhaar *et al.*⁵⁶. Hierbij mag niet vergeten worden dat de vegetatie er vroeger mogelijk anders heeft uitgezien dan nu en dat sommige soorten niet meer voorkomen in natuurlijke toestand terwijl nieuwe soorten zijn verschenen. Ook kunnen bepaalde soorten in de natuur in meer dan één vegetatietype voorkomen en kwamen ze vroeger niet per se op dezelfde plaatsen voor als nu. Dit alles geldt in het bijzonder voor sterk door de mens beïnvloede vegetaties. De gegevens dienen dan ook steeds met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd te worden.

2. Resultaten

Normaal gezien verdwijnen zaden en vruchten vrij vlug uit het bodemarchief omdat ze ten prooi vallen aan biologische afbraak. Maar in gunstige omstandigheden, in bodemlagen onder de permanente grondwatertafel waar ze door gebrek aan zuurstof niet door schimmels en bacteriën kunnen worden afgebroken, kunnen ze echter ook voor lange tijd bewaard blijven. In de beerputvulling zijn

⁵² Lambinon *et al.* 1998.

⁵³ Stieperaere & Fransen 1982; Tamis *et al.* 2004.

⁵⁴ Weeda *et al.* 1985, 1987, 1988, 1991, 1994.

⁵⁵ Schaminée *et al.* 1998.

⁵⁶ Runhaar *et al.* 1987.

Ze kunnen echter ook lang bewaard blijven als ze, meestal door menselijke tussenkomst, verkoold raken. Hierdoor hebben de schimmels en bacteriën er geen vat meer op. Niet alle categorieën van zaden hebben echter dezelfde kans om te verkolen. Zaden van planten die door de mens worden gebruikt en gegeten, hebben vanwege de manier waarop ze worden behandeld, gereinigd en voorbereid voor gebruik meer kans in de buurt van vuur te komen en dus verkoold te raken. Dit geldt in het bijzonder voor granen, maar in veel mindere mate voor bijvoorbeeld fruit, groenten en kruiden die eerder rauw, worden gebruikt. Deze laatste zijn dan ook vaak slecht vertegenwoordigd tussen verkoolden resten. Van de wilde planten zijn het vooral zaden van soorten in verband kunnen worden gebracht met graanverwerking die verkoold frequenter worden gevonden.

De monsters uit de lagen

Bij de gebruiksplanten zijn enkele korrels van rogge (*Secale cereale*) en broodtarwe (*Triticum aestivum*) aanwezig, dit zijn soorten die veel worden gevonden in deze laatmiddeleeuwse periode. Daarnaast zijn ook een weinig resten van onkruiden gevonden. Stinkende kamille (*Anthemis cotula*) en knopherik (*Raphanus raphanistrum*) zijn soorten die als akkeronkruiden worden gezien. Daarnaast konden ook enkele resten van graslandsoorten zoals van klaver (*Trifolium* sp.) en van niet verder te bepalen grassoorten (Poaceae) aangetroffen. Er kan worden aangenomen dat deze resten toevallig en onafhankelijk van elkaar in deze lagen terecht zijn gekomen en hier sprake is van zogenaamd nederzettingsruis.

Spoornummer	profiel1	profiel1	47	42	
Inventarisnummer	3	4	8	11	
Structuur	laag	laag	laag	kuil	
Densiteit	zw	zw	zw	zw	
Diversiteit	zw	zw	zw	zw	
Bewaring	c	c	c	c	
Conditie	s	s	s	s	
Contaminatie?	x	x	x	x	
Mogelijke gebruiksplanten					
<i>Secale cereale</i>	-	-	x	-	rogge
<i>Triticum aestivum</i>	-	x	-	-	broodtarwe
Cerealia fr.	-	x	-	-	graanfragmenten
Wilde planten					
<i>Anthemis cotula</i>	-	x	-	-	stinkende kamille
Poaceae	x	-	-	-	grassenfamilie
<i>Raphanus raphanistrum</i> peulfr.	x	-	-	-	knopherik peulfragmenten
<i>Trifolium</i> sp.	-	-	-	x	klaver

2025

Tabel 4: De geschatte aantallen resten per 10 liter sediment uit de beerput, verkoold tenzij anders aangegeven (ov: onverkoold, min: gemineraliseerd; x: enkele, xx: tussen 10 en 100, xxx: tussen 100 en 1000, xxxx: meer dan 1000, zw: zeer weinig, w: weinig, r: redelijk, v: veel, s: slecht, m: matig).

Spoornummer	64	64	64	62	61	
Inventarisnummer	21	24	25	22	23	
Laag	vulling	vulling	vulling	aanleg- trechter	aanleg- trechter	
Densiteit (zw/w/r/v/zv)	v	r	r-v	zw	w	
Diversiteit (zw/w/r/v/zv)	v	r	r	zw	w	
Bewaring (ov/c/min)	ov/c/min	ov/min	ov/min	c/ov	c/ov	
Conditie (s/m/g)	s-m	s	s	s	s	
contaminatie	x	x	x	x	x	
Mogelijke gebruiksplanten						
<i>Avena</i> sp.	x	-	-	-	-	haver
<i>Hordeum vulgare</i>	x	-	-	x	-	gerst
<i>Triticum aestivum</i>	-	-	-	x	x	broodtarwe
Cerealia fr.	-	-	-	x	x	graanfragmenten
Cerealia testa fr. (ov)	p	-	-	-	-	zaadhuidfragmenten
<i>Aframomum melegueta</i> (ov)	-	x	x	-	-	paradijskorrel
<i>Brassica nigra</i> (ov)	xx	xx	xx	-	-	zwarte mosterd
<i>Brassica</i> cf. <i>oleracea</i> (ov)	xx	x	x	-	x	waarschijnlijk tuinkool
<i>Brassica</i> sp.	xx	-	-	-	-	kool (s.l.)
<i>Cannabis sativa</i> (ov)	xxx	x	xx	-	x	hennep
<i>Coriandrum sativum</i> (ov)	x	x	-	-	-	koriander
<i>Corylus avellana</i> (ov)	x	-	-	-	-	hazelnoot
<i>Daucus carota</i> (ov)	-	-	x	-	-	wilde peen
<i>Ficus carica</i> (ov)	xxxx	xxx	xxxx	x	xx	vijg
<i>Foeniculum vulgare</i> (ov)	xx	xx	xx	-	-	venkel
<i>Fragaria vesca</i> (ov)	xxxx	xxx	xxxx	x	xx	aardbei
<i>Juglans regia</i> (ov)	x	-	-	-	-	okkernoot
<i>Malus domestica</i> (ov)	x	-	xx	-	-	appel
<i>Malus domestica</i> klokhuis (ov)	x	xx	xx	-	-	
<i>Malus domestica</i> / <i>Pyrus communis</i> (ov)	xx	x	xx	-	x	appel en/of peer
<i>Mespilus germanica</i> (ov)	x	-	x	-	-	mispeel
<i>Morus nigra</i> (ov)	xxx	x	xx	-	x	zwarte moerbeide
<i>Papaver somniferum</i> (ov)	x	-	x	-	-	maanzaad
<i>Portulaca oleracea</i> (ov)	x	-	x	-	-	postelein
<i>Prunus avium</i> (ov)	xx	-	xx	-	-	zoete kers
<i>Prunus avium</i> / <i>cerasus</i> (ov)	xx	x	xx	-	-	zoete en/of zure kers
<i>Prunus cerasus</i> (ov)	xx	-	xx	-	-	zure kers
<i>Prunus domestica</i> s.l. (ov)	x	-	x	-	-	pruimen s.l.
<i>Prunus persica</i> (ov)	x	-	-	-	-	perzik
<i>Pyrus communis</i> (ov)	x	x	xx	-	-	peer
<i>Pyrus communis</i> steencel (ov)	p	-	xx	-	-	
<i>Ribes</i> sp. (ov)	x	x	x	-	-	ribes
<i>Rubus fruticosus</i> (ov)	xxx	xx	xx	x	-	braam
<i>Rubus idaeus</i> (ov)	-	-	x	-	-	framboos
<i>Sambucus nigra</i> (ov)	xx	x	-	-	-	gewone vlier
<i>Satureja hortensis</i> (ov)	-	x	-	-	-	bonenkruide
<i>Vaccinium</i> sp. (ov)	x	xx	xx	-	-	bosbes
<i>Vitis vinifera</i> (ov)	xxx	xx	xxx	-	x	druif
vruchtvel (ov)	p	p	p	-	-	
vruchtvel (min)	-	-	p	-	-	
Wilde planten						
<i>Aethusa cynapium</i> (ov)	-	-	x	-	-	hondspeterselie
<i>Agrostemma githago</i> (ov)	-	x	x	-	-	bolderik
<i>Anaallis arvensis</i> (ov)	-	-	x	-	-	guichelheil

Mogelijke gebruiksplanten

1. Meelvruchten

Er zijn enkele verkoolde resten van haver (*Avena* sp.) en gerst (*Hordeum vulgare*) gevonden. Gerst werd in de eerste plaats gekweekt voor het voeren en vetmesten van vee, haver als diervoer en dan vooral voor paarden⁵⁷. Door de afwezigheid van kafresten van haver kon niet meer achterhaald worden of de resten afkomstig zijn van gekweekte haver (*Avena sativa*) of van oot (*Avena fatua*), namelijk een onkruid dat in akkers voorkomt. Zowel haver als gerst vormden ook een belangrijke grondstof voor de productie van mout in de bierbrouwerij. Broodtarwe (*Triticum aestivum*) was voor menselijke consumptie bestemd maar is enkel in de stalen uit de aanlegtrechter aangetroffen. Het is daarom niet helemaal zeker of deze resten eveneens tot de oorspronkelijke vulling van deze beerput horen. In een van de lagen (monster 21) konden enkele testa fragmenten, dit zijn de zaadhuiden die vrijkomen bij het malen van het graan, worden herkend. Het was echter niet meer mogelijk te achterhalen van welke graansoort ze afkomstig zijn. Ze worden vaak overvloedig gevonden in beerputten en worden als een typische ‘beer’component aanzien. Aangezien de zeefresidu’s werden gedroogd, zijn deze resten mogelijk voor het grootste deel verdwenen omdat ze indien gedroogd zeer broos worden en snel verpulveren.

2. Kruiden en groenten

Van groenten worden meestal slechts weinig resten teruggevonden. De kans dat er zaden van bewaard blijven, is redelijk klein vanwege de manier waarop ze worden bereid. Ze worden meestal gekweekt voor het blad, de wortels of de knollen en bovendien vaak geoogst vóór de zaadvorming. Zowel de bladeren, wortels of knollen blijven in het algemeen, zelfs in de gunstigste omstandigheden, veel minder goed bewaard. Er zijn resten van kool (*Brassica* cf. *oleracea*.), postelein (*Portulaca oleracea*) en peen (*Daucus carota*) gevonden in de vulling van de beerput. Kolen werden samen met andere groenten verwerkt in de zogenaamde ‘potagie’, de dagelijkse hoofdschotel van de meerderheid van de bevolking. Vanaf de 14de eeuw nam het aantal verschillende koolrassen sterk toe⁵⁸ maar vanaf de 17de eeuw werd de rol van de potagie beetje bij beetje door aardappelen overgenomen⁵⁹. Als bladgroente was postelein (*Portulaca oleracea*) vroeger veel populairder dan nu. Het werd ook gebruikt in allerlei geneeskundige toepassingen. In Vlaanderen worden er vanaf de Romeinse periode regelmatig resten van teruggevonden⁶⁰. Het werd in tuinen gezaaid maar kwam ook in het wild voor langs wegen⁶¹. Ook van peen (*Daucus carota*) zouden de resten van de als groente gekweekte ondersoort afkomstig kunnen zijn maar eveneens van de wilde plant die in grasland voorkomt.

Venkel (*Foeniculum vulgare*) kende in de middeleeuwen veel toepassingen en kan zowel als groente en als keukenkruid gebruikt zijn. Er werden tal van ‘*crachten en werckinghe*’ aan toegeschreven⁶².

Verder zijn resten van koriander (*Coriandrum sativum*), zwarte mosterd (*Brassica nigra*), bonenkruid (*Satureja hortensis*) en paradijskorrel (*Aframomum melegueta*) gevonden. Koriander en bonenkruid komen van nature voor in het Middellandse Zeegebied, maar konden ook in ons klimaat zonder problemen worden gekweekt. Bonenkruid werd onder andere, zoals de naam al doet vermoeden, gebruikt bij de bereiding van gerechten met bonen. De teelt van zwarte mosterd is in onze streek zeer oud maar geschiedde in de middeleeuwen slechts op geringe schaal⁶³.

⁵⁷ Dodoens 1644.

⁵⁸ van Haaster 1997.

⁵⁹ Lindemans 1952.

⁶⁰ Ongepubliceerde database Vlaamse archeobotanische resten.

⁶¹ Dodoens 1644.

⁶² Dodoens 1644.

⁶³ Lindemans 1952.

Koriander was, soms samen met paradijskorrels, een belangrijk ingrediënt van de typische 16de-eeuwse wijnen *clareyt* en *ypocras*. Paradijskorrel, ook wel valse peper genoemd, moet zeker zijn ingevoerd. Deze specerij werd zo genoemd omdat men meende dat ze recht uit het paradijs afkomstig was. In werkelijkheid komt de soort oorspronkelijk van het kustgebied van West-Afrika. De pittige, ietwat bitter smakende korrel werd, vóór Vasco da Gama in 1498 de zeeroute naar India ontdekte, algemeen als surrogaat voor peper gebruikt. Vandaar dat toen vaak naar de West- Afrikaanse kust als ‘Peperkust’ werd gerefereerd. De specerijenmarkten van Brugge en Antwerpen vormden belangrijke verdeelcentra waarheen paradijskorrels door Portugese handelslui werden verscheept⁶⁴. Ze duiken vaak in middeleeuwse recepten op, waaruit blijkt dat het een regelmatig gebruikte specerij was, althans in de hogere sociale kringen. In de 15de eeuw bereikte hun populariteit een hoogtepunt, om in de 16de eeuw sterk achteruit te gaan⁶⁵.

3. Fruit en noten

De gebruikers van deze beerput konden, met achttien verschillende soorten, genieten van een relatief uitgebreid aanbod aan fruit en noten. Er zijn resten van zuidvruchten en van mogelijk lokaal gekweekte en/of in de omgeving verzamelde soorten aangetroffen. Soorten zoals appels (*Malus domestica*), peren (*Pyrus communis*), kersen of zoete kersen (*Prunus avium*), krieken of zure kersen (*Prunus cerasus*), pruimen (*Prunus domestica* s.l.) bramen (*Rubus fruticosus*), frambozen (*Rubus idaeus*), aardbeien (*Fragaria vesca*), bosbessen (*Vaccinium* sp.), ribes soorten (*Ribes* sp.), vlier (*Sambucus nigra*) en hazelnoten (*Corylus avellana*) worden courant gevonden in (laat)middeleeuwse beerputten. Sommige kunnen afkomstig zijn uit tuinen en boomgaarden, andere konden ook worden verzameld in heggen, bossen en aan bosranden. Veel van de soorten die in de omgeving konden worden verzameld, waren echter ook op plaatselijke markten verkrijgbaar. Vlaamse hazelnoten werden zelfs uitgevoerd naar Nederland⁶⁶.

Sommige soorten zijn van oorsprong dan wel niet inheems maar kunnen wel gedijen in ons klimaat. Vele daarvan werden door de Romeinen geïntroduceerd, voorbeelden zijn okkernoot (*Juglans regia*), moerbeï (*Morus nigra*), mispel (*Mespilus germanica*) en perzik (*Prunus persica*).

Notelaars, moerbeibomen en mispels groeiden vooral in tuinen. Mispel en moerbeï zijn vandaag nog slechts weinig bekend maar, getuige hun frequente voorkomen in archeologische contexten moeten ze vroeger veel beter in de smaak gevallen zijn. De zwarte moerbeï werd zelfs als luxe fruit aanzien. Van moerbeien werd onder andere wijn gemaakt, de zogenaamde ‘moraat’, waarvan veelvuldig sprake is in diverse middeleeuwse rekeningen⁶⁷. Van perziken, oorspronkelijk afkomstig uit China, zijn sommige variëteiten winterhard. Deze kunnen in onze streken aangeplant worden. Ook de perzik was luxefruit dat in hoven en wijngaarden werd aangeplant⁶⁸. De opbrengst, in ons klimaat waarschijnlijk niet optimaal, was alleen voor eigen gebruik bestemd. Perziken konden moeilijk worden ingevoerd omdat de zachte vruchten makkelijk beschadigd raken bij vervoer.

Hoewel ook zuidvruchten lokaal mits de nodige zorgen op beschutte, warme, zonnige plekken bij ons konden worden gekweekt, werden ze waarschijnlijk toch geïmporteerd uit het Middellandse Zeegebied. De vruchten van vijgen (*Ficus carica*) en druiven (*Vitis vinifera*) kunnen gedroogd zonder probleem over lange afstanden worden getransporteerd. De druivenpitjes kunnen zowel afkomstig zijn van vers gegeten druiven als van krenten en rozijnen die destijds nog niet ontpit werden. De wilde wijnstok (*Vitis sylvestris*) was al sinds het neolithicum bekend uit broekbossen⁶⁹, maar de gecultiveerde

⁶⁴ Van Uytven 1992.

⁶⁵ Laurioux 1992.

⁶⁶ Van Haaster 1997.

⁶⁷ Baudet 1904.

⁶⁸ Lindemans 1952.

⁶⁹ Renfrew 1973.

soort (*Vitis vinifera*) is door de Romeinen ingevoerd. De druiven kunnen dus zowel plaatselijk zijn aangeplant als zijn ingevoerd onder de vorm van krenten en rozijnen.

4. Overige mogelijke gebruiksplanten

Verder zijn nog enkele resten van maanzaad (*Papaver somniferum*) gevonden. Olie uit maanzaad werd vanwege zijn aangename smaak voornamelijk als consumptieolie benut. De zaden van maanzaad werden ook gebruikt als smaakmaker op brood of gebak en in medicinale toepassingen. Van hennep (*Cannabis sativa*) zijn talrijke fragmenten aangetroffen. Hennep wordt in de meeste oude kruidenboeken genoemd vanwege de medicinale eigenschappen. Hoewel het tegenwoordig vooral wordt geassocieerd met druggebruik, is de kans dat het daarvoor werd gebruikt zeer klein. In ons gematigd klimaat wordt de scheikundige stof verantwoordelijk voor de geestverruimende werking immers slechts in kleine hoeveelheden aangemaakt. Hennep werd voornamelijk verbouwd voor de vezels en olie. De vezels werden gebruikt voor het vervaardigen van touw, zakken, zeildoek en kleren. De olie daarentegen werd in allerlei spijzen verwerkt

Wilde planten

Van wilde planten zijn slechts weinig resten in de vulling van de beerput gevonden. Er zijn soorten gevonden die tegenwoordig voorkomen in verschillende vegetatietypes. De meeste zijn in verband te brengen met menselijke activiteiten, ze komen uit zogenaamde antropogene vegetaties. Veel, zo niet de meeste, van de in beerputten aangetroffen wilde planten worden meestal beschouwd als vrijwel zeker afkomstig uit akkers en tuinen⁷⁰. Onkruid tierde vroeger immers weliger dan nu door de afwezigheid van een doeltreffende onkruidbestrijding. Bovendien werd natuurlijke mest gebruikt, waarbij naast stalmest ook stadsbeer, bagger uit greppels en bosstrooisel werd gebruikt. Op deze manier kwamen soorten uit zeer uiteenlopende habitat op akkers, en ook in tuinen, terecht.

Enkele soorten kunnen worden geassocieerd met akkerbouw. Zowel de korenbloem (*Centaurea cyanus*), bolderik (*Agrostemma githago*) en guichelheil (*Anagallis arvensis*) zullen vroeger graanakkers weelderig gekleurd hebben. Deze soorten hebben een voorkeur voor vochthoudende lemige zandgronden⁷¹. Melganzenvoet (*Chenopodium album*), vogelmuur (*Stellaria media*) en kleine brandnetel (*Urtica urens*) groeien bij voorkeur op zeer stikstofrijke plaatsen en worden vaak in verband gebracht met de vroegere aanwezigheid van tuinen die intensief bewerkt en goed bemest werden.

Stinkende gouwe (*Chelidonium majus*) en stinkende kamille (*Anthemis cotula*) zijn voorbeelden van soorten met een voorkeur voor ruderaal, door mens en dier verstoord en door organisch materiaal aangerijkte plaatsen, zoals afval-, mest- en puinhopen. Ze kunnen eveneens voorkomen langs de rand van en op (braakliggende) akkers. Het giftige melksap van stinkende gouwe bezit geneeskrachtige eigenschappen en werd vroeger onder andere gebruikt voor de behandeling van oogziekten en tegen wratten.

Bij planten uit gras- en weilanden kunnen enkele grassoorten (*Poa* sp. en *Poaceae*), klaversoorten (*Trifolium* sp.), gewone brunel (*Prunella vulgaris*), scherpe (*Ranunculus acris*) en kruipende boterbloem (*R. repens*) genoemd worden. Waterbies (*Eleocharis palustris*), ruige en/of oeverzegge (*Carex hirta/riparia*) en andere zeggesoorten (*Carex* sp.) kunnen een plaats gevonden hebben langs slootkanten en greppels of op periodiek droogvallende plassen in graslanden. Resten van grasplanten bleven aan schoenen, kleren of in vachten van dieren kleven en konden op die manier door tussenkomst van mens en dier de stad binnengebracht worden, of ze maakten zoals alle andere wilde plantensoorten, deel uit van de akkeronkruid-flora. Ten slotte zijn er, vooral in de onderste laag,

⁷⁰ van Haaster *et al.* 2001.

⁷¹ Schaminée *et al.* 1998, 233.

(monster 21) verschillende gemineraliseerde resten gevonden. De meeste konden echter niet meer op naam gebracht worden.

3. Samenvatting en besluit

In de lagen zijn, vanwege de ongunstige bewaringsomstandigheden boven de grondwatertafel slechts enkele verkoolde resten bewaard gebleven. Aan de hand van deze resultaten kunnen dan ook geen wetenschappelijk verantwoorde conclusies worden getrokken.

De inhoud van de beerput daarentegen, geeft enig inzicht in de eetgewoonten en status van de gebruikers van deze put. Hoewel in de middeleeuwen tot late middeleeuwen graanproducten het basisvoedsel vormden, zijn slechts weinig resten daarvan gevonden. Dat kan het gevolg zijn van de bewaringsomstandigheden en van het uitdrogen van het gezeefde materiaal waardoor fragmenten van de zaadhuizen, vaak massaal aanwezig in beerputten, niet bewaard zijn gebleven. De overige aanwezige soorten gebruiksplanten zijn regelmatige verschijningen op het menu in de late middeleeuwen. Het relatief gevarieerde aanbod aan fruit en noten, samen met enkele fruitsoorten zoals onder andere perzik en moerbeï die als luxueus werden aanzien, wijst op een zekere welstand van de gebruikers van deze beerput. Ook de aanwezigheid van paradijskorrel bevestigt dit. De grote hoeveelheid resten van hennep is eerder ongewoon. De fragmentatie van de resten zou kunnen erop kunnen wijzen dat uit de zaden olie werd geperst. Naast de aanwezigheid van gemineraliseerde resten, is ook die van vliegenpoppen typisch voor beerputvullingen.

Het pollen- en parasietenonderzoek van de beerputcontext was helaas niet mogelijk omdat de bulkstalen per vergissing integraal werden gezeefd. De zeefresidu's werden niet opgenomen in het archeologisch ensemble omdat ze geen kenniswinstpotentieel meer bevatten.

6.4 INTERPRETATIE VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

De specifieke aard van de site, gelegen aan een rivier, midden in het economische hart van een middelgrote stad, heeft verschillende inzichten en gegevens opgeleverd over de ontwikkeling het terrein en het uitzicht van de ambachtelijke bedrijven en andere economische inrichtingen. De archeologen herkenden een ontwikkeling verspreid over vier algemene perioden. Binnen de aangetroffen muurresten kunnen op basis van het muurarcheologisch onderzoek met relatieve dateringsmethoden (uitbraaksporen, oversnijdingen, aanleg sleuven en aanbouwingen) zeven nauwer te beperken fases herkend worden (fig. 118). Zij worden hieronder in de algemene periodisering beschreven:

6.4.1.1 Vroegste ontwikkeling

De vroegste ontwikkelingen binnen het terrein lijken zich in de volle en late middeleeuwen te situeren. De ruimte tussen de eerste een tweede stadsomwalling behield gedurende lange tijd haar landelijk karakter. Dit heeft een bepalende rol gespeeld voor het terrein, oudere resten zijn tijdens de opgraving niet aangetroffen. Binnen het plangebied zelf zijn er weinig aanwijzingen in de vorm van vondsten of resten voor deze ontwikkelingsfase aangetroffen, maar op basis van de bodemopbouw, waarvan de oudste fasen sterk gelijken op de waargenomen stratigrafie iets verderop, aan de Havenkant 18-20c, kunnen enkele conclusies getrokken worden:

Het onderste niveau bestaat uit een grijsachtige zeer kleiige laag waarin restanten van wortelgroei voorkomen. Daarboven bevinden zich twee veenlagen die aantonen dat het oorspronkelijke terrein afhelt in westelijke richting naar de Dijle toe. Het is mogelijk dat dit oppervlak gedurende een tijd niet afgedekt was, mogelijk kan het niveau in verband gebracht worden met landbouwactiviteiten, eventueel voorafgaand aan de (volle?) middeleeuwen.

De veenlaag werd afgedekt met een vermoedelijk alluviaal leempakket. Deze gaat vervolgens over in een meer heterogene geelbruine leemlaag (S63) vermengd met houtskoolpartikels en

Het veen wordt vervolgens ook afgedekt door een heterogene grijsbruine ophogingslaag van lemig zand vermengd met houtskool en grotere hoeveelheden constructie en huishoudelijk afval (S43). Deze wordt op basis van het vondstmateriaal eveneens in de 13de tot 14de eeuw gedateerd en kan gelinkt worden aan het gebruik als tuinzone. Deze vroegste fase staat dus duidelijk in teken van het bouwrijp maken van het terrein en de eerste ingebruikname door het gebied op te hogen.

In deze laag werden enkele laatmiddeleeuwse bewoningssporen aangetroffen. Het betreft onder andere de beerput S60, met vulling S64 en de afvalkuil (S42). De beerput vormt de oudste fase (1) binnen het aangetroffen muurwerk, deze kan op basis van het aardewerk omstreeks de 14de-15de eeuw gedateerd worden. De natuurwetenschappelijke analyse van de vulling wijst op een redelijk typische samenstelling voor de late middeleeuwen, het relatief gevarieerde aanbod kan wel op een zekere welstand van de gebruikers duiden. De grote hoeveelheid resten van hennep is eerder ongewoon, mogelijk werd hier uit de zaden olie geperst.

6.4.1.3 Nieuwe tijden

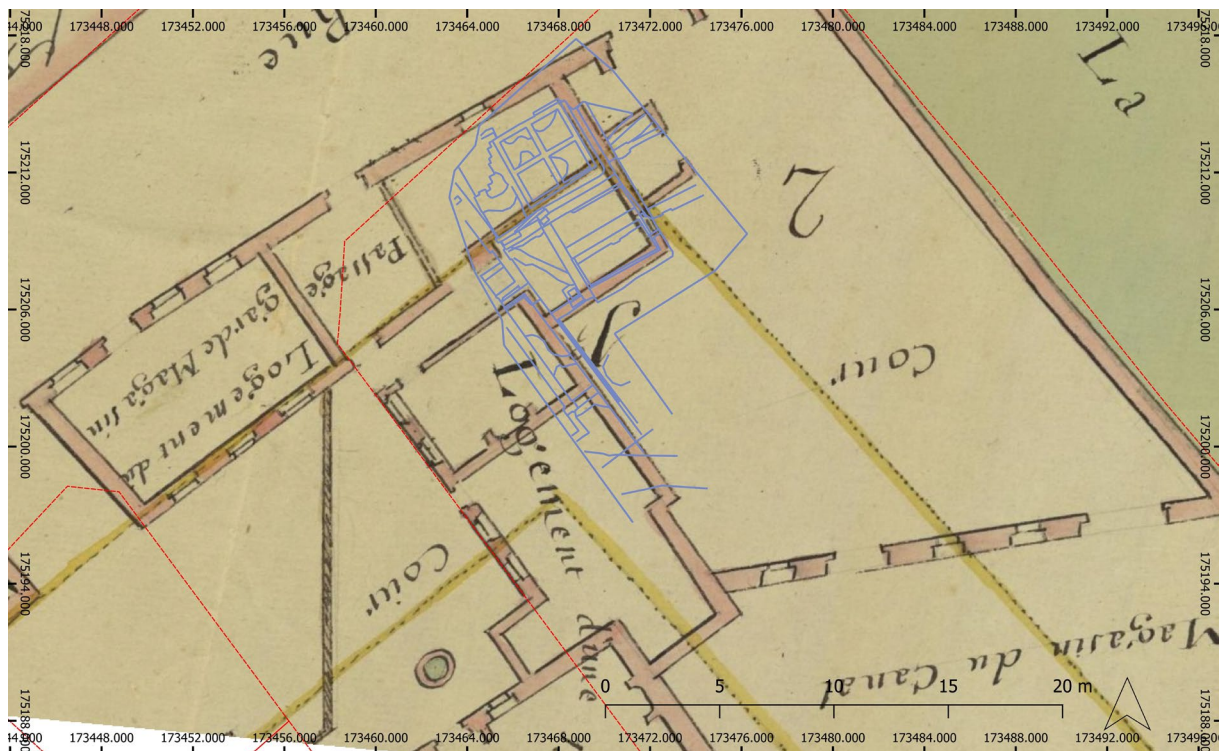
Daarna werden deze gebouwen opnieuw in gebruik genomen als stadsmagazijn voor goederen aangevoerd via de Dijle. Op een plan uit 1791 is de indeling van deze pakhuizen die zich deels binnen het projectgebied situeerden te zien. Het was mogelijk om aan de hand van enkele referentiepunten het plan vrij nauwkeurig te georefereren (fig. 117). Dit plan geeft een zeer gedetailleerde weergave van de verschillende gebouwen en beschrijft hun functie. De combinatie van dit georeferentieplan en het opgravingsplan toont enkele opvallende gelijkenissen. De muur in ijzerzandsteen (S2) overlapt met de buitenmuur van een bijgebouw van het stapelhuis, dit vormt een tweede fase binnen het aangetroffen muurwerk. Dit deel stond aangeduid als de woning van de tuinman. Het huis van de tuinier bestond uit twee of drie volumes. De vleugel dwars op de gebouwen langs de straat was opgesplitst in een klein vertrek met haard en een grotere onregelmatige kamer. De kleine kamer had een deur recht tegenover de eerder besproken passage. De grote kamer was toegankelijk via de driehoekige koer.

entrepotgebouwen en lijken meer organisch gegroeid. Het is niet uitgesloten dat deze gebouwen een restant zijn van de huizen uit de 17de eeuw of eerder. Ze werden in dat geval in de 18de eeuw geïncorporeerd in de entrepot en militaire bakkerijen.

Fase 5 (S3, S5 en S9) en Fase 6 (S6, S7, S8, S10 – S17, S19, S30, S31, S55, S57) zijn vermoedelijk eveneens te linken aan bouwingrepen in het entrepot (fig. 118). Zo lijkt in fase 5 doorgang tussen de achterliggende gebouwen en een gebouwencomplex langs de straatzijde gesloten te worden door middel van S3 en S5, maar tegelijkertijd wordt ook een nieuwe toegang tot deze laatste ingericht. Deze nieuwe toegang werd in fase 6 (S8) vermoedelijk terug dicht gemaakt, ook muren S6 en S7 zijn hier vermoedelijk aan te relateren. Ook de andere muren uit deze fase wijzen op bijkomende indelingen en aanbouwingen. Zo kan muur S10 geïnterpreteerd worden als de buitenmuur van een meerlaags gebouw of een gebouw met een zware dakconstructie.

Beide fases kunnen echter niet meteen aan historische kaarten gelinkt worden, zo zijn ze niet meer te herkennen op de kaart uit 1791 (fig. 117).

De nodige voorzichtigheid is uiteraard geboden bij de vertaling van historische bronnen naar archeologische feiten. Toch lijkt het vrij aannemelijk dat een groot aantal van de aangetroffen restanten deel uitmaakten van het voormalige openbaar depot op het einde van de 18de eeuw.

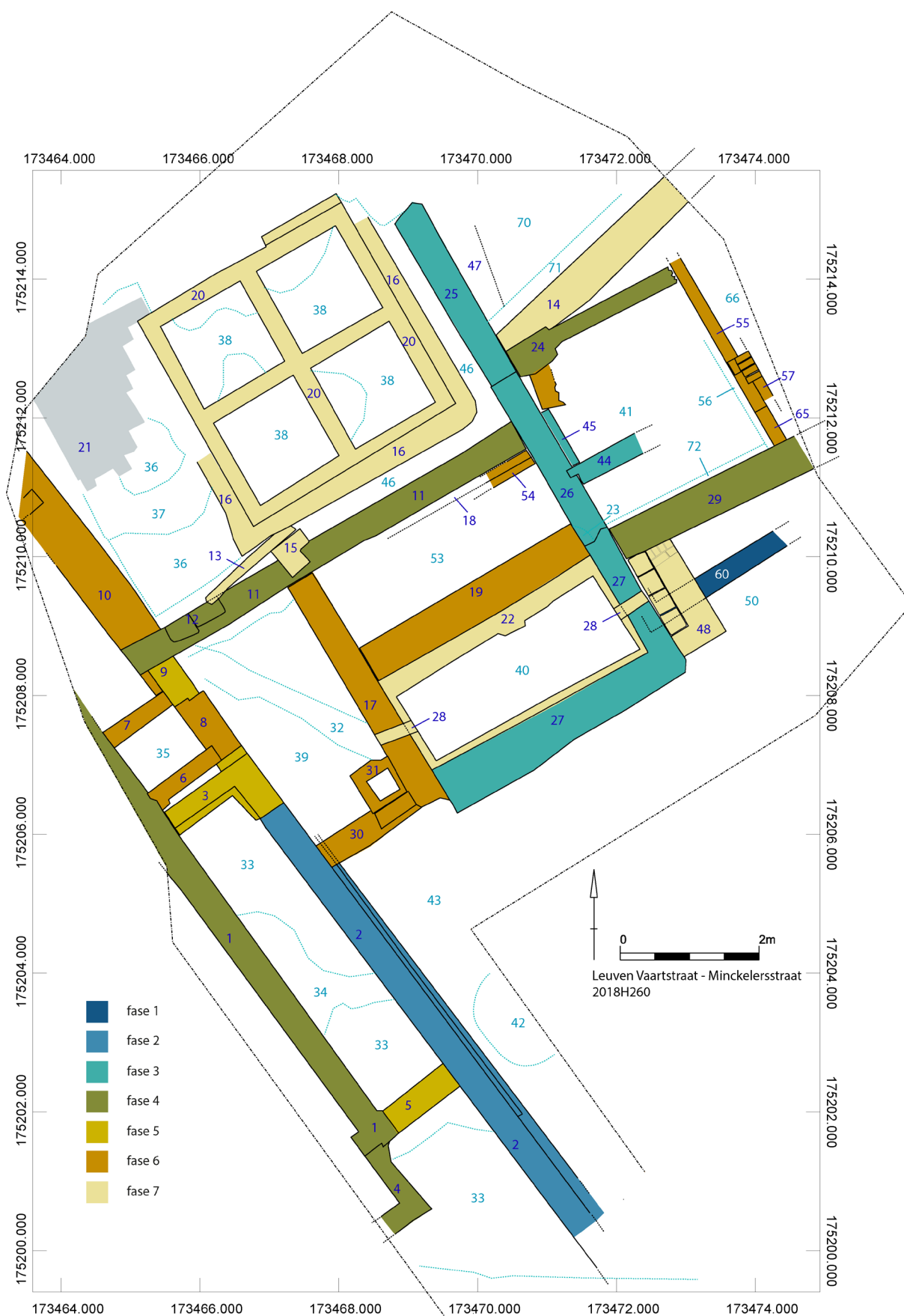
Figuur 117: Plan uit 1791 met daarop het gegeorefereerd grondplan van de opgraving (© agentschap Onroerend Erfgoed en het Rijksarchief 2024c).

6.4.1.4 Nieuwste tijden

De oude entrepotgebouwen tussen de Dijle, de Gasstraat en de Vaartstraat werden in 1854 openbaar verkocht en grotendeels geïntegreerd in de gasfabriek. In relatie hiermee werden geen resten aangetroffen tijdens de opgraving. De fabriek werd in 1905 overgenomen door het stadsbestuur en verplaatst naar een andere locatie langs de Vaart. De gastanks aan de Gasstraat werden daarop gesloopt. Een deel van de fabrieksgebouwen kwam in handen van industrieel Oscar Verbruggen, hij vatte het plan op om in de gebouwen een installatie op te richten voor de zeepproductie. Het oude entrepotgebouw werd destijds door de zeepziederij gebruikt als opslagplaats. Mogelijk zijn de overwelfde citerne, enkele bezinkputjes en de vierkante bakken in het kader van deze zeepfabriek te interpreteren. Ook de meest recente muren met de teerachtige donkere cementmortel zijn

In mei 1944 werd de wijk rond de Vaartkom zeer zwaar getroffen door de geallieerde bombardementen, ook de gebouwen van de zeepziederij werden zwaar beschadigd. Ovide Wuyts nam de zeepziederij vervolgens over. Alle gebouwen, inclusief het hoekpand en het oude entrepot werden met de grond gelijk gemaakt voor de bouw van een nieuwe fabriek. De bovenste puinlaag kan geassocieerd worden met deze sloop van de gebouwen in de 20ste eeuw (S33).

6.4.1.5 Conclusie

Figuur 118: Algemeen sporenplan met inkleuring volgens de verschillende fases (agentschap Onroerend Erfgoed. Plan: Marc Brion).

7 SAMENVATTING

In augustus 2018, tijdens het bouwrijp maken van het terrein aan de Vaartstraat, stootte men op massieve muurresten. Dit noordelijk deel van het perceel bleek eerder slechts oppervlakkig gesaneerd waardoor archeologische sporen hier intact waren gebleven. De toevalsvondst werd gemeld, waarna het agentschap Onroerend Erfgoed een opgraving uitvoerde.

De onderzochte structuren maken deel uit van de ontwikkeling van het terrein vanaf de late middeleeuwen en gedurende de nieuwe en nieuwste tijd. Er werden minstens vier fasen herkend, die aan de hand van het historisch kaartmateriaal beter gesitueerd konden worden. Het betreft achtereenvolgend; een tuinzone uit de late middeleeuwen, het gebruik als een terrein met broodovens in de 18de eeuw, een stadsmagazijn op het einde van de 18de eeuw en de zeepziederij bij het begin van de 20ste eeuw.

Kijkend naar het ruimer beeld van de site kan gesteld worden dat het plangebied en zijn omgeving een enorme industriële ontwikkeling meegemaakt heeft. Dit gebeurde in het kader van de aanleg van de Vaartkom, waardoor het economisch centrum van de Vismarkt naar de noordoostelijke stadsrand van Leuven verschoof. Deze buurt werd vanaf de tweede helft van de 18de eeuw de nieuwe draaischijf voor handel en nijverheid. De resten die aangetroffen werden tijdens de opgraving getuigen daarvan, een deel van de funderingen bleef ondanks de sloop in de 20ste eeuw en de saneringswerken goed bewaard.

8 BIBLIOGRAFIE

8.1 LITERATUUR

- ANTEAGROUP s.d.: Ambtshalve beschrijvend bodemonderzoek Jan-Pieter Minckelersstraat 3000 Leuven, Deel 2, Bijlagen, Leuven.
- BAEYENS L. 1959: *Bodemkaart, van België, verklarende tekst bij het kaartblad Leuven 89E*, Centrum voor Bodemkartering [online], www.milieuinfo.be (geraadpleegd op 5 november 2024).
- BAUDET F.E.J.M. 1904: *De maaltijd en de keuken in de middeleeuwen*, (Academisch proefschrift Leiden), Leiden.
- CRESENS A. 2012: *De Leuvense Vaartkom tot Wijgmaal. Aspecten uit de industriële geschiedenis van Leuven, Deel 1 en 2*, Leuven.
- DATABANK ONDERGROND VLAANDEREN 2019: *Virtuele boring* [online], <https://virtueleboring.dov.vlaanderen.be/virtueleboring/model/g3dv2> (geraadpleegd op 25 november 2019).
- DESEIJN G. & LINTERS A. 2024: *Industriële archeologie - het verleden van onze toekomst* [online] [Industriële archeologie - Het verleden van onze toekomst | OKV](#) (geraadpleegd op 5 december 2024).
- DODOENS R. 1644: *Cruydtboeck*, Antwerpen.
- DOPERE F. 2018: *Dater les édifices du Moyen-Âge par la pierre taillée*, Collection Précisions 4, Brussel.
- DUCHÊNE V. 1995: *150 jaar stadsgas te Leuven: een episode uit de geschiedenis van de Belgische energiesector*, Deurne, MIM.
- FABRIKOFIEL 2024: *Gasfabrieken* [online], <https://fabriekofiel.com/gasfabrieken/> (geraadpleegd op 5 december 2024).
- HENKES H. 1994: *Glas zonder glans - Vijf eeuwen gebruiksglas uit de bodem van de Lage Landen*, Rotterdam Papers. Rotterdam
- INDUSTRIEMUSEUM 2024a: *De gasfabrieken van Gent* [online], [De gasfabrieken van Gent | Industriemuseum](#) (geraadpleegd op 5 december 2024).
- INDUSTRIEMUSEUM 2024b: *Tondelier: twee Gentse iconen in ere hersteld* [online], <https://www.industriemuseum.be/nl/collectie-item/tondelier-twee-gentse-iconen-in-ere-hersteld> (geraadpleegd op 5 december).
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024a: *Engels Plein* [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/212750> (geraadpleegd op 12 november 2024).
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024b: *Glasblazerijstraat/Sluisstraat I* [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/210770> (geraadpleegd op 12 november 2024).
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024c: *Glasblazerijstraat/Sluisstraat II* [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/211281> (geraadpleegd op 12 november 2024).
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024d: *Historische stadskern van Leuven* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/140040> (geraadpleegd op 16 oktober 2024).
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024e: *Historische stadskern van Leuven* [online], <https://id.erfgoed.net/aanduidingsobjecten/11901> (geraadpleegd op 16 oktober 2024).
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024f: *Jan-Pieter Minckelerstraat* [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/15128> (geraadpleegd op 16 oktober 2024).
- INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024g: *Kardinaalstraat* [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/15132> (geraadpleegd op 16 oktober 2024).

WEEDA E.J., WESTRA R., WESTRA C. & WESTRA T. 1994: *Nederlandse ecologische flora. Wilde planten en hun relaties*, deel 5, Deventer.

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK BELGIË 2024b: Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden door graaf de Ferraris, *ca.* 1777 [online], <https://www.kbr.be/nl/projecten/kaart-van-ferraris/> (geraadpleegd op 6 november 2024).

9 BIJLAGEN

9.1 LIJST VAN FIGUREN

Figuur 1: Het projectgebied op het GRB aangeduid als ‘gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt’ in blauw (© Digitaal Vlaanderen).	8
Figuur 2: Plan van de sanering. De ontgravingszone tijdens de sanering is aangeduid met een oranje contour, de zone van de vondstmelding met een rode contour (© ABO; Vander Ginst 2017).	9
Figuur 3: Afbakening van het onderzochte gebied op het GRB (© Digitaal Vlaanderen).	10
Figuur 4: Afbakening van het onderzochte gebied op de topografische kaart (© Digitaal Vlaanderen).	10
Figuur 5: Fase 2 in 2018; aanleg van de bouwput (© agentschap Onroerend Erfgoed. Foto: Marc Brion).	14
Figuur 6: Luchtfoto met niet onderzochte zones A, B en C; en centraal de archeologisch onderzochte zone. De Jan-Pieter Minckelersstraat bevindt zich rechts van de foto, de Vaartstraat onderaan (© agentschap Onroerend Erfgoed. Foto: Johan Van Laecke).	15
Figuur 7: Overzichtsfoto van de opgraving. De Vaartstraat bevindt zich bovenaan de foto (© agentschap Onroerend Erfgoed. Foto: Johan Van Laecke).	17
Figuur 8: Bodemkaart met aanduiding van het projectgebied (© Digitaal Vlaanderen).	19
Figuur 9: Quartairgeologische kaart met aanduiding van het projectgebied (© Digitaal Vlaanderen).	19
Figuur 10: Virtuele boring (© Databank Ondergrond Vlaanderen).	20
Figuur 11: Grafische weergave van de terreinopbouw op basis van de boorgegevens van Anteagroup en Sapion (© agentschap Onroerend Erfgoed. Opmaak: Marc Brion).	21
Figuur 12: Resultaten van de booronderzoeken door Anteagroup en Sapion (© Anteagroup en Sapion).	22
Figuur 13: Het onderzoeksgebied met in akte genomen archeologienota's, nota's en eindverslagen, weergegeven op het GRB (© Digitaal Vlaanderen en Geoportaal Onroerend Erfgoed).	23
Figuur 14: Afbeelding van de voormalige parking, zicht vanuit het noorden, s.d. (© Anteagroup).	24
Figuur 15: Foto van uitgebroken muurresten tijdens de sanering in 2015 (© Anteagroup).	24
Figuur 16: Foto van de werkzaamheden in 2015, zicht vanuit het westen (© Anteagroup).	25
Figuur 17: Foto van de werkzaamheden in 2015 zicht vanuit het zuiden (© Anteagroup).	25
Figuur 18: Projectie aangetroffen sporen en structuren van vlak 1 tijdens de opgraving aan de Havenkant op een kaart uit 1791 (© Vander Ginst <i>et al.</i> 2022).	27
Figuur 19: CAI-waarnemingen in de buurt van het projectgebied op het GRB (© Digitaal Vlaanderen en agentschap Onroerend Erfgoed).	28
Figuur 20: Zicht op de aangetroffen muur uit 2012 (© agentschap Onroerend Erfgoed. Foto: Geert Vynckier).	29
Figuur 21: Situering van de aangetroffen muur uit 2012 in het rood met als onderlaag een stratenplan (© agentschap Onroerend Erfgoed).	29
Figuur 22: Beschermd archeologische site, vastgestelde archeologische zone en GGA: gebieden waar geen archeologie verwacht wordt op het GRB, met aanduiding van de zone van de vondstmelding (© Digitaal Vlaanderen en agentschap Onroerend Erfgoed).	30
Figuur 23: Beleg van Leuven door Hollandse en Franse legers, 1635 door Andries Pauli (© Het Nederlands Rijksarchief 2024a).	31
Figuur 24: Leuven in de 16de eeuw, zicht vanuit de huidige Vaartstraat. Lithografie naar Josse van der Baren, 1594 (© KU Leuven Libraries Special Collections).	31
Figuur 25: Lokale stadsontwikkeling. Kaarten georiënteerd met het noorden bovenaan. Het projectgebied is aangegeven met paarse omlijning. De Dijle in het blauw doet dienst als voornaamste referentiepunt. Boven: Plattegrond van Leuven door Frans Hogenberg, 1581 (© Het Nederlands Rijksarchief 2024b). Midden: Plan van de Vaartkom, 1775 (© Het Rijksarchief 2024g). http://sear1.jp2/ Onder: Plan der stad Leuven door Jobard, 1825 (© Koninklijke Bibliotheek België 2024f).	32
Figuur 26: De Vaartkom rond 1800, zicht vanuit het westen (© Leuven Weleer 2024d).	33
Figuur 27: De Gasstraat begin 20ste eeuw, met aanduiding van het plangebied bij benadering. Het noorden is boven (© Het Rijksarchief 2024b).	34
Figuur 28: Links: Zicht vanuit het vernielde entrepotgebouw op de Artoisbrouwerij na de bombardementen van 1944 (© Leuven Weleer 2024a). Rechts: Zicht op dezelfde gebouwen, na de 21ste-eeuwse vernieling (© Google Streetview).	34

Figuur 29: Foto genomen na de bombardementen in 1944, vanuit de Vaartstraat richting Vaartkom net voor de brug over de Dijle. Fotograaf: Gregoire Leon De Rijcke (© Kleine geschiedenis uit Leuven en grote omgeving). http://www.google.be/maps	35
Figuur 30: Kaart van Deventer, midden 16de eeuw, met aanduiding van het plangebied bij benadering (© Koninklijke bibliotheek van België 2024a).....	36
Figuur 31: <i>Lovanium, Brabantiarum urbium caput, unica Musarum ac praestanssimarum artium sedes, optatissimumque domicilium</i> door Braun & Hogenberg, 1581 (© Koninklijke Bibliotheek van België 2024c).....	36
Figuur 32: Zicht op de XII-Apostelenkerk met daarvoor enkele woningen die zich ongeveer ter hoogte van het projectgebied bevonden en rechts de Dijle en Keizersberg, lithografie naar Van der Baren, 1595 (© KU Leuven Libraries Special Collections).....	37
Figuur 33: Detail uit een gezicht op Leuven door Justus Lipsius, naar Jodocus vander Baren, 1605. Rechts het XII-Apostelenklooster met links daarvan de locatie van het projectgebied bij benadering in rood (© Sanderus).....	37
Figuur 34: <i>Lovanium Brabanti[c]arum urbium caput unica musaru[m] ac prestantissimarum artium sedes optantissimum domiciliu[m]</i> , 1612 – 1648, met aanduiding van het plangebied bij benadering in rood (© Koninklijke Bibliotheek van België 2024d).....	38
Figuur 35: <i>Lovanium vulgo Loven, Amsterdam</i> : Joannes Blaeu, 1652, met aanduiding van het plangebied bij benadering in rood (© Koninklijke Bibliotheek van België 2024e).....	38
Figuur 36: Plan voor de aanleg van de Vaartkom te Leuven, 1731 – 1760. Het plangebied ligt ten zuiden buiten het kaartblad (© Het Rijksarchief 2024e).....	40
Figuur 37: Plan voor de aanleg van de Vaartkom te Leuven, 1775 met aanduiding van het plangebied in rood (© Het Rijksarchief 2024g).....	40
Figuur 38: Links: Plan voor de aanleg van de Vaartkom in de oude Dijlebedding te Leuven door J.-R. Spalart, 1731-1760 (© Het Rijksarchief 2024d). Rechts: Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden door graaf de Ferraris, ca. 1777, met aanduiding van het plangebied bij benadering (© Koninklijke Bibliotheek van België 2024b).....	41
Figuur 39: Plattegrond voor een nieuw pakhuis, 1792, met aanduiding van het plangebied in rood. Het noorden is rechtsonder. (© Het Rijksarchief 2024f).....	41
Figuur 40: De oude entrepotgebouwen opgetekend in 1791, naar aanleiding van de plannen voor de bouw van een nieuw entrepot met projectie van de onderzoekszone in rood (© Het Rijksarchief 2024c).....	42
Figuur 41: Dwarsdoorsnede van het oude entrepotgebouw op het plan van de bestaande toestand, zeepziederij O. Verbruggen uit 1907, naar aanleiding van de bouw van een nieuwe zeepziederij door O. Wuyts, 1946 (© Stadsarchief Leuven).....	44
Figuur 42: Nummer 34: stapelplaats, plan der Stad Leuven, Collon, del., lith. de Jobard, 1825 (© Koninklijke Bibliotheek België 2024f).....	45
Figuur 43: Primitief kadaster, 1829, met aanduiding van het plangebied (© Stadsarchief Leuven).....	46
Figuur 44: Onteigeningsplan voor de aanleg van de Jan-Pieter Minckelersstraat (Gasstraat) met plangebied bij benadering aangeduid in het rood, <i>plan figuratif de biens faisant l'objet d'un échange entre la ville de Louvain et le sieur P. Vanlangendonck</i> , 1839. Het noorden is linksboven (© Stadsarchief Leuven).....	47
Figuur 45: Kadasterplan, 1860 met als onderlaag de huidige perceelsindeling. Het noorden is boven (© Stadsarchief Leuven).....	47
Figuur 46: Kadasterplan, 1885 met als onderlaag de huidige perceelsindeling. Het noorden is boven (© Stadsarchief Leuven).....	48
Figuur 47: Zicht op de gebouwen van de oude gasfabriek die zich binnen het projectgebied bevond (© Stadsarchief Leuven).....	48
Figuur 48: Atlas de ' <i>plans généraux des cours d'eau ni navigables ni folotables</i> ' de Belgique, 1877. Province de Brabant. Arrondissement administratif de Louvain (© Het Rijksarchief 2024a).....	49
Figuur 49: Rechts op de achtergrond is de cirkelvormige opslagcontainer van de gasfabriek te zien. Deze ton omgeven door een metalen geraamte bewoog verticaal naar gelang ze meer of minder gas bevatte (© Leuven Weleer 2024c).....	49
Figuur 50: Briefhoofd van de fabriek van Oscar Verbruggen (© Stadsarchief Leuven).....	50
Figuur 51: Kadasterplan, 1907 met als onderlaag de huidige perceelsindeling. Het noorden is boven (© Stadsarchief Leuven).....	50
Figuur 52: Kadasterplan 1935 met als onderlaag de huidige perceelsindeling. Het noorden is boven (© Stadsarchief Leuven).....	51
Figuur 53: Kadaster 1946 met als onderlaag de huidige perceelsindeling. Het noorden is boven (© Stadsarchief Leuven).....	52
Figuur 54: Plan van de bestaande toestand, zeepziederij O. Verbruggen uit 1907, naar aanleiding van de bouw van een nieuwe zeepziederij door O. Wuyts, 1946 met als onderlaag de huidige perceelsindeling. Het noorden is boven, schaal 1:40 m. (© Stadsarchief Leuven).....	53

Figuur 91: Foto van de waterput in het vlak (© agentschap Onroerend Erfgoed. Foto Marc Brion).....	80
Figuur 92: Foto van muur S14 in het vlak (© agentschap Onroerend Erfgoed. Foto Marc Brion).	80
Figuur 93: Overzichtsplan met de baksteenformaten per structuur en de kleur van de gebruikte mortels (wit, geel, grijs, grijs/groen, grijs/geel en zwart) (© agentschap Onroerend Erfgoed. Plan Marc Brion en Johan Van Laecke).	81
Figuur 94: Foto vloer S21 met links ervan de vierkante bakken (S20). Foto genomen vanuit het noorden richting zuiden (© agentschap Onroerend Erfgoed. Foto Geert Vynckier).....	82
Figuur 95: Detailfoto inscriptie vloer S21 in het vlak (© agentschap Onroerend Erfgoed. Foto Geert Vynckier).	82
Figuur 96: Foto van kuil S42 in het vlak (© agentschap Onroerend Erfgoed. Foto Marc Brion).	83
Figuur 97: Afbeelding van de doorsnede van kuil S42: tekening en foto (© agentschap Onroerend Erfgoed. Foto en tekening: Marc Brion).	84
Figuur 98: Tekening V1; plooihotel (© agentschap Onroerend Erfgoed, Marc Van Meenen).	88
Figuur 99: Foto scherven V1 (© agentschap Onroerend Erfgoed).	88
Figuur 100: Tekening V8; bord in roodbakkend aardewerk (© agentschap Onroerend Erfgoed, Marc Van Meenen).	88
Figuur 101: Tekening V8; steelfragment in pijp-aardewerk (© agentschap Onroerend Erfgoed, Marc Van Meenen).	88
Figuur 102: Foto scherven V11 (© agentschap Onroerend Erfgoed).	89
Figuur 103: Tekening V11: drinknap in Siegburg-steengoed (© agentschap Onroerend Erfgoed, Marc Van Meenen).....	89
Figuur 104: Foto scherven V13 (© agentschap Onroerend Erfgoed).	89
Figuur 105: Tekening V12; Schnelle in Rijnlandssteengoed (© agentschap Onroerend Erfgoed, Marc Van Meenen).	90
Figuur 106: Tekening V17; bord in faience (© agentschap Onroerend Erfgoed, Marc Van Meenen).....	90
Figuur 107: Tekening van vondst V27; grape in roodbakkend aardewerk (© agentschap Onroerend Erfgoed, Marc Van Meenen).	90
Figuur 108: Foto van grape V27 (© agentschap Onroerend Erfgoed).....	90
Figuur 109: Tekening van vondst V27; kruik in Maaslands aardewerk (© agentschap Onroerend Erfgoed, Marc Van Meenen).	91
Figuur 110: Tekening V9; platte dakpan (© agentschap Onroerend Erfgoed, Marc Van Meenen).	91
Figuur 111: Tekening V19; daklei met nagelgaten (© agentschap Onroerend Erfgoed, Marc Van Meenen).	91
Figuur 112: Foto van ijzerzandsteenfragment V15 (© agentschap Onroerend Erfgoed).....	92
Figuur 113: Foto van ijzerzandsteenfragment V16 met sporen van bewerking (© agentschap Onroerend Erfgoed).	92
Figuur 114: Foto van kalksteenfragment V18 met sporen van bewerking (© agentschap Onroerend Erfgoed).	92
Figuur 115: Tekening van nagel V11 (© agentschap Onroerend Erfgoed, Marc Van Meenen).	93
Figuur 116: Tekening van bronzen ring V18 (© agentschap Onroerend Erfgoed, Marc Van Meenen).....	93
Figuur 117: Plan uit 1791 met daarop het gegeoreferencieerd grondplan van de opgraving (© agentschap Onroerend Erfgoed en het Rijksarchief 2024c).	103
Figuur 118: Algemeen sporenplan met inkleuring volgens de verschillende fases (agentschap Onroerend Erfgoed. Plan: Marc Brion).	105
Figuur 119: Brief van de heer Vanlangendonck aan het stadsbestuur in verband met een voorstel tot grondruil naar aanleiding van de aanleg van de Gasstraat/Jan-Pieter Minckelersstraat, 17 februari 1845 (© Stadsarchief Leuven).....	126

9.2 LIJST VAN TABELLEN

Tabel 1: Inventaris van het aardewerk.	85
Tabel 2: Inventaris van de dierlijke resten (vondstaantallen) (HV: handverzameld, ZS: zeefstaal).	94
Tabel 3: De geschatte aantallen resten per 10 liter sediment uit de lagen, alle zijn verkoold (x: enkele; c: verkoold zw: zeer weinig, s: slecht).	95
Tabel 4: De geschatte aantallen resten per 10 liter sediment uit de beerput, verkoold tenzij anders aangegeven (ov: onverkoold, min: gemineraliseerd; x: enkele, xx: tussen 10 en 100, xxx: tussen 100 en 1000, xxxx: meer dan 1000, zw: zeer weinig, w: weinig, r: redelijk, v: veel, s: slecht, m: matig).	96

9.3 LIJST VAN PLANNEN EN KAARTEN

Digitaal opmetingsplan (.dxf)

Figuur 1. Plan: het projectgebied op het GRB aangeduid als ‘gebied waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt’ (digitaal; 1:250; 14/02/2025)

Figuur 3. Plan: afbakening van het onderzochte gebied op het GRB (digitaal; 1:250; 14/02/2025)

Figuur 4. Plan: afbakening van het onderzochte gebied op de topografische kaart (digitaal; 1:10.000; 14/02/2025)

Figuur 8. Plan: bodemkaart met aanduiding van het projectgebied (digitaal; 1:20.000; 14/02/2025)

Figuur 9. Plan: quartairgeologische kaart met aanduiding van het projectgebied (digitaal; 1:20.000; 14/02/2025)

Figuur 13. Plan: het onderzoeksgebied met in akte genomen archeologienota's, nota's en eindverslagen, weergegeven op het GRB (digitaal; 1:250; 14/02/2025)

Figuur 19. Plan: CAI-waarnemingen in de buurt van het projectgebied op het GRB (digitaal; 1:250; 14/02/2025)

Figuur 22. Plan: beschermde archeologische site, vastgestelde archeologische zone en GGA op het GRB (digitaal; 1:250; 14/02/2025)

Figuur 27. Plan: de Gasstraat begin 20ste eeuw, met aanduiding van het plangebied bij benadering (analoog; onbekend; 14/02/2025)

Figuur 30. Plan: kaart van Deventer, midden 16de eeuw, met aanduiding van het plangebied bij benadering (analoog; onbekend; 14/02/2025)

Figuur 37. Plan: voor de aanleg van de Vaartkom te Leuven, 1775 met aanduiding van het plangebied in rood (analoog; onbekend; 14/02/2025)

Figuur 38A. Plan: voor de aanleg van de Vaartkom in de oude Dijlebedding te Leuven door J.-R. Spalart, 1731-1760 (analoog; onbekend; 14/02/2025)

Figuur 38B. Plan: kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden door graaf de Ferraris, ca. 1777, met aanduiding van het plangebied bij benadering (analoog; onbekend; 14/02/2025)

Figuur 39. Plan: plattegrond voor een nieuw pakhuis, 1792, met aanduiding van het plangebied in rood (analoog; onbekend; 14/02/2025)

Figuur 40. Plan: oude entrepotgebouwen opgetekend in 1791, met projectie van de onderzoekszone in rood (analoog; onbekend; 14/02/2025)

Figuur 42. Plan: nummer 34: stapelplaats, plan der Stad Leuven (analoog; onbekend; 14/02/2025)

Figuur 43. Plan: primitief kadaster, 1829, met aanduiding van het plangebied (analoog; onbekend; 14/02/2025)

Figuur 44. Plan: onteigeningsplan voor de aanleg van de Jan-Pieter Minckelersstraat (Gasstraat) met plangebied bij benadering (analoog; onbekend; 14/02/2025)

Figuur 45. Plan: kadasterplan, 1860 met als onderlaag de huidige perceelsindeling (analoog; onbekend; 14/02/2025)

Figuur 46. Plan: kadasterplan, 1885 met als onderlaag de huidige perceelsindeling (analoog; onbekend; 14/02/2025)

Figuur 48. Plan: atlas de ‘plans généraux des cours d'eau ni navigables ni folottables’ de Belgique, 1877 (analoog; onbekend; 14/02/2025)

Figuur 51. Plan: kadasterplan, 1907 met als onderlaag de huidige perceelsindeling (analoog; 1:250; 14/02/2025)

Figuur 52. Plan: kadasterplan, 1935 met als onderlaag de huidige perceelsindeling (analoog; 1:250; 14/02/2025)

Figuur 53. Plan: kadasterplan, 1946 met als onderlaag de huidige perceelsindeling (analoog; 1:250; 14/02/2025)

Figuur 54. Plan: bestaande toestand, zeepziederij O. Verbruggen uit 1907, met als onderlaag de huidige perceelsindeling (analoog; 1:250; 14/02/2025)

Figuur 58. Plan: projectgebied op een topografische kaart na de wederopbouw, ca. 1950. (analoog; 1:250; 14/02/2025)

Figuur 67. Plan: luchtfoto met spoornummers aangeduid op een gegeorefereerde dronefoto (digitaal; 1:1; 14/02/2025)

Figuur 80. Plan met de spoornummers en uitgelichte relaties tussen de onderlinge muren (digitaal; 1:1; 14/02/2025)

Figuur 93. Plan: overzichtsplan met de baksteenformaten per structuur en de kleur van de gebruikte mortels (digitaal; 1:1; 14/02/2025)

Figuur 117. Plan: uit 1791 met daarop het gegeorefereerd grondplan van de opgraving (digitaal; 1:1; 14/02/2025)

Figuur 118. Plan: algemeen sporenplan met inkleuring volgens de verschillende fases (digitaal; 1:1; 14/02/2025)

9.4 LIJST VAN TEKENINGEN

Tekening 1:profiel van de diepst aangesneden (natuurlijke) lagen (analoog; 1:20; 2018)

Tekening 2: dwarsdoorsnede/profiel A van de muur S2 (analoog; 1:20; 2018)

Tekening 3: lengtedoorsnede van de muur S2 (analoog; 1:20; 2018)

Tekening 4: coupetekeningen beerput S60 (analoog; 1:20; 2018)

Tekening 5: afbeelding van de doorsnede van kuil S42 (analoog; 1:20; 2018)

Tekening 6: vondsttekening V1, plooi-schotel (analoog; 1:3; 2018)

Tekening 7: vondsttekening V8, bord in roodbakkend aardewerk (analoog; 1:3; 2018)

Tekening 8: vondsttekening V8, steelfragment in pijpvaardewerk (analoog; 1:3; 2018)

Tekening 9: vondsttekening V11, drinknap in Siegburg-steengoed (analoog; 1:3; 2018)

Tekening 10: vondsttekening V12, Schnelle in Rijnlandssteengoed (analoog; 1:3; 2018)

Tekening 11: vondsttekening V17, bord in faience (analoog; 1:3; 2018)

Tekening 13: vondsttekening V27, grape in roodbakkend aardewerk (analoog: 1:3; 2018)

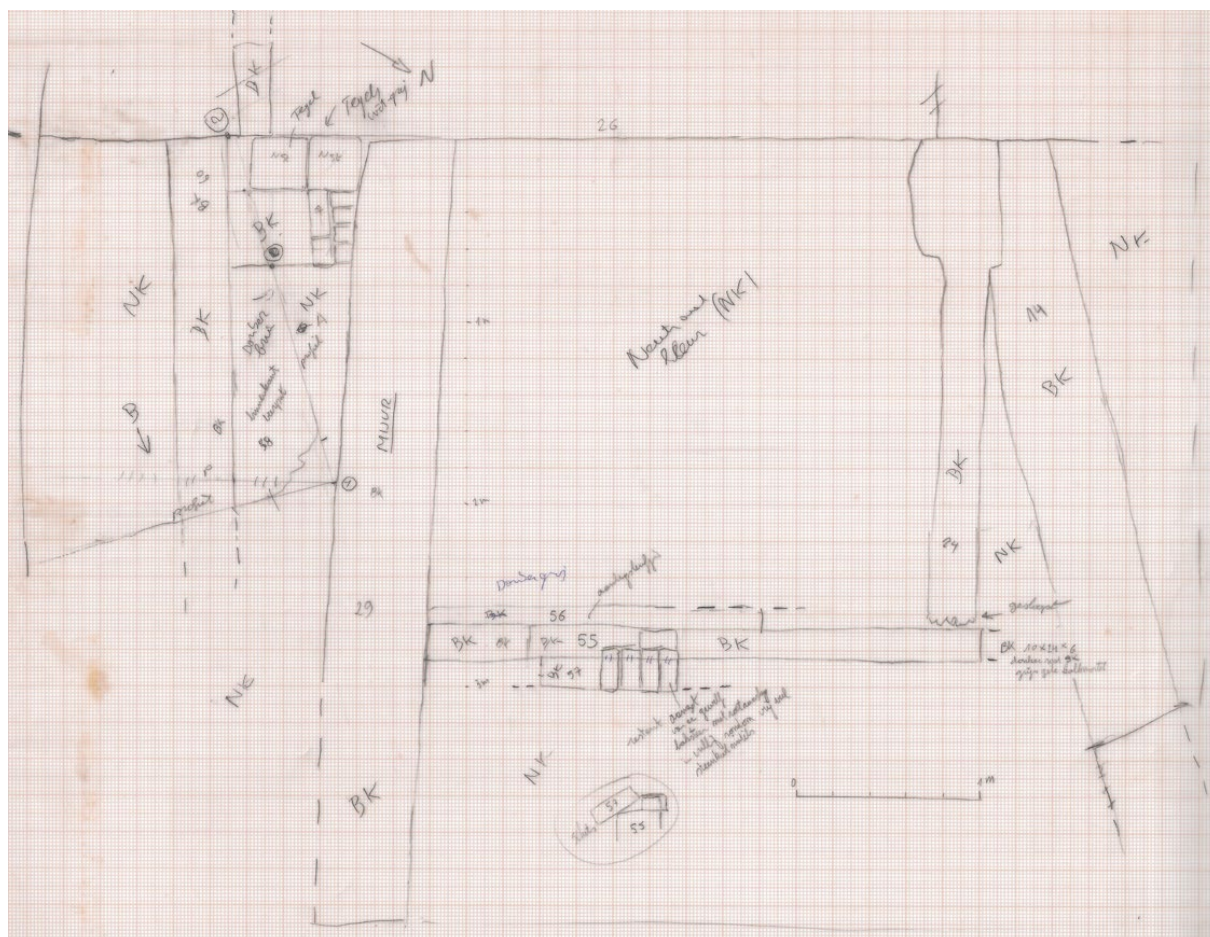
Tekening 14: vondsttekening V27, kruik in Maaslands aardewerk (analoog; 1:3; 2018)

Tekening 15: vondsttekening V9, platte dakpan (analoog; 1:3; 2018)

Tekening 16: vondsttekening V19, daklei met nagelgaten (analoog; 1:3; 2018)

Tekening 17: vondsttekening V11, nagel (analoog; 1:3; 2018)

Tekening 18: vondsttekening V18, bronzen ring (analoog; 1:1; 2018)

9.5 LIJST VAN SPOREN

Spoor	Zone	Vlak	Aard	Beschrijving	Vorm/afmetingen	Formaat	Textuur	Mortel / Kleur	Vondsten	Gelijk-tijdig	Jonger dan	Ouder dan	Aanvullende info
1	A	1	constructie	muurresten	45 cm, anderhalve BS	26x13x5	DRO zachtgebakken BS	GE gemagerde KMO					muur is evenwijdig met S2 - westelijke zijde bepleiserd met meer recente cementlaag
2	A	1	constructie	muurresten		26x12x5	BS en ijzerzandsteen	KMO			1 - 2 - 8		afwisselend - fundering met BS en ijzerzandsteenbrokken - begin opbouw bestaat uit 2 BS-lagen; gestrekt en kops
3	A	1	constructie	muurresten		26x13x5	BS	harde witte KMO					1 funderingstrap zichtbaar - leunt op fundering van S8
4	A	1	constructie	muurresten	30 cm	23x11x5,5	DRO zachtgebakken BS			1?			onderdeel van S1 - muur S1 maakt knik (hoek 90 graden) dit is S54 - S4 is eveneens in later stadium bepleisterd - slechts 1 steen en restje van 6 cm breed
5	A	1	constructie	muurresten	40x110 cm (dus tussenafstand S1 en S2)	26x13x5 - verschillende formaten	gerecupereerde BS	LGR GEGRO zandige KMO met HK inclusies			1 - 2		tussenmuur, tussen en haaks op S1 en S2 - trap?
6	A	1	constructie	muurresten	24-26 cm breed		gerecupereerde BS			5 - 8 - 7	1		idem als S5 - in verband gemetst met S8
7	A	1	constructie	muurresten		24x11x5				5 - 6	1	10 - 9?	idem als S6 - parallel met S6, tussenafstand is 77 cm
8	A	1	constructie	muurresten	45 cm breed		gerecupereerde BS en NS	GRO KMO		6 - 8	9	3	BS en NS gebruikt - aangebouwd tegen S59
9	A	1	Constructie	muurresten			gerecupereerde BS	harde witte KMO			12	10 - 8	verschillende formaten en verschillende materialen - funderings is samengesteld uit BS en ijzerzandsteen (recup)
10	A	1	constructie	muurresten	66 cm breed						11 - 7		massieve muur
11	A	1	constructie	muurresten	40 cm breed	24,5x12x5	vrij harde RO BS	LGR KMO met HK inclusies		12	26 - 5	10 - 9 - 13 - 17	ijzeren verankering in BS ter hoogte van de dorpel
12	A	1	Dorpel	muurresten						11		13	of muurnis? - bestaande uit 2 blauwe hardstenen met langs zijden een boordje met kleur opstand van mortel
13	A	1	constructie	muurresten	12 cm, eensteens breed	26x12x5		zwarte teerachtige CMO		14	16 - 15		sporen van sterke verhitting
14	A	1	constructie	muurresten	54 cm breed		gerecupereerde BS	zwarte harde teerachtige CMO		13	24 - 25		verschillende formaten BS - sporen van verhitting
15	A	1	constructie	muurresten				gele KMO			11	13	hoek - bovenop harde cementlaag
16	A	1	constructie	muurresten	25 cm breed					20 - 21		13	bakstenen boord rond S20 - afgedekt met een laagje zeer harde witte KMO met HK inclusies, aangelegd rond S20
17	A	1	constructie	muurresten	40 cm breed		verschillende materialen	GE GR KMO			11	19 - 15?	samengesteld uit verschillende materialen: BS en NS - leunt haaks tegen S11
18	A	1	constructie	muurresten	14 cm, anderhalve steen	28x?x?		LGR zachte KMO			11 - 54		boordje - leunt tegen S11 en op S54
19	A	1	constructie	muurresten	53 cm breed	26x13x5	gerecupereerde BS	GR GE zandige zachte KMO			14 - 27	22	massieve/brede muur - daarboven recente constructie met harde witte KMO - oostzijde dun bezet met harde witte KMO - oosten en noorden zijn beroet
20	A	1	Waterreservoirs?	muurresten	3,4x3,4m - muurdikte 23 cm	15x7x4,5	DRO zachtgebakken BS			16 - 21			vierkante structuur met kruisvormige indeling in 4 interne 'bassins' - binnenkant is bezet met een harde MO laag met daarop groene aanslag - eveneens sporen van roest
21	A	1	constructie	vloeren		20x20 - 28x28	tegels						verschillende formaten tegels - opgebouwd uit NS van verschillende soorten: zandsteen en kalksteen - 1 tegel heeft een ingekraste inscriptie: MHK - tegels zijn aangelegd op een zandige vlijlaag en liggen tegen S20
22	A	1	Citerne	muurresten			gerecupereerde BS	zeer harde witte KMO			19		verschillende formaten BS - gewelfde rechthoekige constructie - buiten- en binnenzijde bepleisterd met MO laag - gevuld met puin - de buitenzijde is zwarte dunne laag
23	A	1	Aslaag	afvallagen			as en steenkoolgruis	ZW	AW		19		aslaag - bevat 1 scherfje roodgebakken AW met GRO loodglazuur - mogelijk afval van een oven?
24	A	1	constructie	muurresten		26x13x5	rode zachte BS	gele zachte KMO				14	
25	A	1	constructie	muurresten		26x12x5		LGR GE zachte KMO				14	
26	A	1	uitbraakspoor	uitbraakspoor			puin			25		11	uitbraakspoor van S25
27	A	1	constructie	muurresten								28 - 22	muur in het verlengde van S25 en S26
28	A	1	buis	Infrastructuur Voor Waterbevoorrading En - Afvoer			AW buis			31 - 32 - 33	27		binnenzijde met zwarte afzetting, gelijk aan zwarte afzetting in S22

Spoor	Zone	Vlak	Aard	Beschrijving	Vorm/ afmetingen	Formaat	Textuur	Mortel / Kleur	Vondsten	Gelijk- tijdig	Jonger dan	Ouder dan	Aanvullende info
29	A	1	constructie	muurresten			rode zachte BS, gerecupereerd				27 - 26 - 41		muur evenwijdig met S24 - haaks op S27, leunt er tegen en is dus jonger - puinlaag S41 is smalle aanlegsleuf voor de fundering van S29
30	A	1	constructie	muurresten			gerecupereerde BS				2		muur opgetrokken uit BS en ijzerzandsteen - haaks op S2, maar minder diep gefundeerd dan S2
31	A	1	Bezinkputje	Infrastructuur Voor Waterbevoorra ading En - Afvoer						30 - 22?	2		bezinkingsputje
32	A	1	Buis	Infrastructuur Voor Waterbevoorra ading En - Afvoer			AW buis			31 - 28			deel van S22
33	A	1	vulling/laag	puinlagen			heterogeen, kleiig zand/zand		KMO - BS		52 - 4		puinlaag in verband met sloop 20ste eeuw
34	A	1	Vlijlaag	Vlijlaag			zandig				1 - 2 - 33		vlijlaag aangelegd op S33
35	A	1	vulling/laag	puinlagen			zandig		HK - KMO - BS		7 - 6 - 8		puinlaag met grote BS brokken
36	A	1	vulling/laag	puinlagen			heterogeen, kleiig zand/zand		KMO - BS	33			identiek aan S33
37	A	1	Vlijlaag	Vlijlaag			zandig			21			vlijlaag van vloer S21
38	A	1	vulling/laag	puinlagen			zandig/puin		KMO - BS				vulling van S20 met grof puin
39	A	1	vulling/laag	vulling/laag			heterogeen, kleiig zand/zand		KMO - BS			32	
40	A	1	vulling/laag	puinlagen			heterogeen		MET - hout - KMO - BS				vulling van S22 - losse puinvulling
41	A	1	vulling/laag	puinlagen			zandig		AW - BS				
42	A	1	spoor	afvalkuilen			heterogeen, kleiig/puin	ZW GRBR	AW - HK - BS - bot		43		afvalkuil
43	A	1	vulling/laag	ophogingslagen			kleiig/kleiig zand	GRBR	HK - BS			42	vrij veel HK
44	A	1	constructie	muurresten		26x12x5	gerecupereerde BS	zachte LGR GRO KMO		26			muur haaks op S26, staan in verband - verschillende formaten
45	A	1	constructie	muurresten			BS				26 - 44		muurtje gebouwd tegen en ingewerkt in S26 en S44
46	A	1	vulling/laag	puinlagen			kleiig zand	GRBR	AW - KMO - BS				puinlaag
47	A	1	constructie	muurresten			gerecupereerde BS						verschillende formaten - schuin verzakte fundering tegen S25
48	A	1	Bezinkputje	Infrastructuur Voor Waterbevoorra ading En - Afvoer						28			bezinkingsputje opgebouwd uit blauwe hardsteen - rondom een BS vloerniveau - binnenzijde met zwarte afzetting
49	A	1	constructie	muurresten		26x12x5	BS				26	18	muurtje in grote BS - langs zuidelijke zijde bepleisterd
50	A	1	vulling/laag	afvalkuilen				ZW	HK - KMO - BS				zeer HK rijke laag
51	A	1	constructie	muurresten						54			
52													
53	A	1	vulling/laag	vulling/laag			heterogeen, zandige klei		HK - KMO - BS				vulling
54	A	1	constructie	muurresten	2 rijen BS	26x13x5	DRO zachtgebakken BS	GE gemagerde KMO		51	11	18	muur S1 maakt knik (hoek 90 graden) dit is S54 - deze sluit aan op S51 en is gelijktijdig opgetrokken - bepleisterd langs de zuidelijke zijde - aangebouwd tegen S11, is verbreding hiervan
55	A	1	constructie	muurresten									
56	A	1	constructie	muurresten									
57	A	1	constructie	muurresten									
58	A	1	dempingslaag	dempingslaag									
59	A	1	vulling/laag	puinlagen									beerputvulling
60	A	1	constructie	beerputten									beerput
61	A	1	vulling/laag	muurresten									aanlegtrechter beerput S64
62	A	1	vulling/laag	beerputten									aanlegtrechter beerput S64
63	A	1	vulling/laag	beerputten									leemlaag
64	A	1	vulling/laag	beerputten									beerputvulling

//////////////////////////////////////

[illegible]

9.6 LIJST VAN VONDSTEN

Inventarisnr.	Spoornr.	Materiaal hoger niveau	Materiaal volledige thesaurus	Beschrijving	Vondstcategorie	Datering periode	Datering jaartal/eeuw	Inzamelwijze	Aantal	Eenheid van aantal
1	prof A	Aardewerk	Grijs aardewerk	kom	vaatwerk	late middeleeuwen	1300-1400	Handverzameld	1	Stuk(s)
1	prof A	Aardewerk	Elmpter aardewerk	voorraadpot	vaatwerk	volle middeleeuwen	1150-1325	Handverzameld	1	Stuk(s)
1	prof A	Aardewerk	Steengoed		vaatwerk	late middeleeuwen	1450-1650	Handverzameld	1	Stuk(s)
1	prof A	Aardewerk	Faience	plooischotel?	vaatwerk	nieuwe tijd	1600-1800	Handverzameld	1	Stuk(s)
2	prof A	Aardewerk	Grijs aardewerk		vaatwerk	late middeleeuwen	1300-1550	Handverzameld	3	Stuk(s)
3	prof A	Aardewerk	Grijs aardewerk		vaatwerk	late middeleeuwen	1200-1350	Handverzameld	5	Stuk(s)
3	prof A	Aardewerk	Protosteengoed		vaatwerk	late middeleeuwen	1225-1300	Handverzameld	1	Stuk(s)
4	prof A	Aardewerk	Grijs aardewerk		vaatwerk	late middeleeuwen	1200-1350	Handverzameld	3	Stuk(s)
5	prof A	Natuursteen	Kalkzandsteen	vloertegel	bouwmaterialen			Handverzameld	1	Stuk(s)
6	21	Natuursteen	Kalkzandsteen	vloertegel	bouwmaterialen			Handverzameld	1	Stuk(s)
7	50	Bot (dierlijk)						Handverzameld	1	Stuk(s)
8	47	Aardewerk	Pijpaarde	pijp	recreatieve objecten	nieuwe tijd -nieuwste tijd	1600-1900	Handverzameld	2	Stuk(s)
8	47	Aardewerk	Rood aardewerk	bord	vaatwerk	late middeleeuwen - nieuwe tijd	1400-1700	Handverzameld	2	Stuk(s)
9	46	Aardewerk	Rood aardewerk		vaatwerk	late middeleeuwen - nieuwe tijd	1400-1800	Handverzameld	1	Stuk(s)
9	46	Aardewerk	Grijs aardewerk		vaatwerk	late middeleeuwen	1200-1550	Handverzameld	1	Stuk(s)
9	46	Keramisch bouw materiaal	Rood aardewerk	dakpan	bouwmaterialen	late middeleeuwen - nieuwe tijd	1200-1600	Handverzameld	1	Stuk(s)
10	48	Aardewerk	Rood aardewerk		vaatwerk	late middeleeuwen - nieuwe tijd	1400-1800	Handverzameld	1	Stuk(s)
10	48	Aardewerk	Geglazuurd aardewerk	grape?	vaatwerk	late middeleeuwen - nieuwe tijd	1400-1800	Handverzameld	1	Stuk(s)
11	42	Aardewerk	Rood aardewerk		vaatwerk	late middeleeuwen - nieuwe tijd	1200-1600	Handverzameld	3	Stuk(s)
11	42	Aardewerk	Rood aardewerk		vaatwerk	late middeleeuwen - nieuwe tijd	1400-1700	Handverzameld	1	Stuk(s)
11	42	Aardewerk	Steengoed		vaatwerk	late middeleeuwen	1350-1550	Handverzameld	1	Stuk(s)
11	42	Aardewerk	Steengoed	drinknap	vaatwerk	late middeleeuwen	1350-1550	Handverzameld	1	Stuk(s)
11	42	Aardewerk	Grijs aardewerk		vaatwerk	late middeleeuwen	1200-1550	Handverzameld	1	Stuk(s)
11	42	Glas	Gekleurd glas	Varenglas: drinkbeker	vaatwerk	late middeleeuwen	1450-1550	Handverzameld	1	Stuk(s)
11	42	Natuursteen	Leisteen	daklei	bouwmaterialen			Handverzameld	2	Stuk(s)
11	42	Bot (dierlijk)						Staalname	5	Stuk(s)
11	42	Metaal	Ijzer en -legering	nagels	bevestigingselementen			Handverzameld	2	Stuk(s)
12	45	Aardewerk	Steengoed	drinkbeker: schnelle	vaatwerk	nieuwe tijd	1560-1625	Handverzameld	1	Stuk(s)
13	42	Aardewerk	Pijpaarde	pijp	recreatieve objecten	nieuwe tijd -nieuwste tijd	1600-1900	Handverzameld	1	Stuk(s)
13	42	Aardewerk	Rood aardewerk		vaatwerk	late middeleeuwen - nieuwe tijd	1400-1900	Handverzameld	1	Stuk(s)
13	42	Aardewerk	Rood aardewerk		vaatwerk	late middeleeuwen - nieuwe tijd	1400-1800	Handverzameld	1	Stuk(s)

9.8 LIJST VAN FOTO'S

9.8.1 Fotolijst veldwerk

709 foto's (zie zip_bijlagen)

9.8.2 Fotolijst vondsten

69 foto's (zie zip_bijlagen)

9.9 ARCHIEFBRONNEN

9.9.1 Stadsarchief Leuven

Je propose cette différence de mesure, parceque mon terrain est d'une qualité beaucoup supérieure a celui de la ville, qui depuis plus de 150. années est resté sans culture, ayant servi longtemps pour la blanchisserie de la fabrique de feux N^{os} Gillon et Coels, qui ont enlevé la bonne terre du bas de ce terrain, contigu au mien, pour la conduire dans le jardin de leur propriété d'alors, et y tenant:

Parceque plus tard ce terrain a servi de mauvaise prairie et non soignée par Mr Van Mont.

Parceque maintenant et depuis plusieurs années il est stagne;

Et parceque la direction de l'établissement du gaz y jette les ordures de la fabrique et y fait couler son mauvais, puant et brûlant liquide, ce qui détériore ce terrain encore davantage.

Enfin, et principalement à l'exécution de l'ameublement de ces propositions qui seroit admise, que la ville useroit de son autorité et de ses droits, pour obliger l'établissement du gaz a ouvrir la partie du fossé tenant au susdit fossé commun et qui, traversant son terrain, conduiroit ~~directement~~ directement et de temps immémorial les eaux du terrain de la ville et du mien jusqu'à la dyke; quel fossé le dit établissement a fermé, ce qui empêche l'écoulement des eaux des dits terrains et des autres voisins, et qui se trouvent ainsi souvent inondés; comme cela a eu lieu;

En mars 1839, par suite du dégel, et dont Mr L. Echevin Dadiindonni a pu se convaincre, ayant eu la bonté de se rendre sur les lieux le 5 du même mois;

Le jour suivant par suite du touragan et des pluies

13 fév. 7

R. P. N° 13573.

Louvain le 17. fév. 1855

A Messieurs les Bourgmestre et
Echevins de la Ville de Louvain,

Messieurs,

Ayant appris que la Ville de Louvain a l'intention de tracer une nouvelle rue, à partir de la rue du Canal à travers la propriété du Sr. Hambrecht Syndic; la propriété de la Ville vis-à-vis du l'établissement du gaz; et la mienne contiguë à celle de la ville et au dit établissement: j'ai l'honneur de vous proposer un arrangement amiable pour la partie de ma propriété dont la ville désirerait de faire l'acquisition pour cette nouvelle rue.

Cette proposition consiste en ce que

- 1° Ou que je céderais à la ville la partie de ma propriété dont elle aurait besoin pour la dite rue, ainsi que la partie qui se trouve au delà de cette rue vers la dyke et tenant au terrain du dit établissement, à raison d'un franc et demi p. l. so. par ancien pied carré de Louvain.

Où bien

- 2° Que la ville me céderait, de la dite propriété une partie contiguë, à et tout le long de la mienne, au delà du fossé commun, séparant ces deux propriétés, en échange des parties citées plus haut, à raison de cinq mètres de la propriété pour quatre mètres de la mienne.

d'orage, dont mes locataires ont beaucoup souffert par
pertes en légumes et arbres, parceque les eaux ne pouvoient
s'écouler; ce qui a encore eu lieu nouvellement par
suite des grosses pluies de derniers jours de janvier
il me seroit tout-à-fait indifférent Messieurs, si, sans m
rien, vous préniez une autre voie pour l'écoulement des Eaux.
Et en cas d'échange, que la ville feroit acheter, ou obligeroit
l'établissement du gaz d'acheter les ordures qu'il a jettes sur le
terrain à échanger et lui défendrait d'y jeter encore ou faire
couler le dit mauvais liquide.
Il est aussi entendu que je ne puis entrer pour rien dans
les frais qui occasionneront cette transaction et ouverture de
dit fosse comble; aussi que la ville indemnera mes loca-
taires pour les légumes, arbres et engrais qui se trouveront
sur mon dit terrain, au moment qu'ils destruction en face
l'abandon.
Mes intérêts exigeant sur ces propositions une solution
non éloignée, je vous prie Messieurs, et vous m'obligerai,
de me la faire connaitre dans un tems convenable.
J'ai l'honneur d'être avec le plus
profond respect.
Messieurs,
Vos très humble et très obéissant
Serviteur
P. J. J. Vanlangendonck

Figuur 119: Brief van de heer Vanlangendonck aan het stadsbestuur in verband met een voorstel tot grondruil naar aanleiding van de aanleg van de Gasstraat/Jan-Pieter Minckelersstraat, 17 februari 1845 (© Stadsarchief Leuven).